

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Diplomová práce

POSTMODERNÍ KULTURA

Proměny postojů, hodnot a vzorců chování v postmoderní společnosti

Vedoucí práce: PhDr. Vít Erban

Autor práce: Radka Kučerová

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky

Ročník: 7.

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou – diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

30. března 2010

.....
Radka Kučerová, v Č. Budějovicích, 30. března 2010

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Vítu Erbanovi
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

Téma: Postmoderní kultura

„Proměny postojů, hodnot a vzorců chování v postmoderní společnosti“

ÚVOD	7
VLASTNÍ TEXT PRÁCE	7
1 UCHOPENÍ POJMŮ	12
1.1 Definice a výklad pojmů civilizace a kultura	12
1.2 Problematika definování základních pojmů modernita a postmodernista...16	
1.2.1 Postmoderní společnost, postmoderna a postmodernismus.....	16
1.2.2 Moderna, modernismus, modernizace.....	19
1.2.3 Vymezení rozdílů mezi modernitou a postmodernitou	19
1.2.4 Oblast vědních oborů.....	20
1.2.4.1 Antropologie.....	20
1.2.4.2 Kulturologie.....	21
1.3. Výklad a definování ostatních použitých pojmů.....	22
2 EVROPSKÁ KULTURA, její historický vývoj a současnost	25
3 ROZBOR ZÁKLADNÍCH DĚL	29
3.1. GILLES LIPOVETSKÝ	29
3.1.1 Úvod a základní pojmy.....	29
3.1.2 Personalizace.....	30
3.1.3 Moderní společnost.....	31
3.1.4 Postmoderní společnost.....	32
3.1.4.1 Demokracie.....	34
3.1.4.2 Média, reklama, móda.....	35
3.1.4.3 Narcismus, neonarcismus.....	36
3.1.4.4 Neofeminismus.....	37
3.1.4.5 Lhostejnost.....	38
3.1.4.6 Výchova, školství.....	39
3.1.4.7 Práce.....	39
3.1.4.8 Etika.....	40
3.1.4.9 Kult těla, intimita těla,erotika, sex, pornografie.....	40
3.2 MICHEL MAFFESOLI	43
3.2.1 Úvod.....	43
3.2.1.1 Základní pojmy.....	43
3.2.1.2 Charakteristika základní literatury.....	43
3.2.2 Nomádství, bloudění.....	46
3.2.3 Porovnání moderní a postmoderní společnosti.....	46
3.2.3.1 Moderní společnost.....	50

3.2.3.2	Moderní doba, politické dění, ideologie, svoboda.....	51
3.2.3.3	Postmoderní společnost, tribalismus.....	53
3.2.4	Charakteristika a znaky postmodernity.....	56
3.2.4.1	Neverbální etika.....	58
3.2.4.2	Epistemologická výzva podle Maffesoliho.....	59
3.2.4.3	Vývoj projevů narcismu v postmoderní společnosti.....	60
3.2.4.4	Elektronická realita.....	60
3.2.4.5	Náboženství.....	61
3.2.4.6	Nové sociálně.....	62
3.2.4.7	Postmoderní religiozita, duchovnost.....	64
3.2.4.8	Kult těla.....	65
3.2.4.9	Práce, seberealizace.....	66
3.2.5	Současná mladá generace.....	66
3.3	ZYGMUNT BAUMAN.....	68
3.3.1	Úvod.....	68
3.3.1.1	Základní pojmy.....	68
3.3.1.2	Charakteristika použité literatury.....	68
3.3.2	Postmodernita.....	70
3.3.3.	Postmoderní osobnostní vzorce.....	71
3.3.3.1	Zevloun.....	72
3.3.3.2	Hráč.....	74
3.3.3.3	Tulák.....	74
3.3.3.4	Turista.....	75
3.3.3.5	Rozdíl mezi Turistou a Tulákem.....	76
3.3.4	Projevy postmoderní společnosti.....	77
3.3.4.1	Postmoderní osobnost.....	78
3.3.4.2	Soukromá morálka, morálka bez etiky.....	79
3.3.4.3	Náboženství a společnost.....	80
3.3.4.4	Masmédia a jejich nebezpečí.....	81
3.3.4.5	Problematika mezilidských a partnerských vztahů.....	81
3.3.4.6	Postmoderní tělo, kult těla.....	83
3.3.4.7	Láska, erotika, sexualita v moderní a postmoderní společnosti... 84	
3.3.5	Práce a její vývoj do současnosti.....	87
3.3.6	Lidská svoboda.....	89
3.3.6.1	Vývoj lidské svobody.....	90
3.3.6.2	Problematika demokracie.....	93
3.4	NOVÁ CIVILIZACE.....	94
3.4.1	Obecně o knize - Alvin a Heidi Tofflerovi, základní pojmy.....	94
3.4.2	Futurologická vize vývoje lidstva.....	94
3.4.3	Lidská práce.....	97
3.4.3.1.	Nezaměstnanost.....	99
3.4.3.2	Charakteristika současnosti, fáze společnosti.....	100
3.4.3.3	Školství, vzdělávání.....	101
3.4.3.4	Rodina.....	101

3.4.4	Demokracie 21. století, politika státu.....	102
4.	SROVNÁNÍ HLAVNÍCH AUTORŮ	105
	ZÁVĚR.....	109
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	113
	ABSTRAKT v českém jazyce.....	117
	ABSTRAKT v anglickém jazyce.....	118

ÚVOD

Důvod volby tématu:

Diplomová práce je mou širší úvahou o postmoderní společnosti, jejich projevech a působení na život, myšlení a projevy jednotlivce a též na druhé straně o působení jednotlivce na kulturu společnosti. Jakási nová tvář společnosti, která je stále dostatečně nepochopena a kriticky analyzována ve všech svých projevech. Tato práce je pokusem o uchopení některých zjevných problémů dnešní doby a hledáním příčin.

Na začátku jsem si položila otázky: Je dnešní společnost odrazem stavu člověka jako individuality nebo je život člověka odrazem stavu společnosti? Co hledá a po čem touží dnešní člověk? Proč je tolik nepochopení a rozporů ve společnosti. Najdou rodiče a děti společnou řeč a jaké výchovné prostředky mají rodiče zvolit, aby zároveň podpořili individualitu dítěte a udržely si určité kázeňské hranice. Může být manželství či partnerství mezi mužem a ženou v dnešní době trvalé, šťastné a láskyplné? Jakou formu soužití zvolit, aby vyhovovala všem? Kam se ubírají náboženské hodnoty a zásady morálky a etického chování v dnešní rozpolcené době? Bude kultura různých národů snad spojena v jednu globální světovou kulturu jakési univerzální společnosti lidí? Nebo snad vzniká úplně nová generace lidstva? Těch otázek by bylo mnohokrát více. A jelikož jsem na ně hledala odpověď již několik let, využila jsem k tomuto bádání též diplomovou práci.

Charakteristika:

Myslím si, že téma postmoderní kultury se týká nás všech, jelikož v této době žijeme a tyto vlivy se nám promítají do každodenního života. Osobně jsem se snažila hledat příčiny jak vývojové tak i kulturní a nahlížet na tuto problematiku z různých úhlů pohledu. Důležité pro mě bylo hledisko filosofické, antropologické, sociologické, religionistické a částečně i psychologické. Co nejširším způsobem jsem se snažila toto téma popsat v různých aspektech projevů kultury. Diplomová práce je hlubší analýzou a konečnou syntézou mnou

nastudovaného a poznaného. Hledala jsem obecný abstrakt dnešního člověka a podobu nového životního stylu v tom, co nás spojuje. Shrnutím a vlastní úvahou jsem se pokusila v závěrečné části nastínit i možnou prognózu či spíše výzvu.

Struktura práce:

Celou diplomovou práci jsem rozdělila do několika tématických celků. Na začátku se stručně zabírám problematikou nejprve z antropologického hlediska, vysvětluji též význam některých pojmů a snažím se najít konkrétní definice a výklad pojmů *moderní a postmoderní kultura*. Druhá část mapuje vývojově a historicky projevy a změny obou těchto výrazných období v Evropské kultuře. Popisuje základní charakteristiku postmoderní společnosti i doby a zároveň rozebírá některé společenské jevy. Mezi ně patří též problematika vzájemného soužití různých kultur uvnitř společnosti. Rozsáhlejší kapitolou je srovnání třech významných autorů studií o postmoderní společnosti: Gilles Lipovetsky, Michel Maffesoli a Zygmunt Bauman - postmoderní osobnostní vzorce. Poté následuje syntéza získaných informací, která vede k vytvoření jakéhosi abstraktu postmoderní kultury. Zajímavým srovnáním je futurologická studie o vývoji lidské civilizace a charakteru společnosti, kterou napsal Alvin a Heidi Tofflerovi. V další části se zabírám sociologickými aspekty života v postmoderní společnosti a jevy vyskytujícími se v moderní společnosti, například i problematikou práce. Výsledkem této části je jakási syntéza v podobě nového životního stylu současného člověka. Významnou částí je oblast duchovní kultury, pojednávající o změnách v etických, hodnotových a symbolických projevech kultury a postavení náboženství ve společnosti. Otázkou zůstává: Kam se ubírá lidská religiozita v budoucnosti?

Podle mého názoru alarmující oblasti v životě člověka a společnosti je krize manželství, postavení a role muže a ženy v postmoderní společnosti, kultura rodiny, partnerských vztahů a otázka výchovy dětí, která se stále častěji zabírá narůstající agresivitou a problematika neřízené lidské sexuality. Poslední samostatná část je spíše mou úvahou o tom, k čemu jsem dospěla touto prací, pohledem na další vývoj situace v naší evropské společnosti, který získává ještě

globálnější podoby hlavně vlivem celosvětových problémů lidstva a ekologie.

Metody:

Ve své práci jsem využívala metod analýzy a syntézy, dedukce i indukce. Zároveň jsem mezi sebou srovnávala velkou měrou autory různých vědeckých tezí a úvah. Mezi hlavní autory patřili Gilles Lipovetsky, Michel Maffesoli a Zygmunt Bauman. Od posledně zmiňovaného autora jsem nastudovala a použila nejvíce materiálů. Diplomová práce je mým hlubším osobním vhladem do myšlení těchto významných sociologů, práce má podobu komplexnějšího rozboru jejich mnohaleté tvorby v oblasti týkající se postmoderní společnosti v porovnávání s moderní epochou vývoje společnosti.

Charakteristika základní literatury:

Prvním autorem dvou publikací je francouzský profesor filozofie a sociální myslitel **Gilles Lipovetsky**, který je typický tím, že výstižně kritizoval druhou polovinu 20. století a celou postmoderní epochu takřka ve všech rysech a příznacích tzv. západní civilizace. K účelu Diplomové práce jsem nastudovala knihu *Éra prázdnoty* a *Třetí žena*. První zmiňovaná kniha je úvahou o současném individualismu, který popisuje jako druhou fázi tohoto procesu, vyznačující se rozrůzněním způsobů života, výkyvy v soukromém životě i ve víře, rozrušováním sociálních identit, odklonem od ideologií i politiky a zrychlující se destabilizaci osobnosti. Kniha *Třetí žena* se zabývá tématem změny postavení ženy v současné společnosti a proměnou ženství ve své podstatě a projevech.

Druhým hlavním autorem je sociolog a profesor na pařížské Sorboně - **Michel Maffesoli** a jeho kniha: *O nomádství*. Je to esej o fenoménu bloudění, hledání, migrace a touze neustále utíkat. Sociologicko-etnologická studie, která obsahuje i současné jevy, jako např. ztráta místa v postmoderním světě, pluralita, nahodilost, masovost a exil, jako rysy dnešní společnosti. Mezi jeho nejnovější publikace patří kniha: *Rytmus života – Variácie o postmodernom imaginárne*, která vyšla roku 2006 v Bratislavě ve slovenštině. Tato kniha je autorovou bilancí jeho teoretické cesty. Na rozdíl od ostatních jeho knih, které systematicky

rozebírají různé stránky tzv. postmoderní společnosti, tato je stylisticky odlišná vyznačující se kompoziční a tématickou jednotou. Je výkladem obsahujícím logický rozbor a etymologickou analýzu. Soustřeďuje se zde spíše na sociální a kulturní fenomény, postmodernitu vidí spíše jako sbírku archaismů minulosti navracející se do současného života. Svou vědeckou studii obohatil v tomto díle o prvky psychologických metod a jevů, o nauku o kolektivním nevědomí a Archetypech. Poskytuje odpovědi na otázky, které nebyly ještě zodpovězené nebo nebyly ještě správně pochopené. V knize například prezentuje tzv. „postmoderní „tribalismus“. Za tuto koncepci si mimo jiné vysloužil mezinárodní uznání. Z publikací vydaných v angličtině jsem si od Maffesoliho pro tuto práci vybrala knihu: „*The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*“, což by se do češtiny mohlo přeložit jako „*Čas kmenů: úpadek individualismu v masové kultuře*“. Autor zde argumentuje ve snaze docílit porozumění nově vznikající formě kultury, která se rozpadla z původní masové kultury. Tato kultura v současnosti nabývá podoby roztráštěných kmenových skupin a projevuje se jako spotřebitelská kultura. Kniha poskytuje bohatý horizont uvažování nad vzestupem lidské identity a množstvím různých životních stylů, které se v této společnosti vyskytují.

U nás nejpublikovanějším autorem s danou tématikou je polský sociolog **Zygmunt Bauman**. Je pokládán za jednoho z tvůrců pojmu „postmodernista“ a je jedním z nejvýznamnějších sociologů dnešní doby. Například v díle: „*Úvahy o postmoderní době*“, se zabývá sociologickými aspekty života v postmoderní společnosti, sociálním smyslem, proměnami životního stylu, způsoby zacházení s tělem a současnými i budoucími osudy mravnosti. V knize „*Globalizace*“ se pokouší autor ukázat co vězí za fenoménem globalizace, odkrývá zde společenské kořeny a společenské důsledky globalizačního procesu. V knize „*Svoboda*“ nahlíží na svobodu jako na sociální vztah. Na rozdíl od minulosti, kdy byla svoboda privilegiem ve vztahu k silnější moci, popisuje zde tzv. konzumní svobodu a individuální svobodu pojímá spíše jako svobodu spotřebitele, která je závislá na fungování trhu. Další významnou knihou tohoto významného sociologa je „*Individualizovaná společnost*“, která u nás vyšla v roce

2004 a navazuje na předchozí dílo „*Tekutá modernita*“. Je rozdělena na tři základní části pod názvem „Jak jsme“, „Jak myslíme“, „Jak jednáme“. Tematizuje problém lidské identity a proměnu pohledu na osobnost během rozšiřování procesu individualizace. Snaží se zde analyzovat takové jevy, jako je kontrast mezi lokálním řádem a globálním chaosem, reklamování stále větší svobody na jednotlivce, možnost dohody mezi jedinečností a odlišností.

Jako doplňující literaturu jsem pro srovnání použila současné dílo „*Nová civilizace*“ od **manželů Tofflerových**, které je spíše futurologickou¹ vizí, jejich pohledem na budoucnost. Je syntézou jejich myšlenek z předešlých knih. Oba autoři jsou američtí špičkoví renomovaní sociální myslitelé současného světa. Alvin Toffler je nositelem čestných doktorátů v oboru humanitních věd, práva a přírodních věd. Heidi Tofflerová je univerzitní profesorkou ve Washingtonu a držitelkou četných vyznamenání za přínos pro sociální myšlení. Podtitulem této publikace je „Třetí vlna a její důsledky.“ Zde se manželé Tofflerovi snaží odpovědět na základní otázky vývoje dějin a společnosti. Tvrdí, že nežijeme v pot-minulosti, ale v pre-budoucnosti, uprostřed procesu vytváření nové civilizace. Toto období změn připisují příchodu tzv. třetí vývojové vlny. Určujícím rysem této třetí vlny je rychlost a její důsledky zasahují všechny složky společnosti – od rodiny přes ekonomiku až po politický systém. Toto dílo se stalo světovým bestsellerem.

¹ *Futurologie* je nauka zabývající se výzkumem budoucnosti, též prognostika

VLASTNÍ TEXT PRÁCE

1. UCHOPENÍ POJMŮ

1.1 Definice a výklad pojmů civilizace a kultura

civilizace

Slovo „civilizace“ pochází z latinského „*civis*“² neboli „občan“. Což úzce souvisí se společností a se zapojením jedince do společnosti. Z toho by byl možné odvodit vztah k normě, právům a povinnostem každého občana ke společnosti, jakýsi přechod od chaosu k organizovanému uspořádání.

Civilizace v obecném slova smyslu znamená soubor hmotných a duchovních projevů lidské společnosti v historické posloupnosti.³

Ve významu slova jako lidská civilizace (souhrnný název pro všechny obyvatele Země) je lidskou pospolitostí v určitém vývojovém stupni charakterizovaném technickým vzestupem a duchovní vospělostí.⁴

Z antropologického hlediska⁵ je civilizace jeden ze tří základních termínů klasifikace vývoje lidské společnosti v rámci paradigmatu evolucionistické antropologie, charakterizující nejvyšší stupeň vývoje společnosti, následující po divošství a barbarství.

Dnešní společnost přechází směrem ke globální lidské civilizaci, člověk se tak postupně stává kosmopolitním.

kultura

Slovo kultura je odvozené z latinského „*kultura, colo, colere, cultus*“⁶, což ve všeobecném významu znamená vzdělávání a zdokonalování nebo pěstování, tedy

2 Šenková, S. *Latinsko-český, Česko-latinský slovník*, s.23

3 Srov. ABZ. *Internetový slovník cizích slov*. <http://slovník.abz.cz>

4 Srov. Buchtelová, R. *Nový akademický slovník cizích slov*, s.137

5 Srov. Malina, J. *Antropologický slovník*,

<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>

6 Buchtelová, R. *Nový akademický slovník cizích slov*, s.31

způsob života vedoucí k lepšímu prostřednictvím jedinců, kteří jsou schopni takto ve společnosti působit.

Kultura je souhrnem duchovních a materiálních hodnot vytvořených a vytvářených lidstvem v celé jeho historii, obsahuje duchovní (duchovní k. = soubor výsledků činnosti lidské společnosti v oblasti vědy, umění a společenského života) a materiální hodnoty (materiální k.=soubor materiálních hodnot lidské společnosti vytvořený zejména výrobní činností, zkušenostmi, nástroji, technikou aj.)⁷

Do dnešní doby byl pojem kultura definován mnoha způsoby a rozdílem ve vymezení a chápání je často daný obor i příslušnost jednotlivých autorů k určitým národnostem a kulturním tradicím.⁸Kultura je jednou ze základních kategorií společenských věd, mezi nimi antropologie, archeologie, kulturologie.

Z antropologického slovníku⁹ je možné zjistit, že pojem kultura má svůj etymologický původ již v antickém starověku. Kultura již tehdy vystupovala jako hodnotící pojem vázaný na osobnost, neboť jejím vlivem se člověk povznáší k vyšší formě individuální i sociální identity. Zároveň je zřejmé, že pojetí kultury jako kultivace člověka (*cultura animi*) a přírody (*agri cultura*) od samého počátku označovalo aktivní lidskou činnost. Od 19.století se výrazný vývoj pojmu kultura vyvíjel ve *dvou paralelních liniích*. Na počátku první linie stojí německá klasická filozofie, jejíž představitelé dále rozpracovali filozofickou dimenzi pojmu kultura. Druhá linie, zpočátku reprezentovaná pracemi historiků, vytváří v polovině 19. století široké spektrum pohledů složené z rodící se antropologie, archeologie, etnografie a etnologie. V průběhu 20. století se antropologický pojem kultura stal součástí kategoriálního aparátu archeologie, prehistorie, etnografie, etnologie, sociální a kulturní antropologie, sociologie, psychologie a dalších vědních disciplín. Každá nová antropologická škola přišla s novou definicí kultury, jejímž cílem často bylo specializovat antropologické zkoumání nebo redefinovat pojem kultury v rámci nového vědeckého paradigmatu. Všechny nové teorie nesporně

7 Srov. Buchtelová, R. *Nový akademický slovník cizích slov*, s.458

8 Srov. Geist, B. *Sociologický slovník*, s.198-204

9 Srov. Malina, J. *Antropologický slovník*,

<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>

přispěly k hlubšímu poznání člověka a kultury, ale bylo potřeba sjednotit tyto různé přístupy a vytvořit jednotný výklad pojmu kultura, o což se například v polovině 20.století pokusili i američtí antropologové. V dnešní době výzkumy osobnosti a kultury představují mezioborovou oblast, na níž participuje sociální psychologie, psychologie osobnosti, psychologická antropologie, sociologie kultury, psycholingvistika, srovnávací pedagogika apod. Přestože studium kultury na všech úrovních probíhá již mnoho let velice intenzivně, nedošlo dosud k sjednocení přístupů a poznatků.

Pokud se pokusím vymezit tento pojem z pohledu sociologického pojmosloví, začnu asi definicí: „*Kultura je jedna z centrálních kategorií společenských věd, ve svém nejširším pojetí vyjadřuje specifický lidský způsob organizace realizace rozvoje činnosti, objektivovaný ve výsledcích fyzické a duševní práce.*“¹⁰

Význam tohoto pojmu se vyvíjel tak, jak se utvářely a vyvíjely další vědy, které ve společnosti působily, tj. psychologie, antropologie, sociologie, atd.

Za tvůrce první moderní a globální antropologické definice je považován E. B. Tylor (19.století): „*Kultura neboli civilizace je složitý celek, který zahrnuje vědění, víru, umění, právo, morálku, zvyky a všechny ostatní schopnosti a obyčeje, jež si člověk osvojil jako člen společnosti.*“¹¹ Z této definice je též patrné, že oba pojmy jsou zde významově sjednoceny.

K definování pojmu kultura jsem si ještě zvolila dalšího významného zástupce, kterým je „Terry Eagleton“ a jeho dílo „*Idea kultury*“, z kterého zde uvádím několik citací: „*Kultura však není jen to, co žijeme. Do velké míry je také důvodem, proč žijeme. Láska, vztahy, paměť, příbuzenství, místo, komunita, citové naplnění, intelektuální potěšení a pocit smyslu života jsou většinou z nás bližší než charta lidských práv nebo obchodní smlouvy.*“¹² „*Kulturu lze volně shrnout jako soubor hodnot, zvyků, přesvědčení a činností, které utvářejí způsob života určité skupiny.*“ „*Z jiného hlediska lze kulturu chápat jako implicitní znalost světa, díky níž lidé nacházejí správné způsoby jednání ve specifických kontextech.*“¹³

10 *Sociologické pojmosloví*, s.65

11 *Sociologické pojmosloví*, s.67

12 Eagleton T. *Idea kultury*, s.145

13 Eagleton T. *Idea kultury*, s.45

Eagleton pro definování pojmu kultura též používá dílo T. S. Eliota,¹⁴ pro kterého je kultura „*nejen způsob života, ale veškerým způsobem života lidí, od narození do hrobu, od rána do noci a dokonce i ve spánku.*“¹⁵ Jeho popis pojímá u člověka i stránku nevědomou. Podle něho kultura, kterou si plně uvědomujeme, není nikdy celá kultura, je to jen *užitečná představa*.

V průběhu 20. století dochází k dynamickému rozvoji teorie vlivem různých nových přístupů a výzkumem sociokulturních jevů. Roku 1952 se pokusili antropologové A. L. Kroeber a C. Kluckhohn sjednotit různé přístupy tak, že na základě rozboru více než 150 definic vytvořili společnou definici pojmu. „*Kultura je produkt, je historický, zahrnuje ideje, vzory, hodnoty, je selektivní, lze se jí učit, je založena na symbolech a abstrahována z chování a produktů chování.*“¹⁶

Zajímavě definoval kultura též E. Willems (1969), který zařadil do výkladu i sociální dimenzi člověka a podle mého úsudku má již blíže k postmodernímu myšlení. „*Kultura jsou všechny ideje, znalosti, způsoby chování, dovednosti a nástroje, které jsou společné členům příslušné skupiny lidí a jejich naučení lze přičíst pouze působení mezilidských vztahů.*“¹⁷

Z toho lze usuzovat, že kultura se projevuje ve všech oblastech lidské činnosti, v podobě:

- lidské práce (artefaktů)
- idejí (kognitivních i symbolických), např. filozofie, náboženství, věda
- regulace sociokulturního chování (normy, pravidla, hodnoty, vzory)
- institucí

Tento celistvý systém významů, hodnot a společenských norem je platný pro každého člena dané společnosti a je předáván další generaci. Je to souhrn sdílených, společensky předávaných vzorců chování, myšlení a vnímání.¹⁸

Z tohoto předpokladu vychází i studium kulturologie a kulturní antropologie na Katedře filosofie a religionistiky na Teologické fakultě v Č. Budějovicích.

14 Srov. Eliot T. S. *Notes Towards the Definition of Culture* (London, 1970)

15 Eagleton T. *Idea kultury*, s.127

16 *Sociologické pojmosloví*, s.68

17 Geist, B. *Sociologický slovník*, s.199

18 Srov. Teologická fakulta-KFI, www.tf.jcu

Vztah mezi civilizací a kulturou:

V obou případech lze říci, že v obecném slova smyslu je civilizace i kultura souhrnem hmotných a duchovních hodnot vytvořených lidstvem. Z tohoto výkladu lze usuzovat na velice blízký vztah mezi významy těchto slov, v praxi jedno je závislé na druhém. „*Není možné, aby existovala kultura bez civilizace, ani není možné, aby existovala civilizace bez kultury. Kultura i civilizace se rodí i umírají současně.*“¹⁹ Kultura bývá také často ztotožňována s civilizací nebo je chápána jako její forma či součást.

1.2 Problematika definování základních pojmů modernita a postmodernita a pojmy odvozené

1.2.1 Postmoderní společnost, postmoderna, postmodernismus

Postmoderní

Stěžejním pojmem této diplomové práce je *postmoderní*. Podle latinsko-českého slovníku²⁰ je tento výraz tvořen ze dvou významových slov, tj. *post* (= časově potom, za) a *modernus* (= časově nyní, nový). Z toho by se dalo usoudit, že výraz postmoderní kultura znamená přicházející nový způsob života člověka, časově překonává to, co trvalo dodnes. Obecným výkladem slova „postmoderní“ ve vztahu ke kultuře je citace s díla T. Eagletona: „*Postmoderní člověk má pocit, že je třeba oslavovat životní styly odlišných a menšinových skupin a kritizovat životní styl většiny.*“²¹ *Název postmoderní však měl označovat i něco jiného. Nezměnil se totiž jen obsah kultury, ale i její status. Nejen že se kultura rozšířila, ale začala mít transformační vliv i na jiné vrstvy společnosti.*“²²

19 časopis *Zrcadlo kultury* No34 – Léto 2005. Nová Akropolis

20 Srov. Šenková, S. *Latinsko-český, Česko-latinský slovník*

21 Eagleton, T. *Idea kultury*, s.23

22 Tamtéž, s.140

Postmoderna

Je to umělecký směr styl (směr) vládoucí od 70. let 20. století v evropské kultuře projevující se odmítáním hierarchizace umění a tvorby podle klasických pravidel a projevující se uvolněnými fantaziemi.²³ Zároveň přídavné jméno *postmoderní* znamená v časové posloupnosti jako následující po moderní době.

Postmodernismus

Podle slovníku cizích slov²⁴ se dovídáme, že tzv. *postmodernismus* je přístup ke světu a pojetí skutečnosti, poznání jako neredukovatelné plurality odmítající univerzální výklad. Tento pojem je dále významově rozšířen na směr ve vědě, filozofii aj. popírající univerzální výklad světa, vycházející z konvencemi nesvázaného poznání, z plurality vidění skutečnosti, mnohosti a souvztažnosti různých kultur, stylů, žánrů aj.²⁵

Z odborného antropologického slovníku je možné zjistit, že postmodernismus zpochybňuje evropocentrismus a racionalismus i univerzalismus, který je považován za samotné základy evropské kultury. Vyznačuje se módním zájmem o orientální myšlenková hnutí (zejména o orientální náboženství a filozofii), je založen na spirituální meditaci, zájmem o drogy toužící rozšířit lidské vnímání za hranice běžných možností. „*Postmoderní svět je představován jako labyrint významů, hodnot a kontextů, kde netvoří pravda a nepravda protichůdné kategorie, ale výsledek svobodného pojmenování.*“²⁶

V některých výkladových slovnících je ztotožňován význam slova postmoderna a postmodernismus.^{27, 28} Společnými znaky je způsob života a životní styl spočívající na nahodilosti, pluralitě a heterogenosti, souvisí s obdobím konce velkých ideologií a velkých plánů do budoucnosti. Postmoderní člověk inklinuje k transcendentnu a duchovnu. Výrazně s mění i vztah k přírodě, kdy z člověka dobyvatele se postupně stává ekologicky a globálně přemýšlející osobnost.

Podle některých zdrojů se dozvídáme časově přesnější vymezení doby

23 Srov. *Velký sociologický slovník*, sv.2, s.812

24 Srov. ABZ. *Internetový slovník cizích slov*. <http://slovník.abz.cz>

25 Srov. Buchtelová, R. *Nový akademický slovník cizích slov*

26 Malina, J. *Antropologický slovník* <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>

27 Srov. *Internetová encyklopedie*, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Postmoderna>,

28 Srov. *Velký sociologický slovník*, sv.2, s.811

postmoderny, postmodernismu. Postmoderna postmodernismus je evropský myšlenkový směr konce 20. století. Tento termín však označuje filosofický směr konce 20. a počátku 21. století, který je spojen především s Francií. Tento pojem vznikl na základě knihy Jean-François Lyotarda - *O postmodernismu*.²⁹ Podle tohoto zdroje je základním prvkem postmoderny pluralita názorů a jejich zrovnoprávnění, kde došlo nejen ke zpochybnění optimistického pohledu na historický vývoj západní civilizace, ale i pohledu na dějiny jako na proces postupného překonávání dřívějších fází. S tím je spojen i fakt, že se tímto termínem označují často i protichůdné proudy a tím je ztížen jejich popis. Tímto důrazem na pluralitu je zde postmoderna přirovnávána k hnutí New Age. Postmoderna jako filosofický směr vznikl jako reakce na modernu a je zaměřen opačným směrem, tzn. odmítá koncepci jediné pravdy a jediného cíle, ale usiluje o alternativní přístup ke světu. Z toho pramení kritika pokroku a moderních myšlenek intelektuálů. Zároveň postmoderna otevřela cestu k odmítnutí názorů spojených s kulturní nadřazeností západní civilizace a tím i nadřazenosti racionality v procesu poznání. Vytvořením pluralitního prostředí často dochází ke vzniku paradoxů spojených s několika pohledy na danou problematiku a následné snaze řešit tyto těžko řešitelné paradoxy.

Odlišný přístup k časovému vymezení postmoderního světa je u A. Giddense, který ve své knize „*Důsledky modernity*“ píše o této době jako té, která ještě nenastala, pokud vůbec nadcházející období lze takto pojmenovat. „*Ještě nežijeme v postmoderním sociálním světě, ale stále můžeme spatřovat záblesky vznikajících způsobů života a forem sociální organizace, které se odlišují od těch, které byly podporovány moderními institucemi.*“³⁰ A. Giddens dobu postmodernismu spojuje obecně s koncem dějin: „*Postmodernita není spojována pouze s koncem fundamentalismu, ale i s koncem dějin*“³¹

29 Srov. *Internetová encyklopedie*, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Postmoderna>

30 Giddens, A. *Důsledky modernity*, s.51

31 Giddens, A. *Důsledky modernity*, s.49

1.2.2 Moderna, modernismus, modernizace

Ve výkladu významu těchto slov jsem použila obecný akademický slovník a odborný sociologický a antropologický slovník.^{32, 33}

Moderna – tento pojem se používá spíše pro souhrn uměleckých směrů z konce 19. století

Modernismus – je definován jako protiklad k tradicionalismu, charakterizující racionalisticko-scientistickou orientaci světové kultury a civilizace. Dnes je proti modernismu kladen postmodernismus. Tento pojem je navíc v obecném slovníku rozšířen významově o tendence a doktríny usilující o obnovu katolické církve a sociálního učení v duchu života nové doby. Podle sociologického slovníku³⁴ je pojem modernismus mnohoznačný, často je definován spíše technokraticky, opírá se o důvěru v evolucionistické teorie pokroku a všemocnost vědy a lidského rozumu. Projevoval se optimistickými výhledy do budoucnosti a plánováním.

Modernizace – tento pojem se používá ve významu přizpůsobování se nové době, módě, novým požadavkům v různých oblastech lidského života (modernizace výroby, organ. a ekonom. úrovně, aj.)

1.2.3 Vymezení rozdílů mezi modernitou a postmodernitou podle daných autorů

Zde Eagleton charakterizuje modernu spíše skepticky: „*Před postmodernou vládla modernost, pro niž kultura není životně nejdůležitějším pojmem. Kultura měla zajisté své stálé místo, v moderní době však buď opoziční, nebo doplňující. Kultura již nepostihovala to, co člověk je, ale to, čím by mohl být nebo čím byl.*“³⁵ „*Opoziční kultura šedesátých let, zbavená svého politického základu, se přetvořila v postmodernismus.*“³⁶

32 Srov. Malina, J. *Antropologický slovník*,

<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>

33 Srov. Buchtelová, R. *Nový akademický slovník cizích slov*, s. 529

34 Srov. *Velký sociologický slovník*, sv.1, s.644

35 Eagleton, T. *Idea kultury*, s.40

36 Tamtéž, s.142

Giddens píše ve svém díle „*Důsledky modernity*“, že není možné přesně oddělit modernitu od postmodernity. „*Z toho, že mluvíme o postmodernitě jako o tom, co nahrazuje modernitu, vyplývá, že se dovoláváme něčeho, o čem se dnes tvrdí, že to není možné.*“³⁷ Zároveň poukazuje na Nietzscheho, který byl prvním autorem oddělujícím postmodernu od modernity a viděl tuto zkušenost už před sto lety. Giddens též popisuje současné období jako „*radikalizace modernity*“ nebo proces „*globalizace modernity*“ a modernitu člení na čtyři „*institucionální dimenze*“ projevu³⁸, ale nesouhlasí s tím, že žijeme v období nazvaném jinými jako postmoderní. „*Modernita se ukazuje ve svém jádru být záhadná a zdá se, že není cesty, jak tuto záhadnost překonat.*“³⁹

Na těchto příkladech lze vidět, jakým problémem je najít jednotnou definici postmoderní a moderní doby se svými přívlastky. A ještě větším problémem je časové vymezení, které hlavně v případě postmoderní doby je v některých případech hodně rozporuplné, ale všeobecně se moderní epocha vývoje lidstva bere už jako přežitá.

1.2.4 Oblast vědních oborů

Při studiu postmoderní kultury je dobré zmínit a definovat dva významné obory, které svými poznatky jsou velkým přínosem v široké oblasti lidské společnosti a kultury.

1.2.4.1 Antropologie

Nauka, která se zabývá původem a vývojem člověka, vznikem jeho plemen, změnou stavby lidského těla. Z filozofického hlediska je to zároveň učení o člověku jako takovém, jeho původu a podstatě, postavení ve světě a poslání. Z hlediska kulturologie (=kulturní antropologie) je to směr studující původ a historii lidských skupin, jejich vývoj, strukturu a fungování v čase a prostoru. Sociální oblast tuto vědu obohacuje o etnografii, archeologii a jazykovědu,

37 Giddens, A. *Důsledky modernity*, s.47

38 Giddens, A. *Důsledky modernity*, s.51

39 Giddens, A. *Důsledky modernity*, s.49

zkoumá též malé uzavřené společnosti a sociální strukturu komplexně.⁴⁰

Na základě zjištěných informací vznikla kulturologie jako nový vědní obor ve snaze sjednotit přístupy a poznatky z široké oblasti lidské kultury, kterých bylo dosaženo v různých oblastech.

1.2.4.2 Kulturologie

Definice: „*Je vědním oborem zabývajícím se studiem zákonitostí vzniku, vývoje a fungování sociokulturních systémů v čase a prostoru.*“⁴¹Kulturologie⁴²vychází z globálního antropologického chápání kultury jako systému nadbiologických prostředků a mechanismů, jejichž prostřednictvím se člověk adaptoval k vnějšímu prostředí. Snaží se odhalit vnitřní vztahy mezi jednotlivými dimenzemi kultury. Vychází přitom z předpokladu, že kulturu je možné studovat na třech základních nezaměnitelných úrovních:

1. úroveň druhu (kultura obecně)
2. úroveň sociokulturních systémů (jednotlivé kultury, subkultury, kontrakultury)
3. na úrovni jednotlivce (osobnostní kultura)

40 Srov. Buchtelová, R. *Nový akademický slovník cizích slov*, s.64

41 Buchtelová, R. *Nový akademický slovník cizích slov*, s. 459

42 Srov. *Sociologické pojmosloví*, s.23

1.3.1 Výklad a definování ostatních použitých pojmů^{43, 44, 45}

Demokracie je z obecného hlediska vláda lidu, vláda většiny menšině, vedení při kterém je zaručena účast celého kolektivu. Je principem rovnoprávného uplatňování vůle všech členů nějaké skupiny. Je vládou lidu a formou vlády, ve které nejvyšší moc patří lidu a uskutečňuje se buď přímou účastí nebo prostřednictvím volených zástupců. Demokratický společenský systém je založený na principu podřízení menšiny většině a zároveň na uznání rovnosti, svobod a politických práv občanů; součástí moderní demokracie jsou svoboda projevu, vyznání, spolčování, princip suverenity lidu (moc vychází z vůle lidu), přičemž tvorba vůle lidu se uskutečňuje všeobecnými volbami. Demokracie není jen označením politického systému, nýbrž je spjata i s hodnotami (svoboda, rovnost) a se způsoby jednání (tolerance, ochota ke kompromisům).

Feminismus vznikl převážně v 2. pol. 19. a na zač. 20. stol. jako teorie politické, sociální a ekonomické rovnosti žen s muži a též v boji za volební práva žen.

Feminizace znamená obsazení a ovládnutí něčeho ženami, též početní převaha žen

Finalismus je filozofický názor, který proti příčinnosti (kauzalitě) staví všeobecnou účelovost, tj. spění k nějakému účelu nebo cíli, snažící se usuzovat z výsledných stavů na stavy předcházející.

Globalizace je vysvětlena jako propojení světa v jednu velkou společnost prostřednictvím vzájemných komunikačních, informačních, ekonomických, kulturních, ekologických aj. vazeb. (globalizační proces = celosvětový)

Hédonismus je z filozofického hlediska směr v etice považující za cíl života dosahování slasti a rozkoš za nejvyšší dobro. Zároveň je původně filozofickým směrem ve starém Řecku spjatý s cílem života a nejvyšší štěstí v duševních a tělesných slastech a požitcích, který jedinec rozumně užívá, aniž však touží po bohatství, slávě a moci.

43 Srov. Buchtelová, R. *Nový akademický slovník cizích slov*

44 Srov. Klimeš, L. *Slovník cizích slov*

45 Srov. Malina, J. *Antropologický slovník*,

<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>

Imaginace znamená obrazotvornost, obrazivost (imaginární = vymyšlený, zdánlivý, domnělý, neskutečný, pomyslný). Zároveň je to názor zdůrazňující příslušnost jednotlivce i jednotlivých národů k lidstvu a jeho kultuře, zpravidla je v protikladu k úzkoprsému vlastenectví.

Individualismus - z hlediska jednotlivce se jedná o nezávislost na skupinových i společenských normách či standardech a způsob uvažování, který za výchozí bod myšlení, jednání, hodnocení (etického, společenského) klade proti celku individuum, jedince s jeho schopnostmi, zájmy a právy a s důrazem na jeho samostatnost. Je to též způsob myšlení a jednání, popř. teoretického pojetí, vycházející ze zájmu a práv jedince pojatého jako nezastupitelná osobnost, kterou musí dané společenské uspořádání respektovat.

Narcismus - z psychologického hlediska se jedná o období vývojového stadia dítěte, kdy přeceňuje své schopnosti. Z lékařského hlediska se jedná o sexuální odchylku spočívající v erotickém zájmu o vlastní tělo, projevující se též zamilovaností do vlastní osoby. *Narcista* je člověk obdivující sám sebe. (název z mytol. postavy Narcise, který se zamiloval do vlastního obrazu na vodní hladině)

Nihilismus neuznává a popírá všechny hodnoty mravní, společenské, kulturní apod., projevující se negativním postojem k všeobecně přijímaným hodnotám ve společnosti. Vyplývá z přesvědčení, že nic na světě nemá absolutní hodnotu či platnost. Odmítá jakýkoli základ pravdy či dobra, jemuž by člověk byl zavázán poslušností či věrností.

Nomádství – způsob života charakteristický pro nomáda. (nomád = kočovný pastevec, popř. lovec stěhující se se stádem z místa na místo)

Orgiasmus jako duševní vytržení převážně náboženské, hraničící někdy až se šílenstvím.

Personalismus je to moderní filozofický směr zdůrazňující neopakovatelnou, jedinečnou lidskou osobnost, která je jako nositelka lidských vztahů a hodnot, nejrozšířenější v USA od 30. let 20. století (lidská osoba je celistvá bytost v daném prostředí = *persona*) Zároveň se stává osobnost člověka nejvyšší hodnotou (z křesťanského hlediska nositelkou svědomí a viny). Nejdříve je potřeba změnit osobnost a změnit se i svět.

Pluralismus je filoz. koncepce kladoucí do základu světa více samostatných, svébytných, vzájemně nezávislých podstat. Z politického hlediska je principem demokratických společností založený na existenci a svobodné soutěži více politických stran a organizací odlišného zaměření (narozdíl od totalitních systémů vlády jedné strany). Ze sociologického hlediska je možné definovat pluralismus jako . sociologický směr uvažující, že společnost je složená z více sociálních skupin vzájemně si konkurujících.

Pluralita je vlastností ve významu, něco se jeví ve značném množství. (mnohost, rozmanitost, složitost)

Racionalismus je filozofický směr rozvinutý zejména v 17. a 18. století v polemice s empirismem považující rozum za jediný rozhodující zdroj poznání (pomocí rozumových úvah, soudů, závěrů) a též přesvědčení o neomezených schopnostech lidského rozumu a vylučující proto zkušenost i smyslové jednání. Z těchto principů vyplývá i postoj k životu.

Sekularismus - (zesvětšťování, úsilí a snahy o zesvětštění)

Sekularizace je procesem vytlačování náboženského vlivu z jednotlivých oblastí lidské činnosti, sekularismus je úsilím a snahou o sekularizaci

Tribalismus v obecném slova smyslu znamená kmenové povědomí, povědomí příslušnosti ke kmeni.

2. EVROPSKÁ KULTURA, její historický vývoj a současnost (čerpáno z publikace „Kulturní pluralita v současném světě“⁴⁶)

Abych mohla fundovaněji přistoupit k analýze současné kultury, považovala jsem za prvořadé se seznámit s historií a celkovým vývojem evropské kultury jako celku i s jejími specifiky. Myslela jsem si původně, že by bylo zajímavé porovnat vývoj a charakter evropské kultury s jinými odlišnými kulturami, ale zjistila jsem, že by toto téma bylo spíše vhodné pro samostatnou diplomovou práci.

Podle nastudovaných materiálů jsem vytvořila stručnou vývojovou chronologii evropské kultury, ta je součástí vyššího celku západní kultury a má v současnosti roli jakéhosi „civilizačního hegemonu“. Pravděpodobně od počátku je Evropa založena na představě „jednotné civilizační a duchovně kulturní oblasti“⁴⁷ Z ní vzešly tři osobité kultury: západoevropská, východoevropská a americká.

Historie evropské kultury se začala rozvíjet z antických kořenů v období středověku.⁴⁸ Rozvíjející se antická filozofie vedla k novému pohledu na svět a na člověka coby jeho součást, celkově se modelovalo nové pojetí světa skrze hledání odpovědí na otázky o smyslu a skryté podstatě všeho. Základním hodnotovým principem je „princip poznání“. Evropská kultura navazuje na antický odkaz a dále ho rozvíjí.⁴⁹ Základem Evropy je duchovně kulturní jednota, která v období antiky byla společným prostorem řecko-římského kulturního okruhu.

Dalším významným vlivem na vývoj evropské kultury mělo bezpochyby křesťanství a též arabská kultura.⁵⁰ Křesťanství dalo duchovní základ a jednotu středověké Evropě. Tato jednota byla též snahou o politické sjednocení celého prostoru a nastolení jednotného duchovního řádu (antika-idea jednoty). Základní profil evropské kultury tedy dalo hlavně křesťanství, dále odkaz antiky a významným impulzem hlavně v oblasti vědy byl přínos arabské kultury.

Od renesance do poloviny 19. století nastává období klasického novověku, což

46 Srov. Lehmannová, Z. *Kulturní pluralita v současném světě*, s.7-30

47 Tamtéž, s.12

48 Srov. Tamtéž, s.9-12

49 Srov. Tamtéž, s.9. Hodnotový základ formulovaný v antice se stal podstatou evropského hodnotového paradigmatu: logická jednota principů racionality, lidské aktivity a dobra.

50 Srov. Tamtéž, s.14

bylo významné období rozkvětu evropské kultury. Evropská kultura expandovala do celého světa. Je to období narůstajících sociálních změn a revolučních hnutí, duchovního rozvoje a rozvoje filozofie (klasická novověká filozofie nastoluje otázku lidského bytí jako problém vztahu člověka ke skutečnosti, racionální poznání se stává podstatou naplnění lidského poslání ve světě, východiskem je mechanické pojetí světa a ovládnutí životních podmínek) a umění. „*Rozvojem vědy a techniky (zámořské objevy, manufakturní a později strojová výroba aj.) vytvořila tak Evropa předpoklady pro globalizaci, která se v plné míře rozběhla až ve 20.století.*“⁵¹ Mechanická přírodověda spolu s antickými a křesťanskými hodnotami jsou základními kameny evropského hodnotového systému. Evropa se v průběhu několika staletí stala světový „*kulturním hegemonem*“⁵²

Osvícenství přineslo nový pohled na lidskou skutečnost, proces existence lidského rodu je chápán jako proces vývoje člověka směrem od přírodních k duchovním kvalitám bytí. Zároveň v tomto období vystupuje do popředí význam výchovy a vzdělávání za účelem rozumového rozvíjení, získávání mravních kvalit a lidských hodnot, které člověka činí svobodným.

Od poloviny 19.století dochází globálně ke „krizi evropské či západní kultury“⁵³, která spočívá v nerovnoměrném rozvoji civilizace a duchovní kultury. V tomto období se zvyšuje „*civilizační dynamika*“⁵⁴, vlivem průmyslové revoluce dochází k procesům známým jako urbanizace (nebezpečné narušení přirozeného životního prostředí člověka, nese s sebou též ztrátu fenoménu domova - „*bezdomoví*“⁵⁵, příklad neobyvatelné městské aglomerace), industrializace, dále dochází k rozvoji prostředků masové komunikace, celkovému rozvoji masové kultury a k celkové populační explozi. V politice se objevuje fenomén „*státní byrokracie*“ a začaly vznikat různé totalitní režimy. Tato krize se začala projevat sociálními revolucemi a nepokoji a dala popud k tzv. „*kritické sebereflexi*“⁵⁶, která po celé 20.století hledala příčiny zklamání hodnotového schématu v praktické

51 Lehmannová, Z. *Kulturní pluralita v současném světě*, s.13

52 Tamtéž, s.17

53 Tamtéž, s.13

54 Tamtéž, s.19

55 Tamtéž, s.23

56 Tamtéž, s.13

realizaci. „Rozvoj poznání nevedl k rozšíření lidské svobody, ale naopak k zotročení člověka.⁵⁷ Téma „odcizení“⁵⁸ jako základního projevu a důkazu hluboké historické kulturní krize je ústředním tématem evropské duchovní kultury druhé poloviny 19. století a počátku 20.století. V rámci této sebekritické reflexe v procesu hledání podstaty krize a východisek z ní, Evropa přehodnocuje svůj hodnotový systém a nově formuluje základní pilíře svého hodnotového paradigmatu a jejich obsah.

Moderní období je v této studii časově vymezené zhruba do poloviny 20.století. K jeho charakteristice jsem použila tuto citaci:⁵⁹ „*Moderní období, které si uvědomuje negativní důsledky bezhodnotové vědecké racionality, se nejprve k racionálnímu poznání a vědě obrací zcela zády a hledá jiné mimoracionální cesty. Je zdůrazňována mimoracionální cesta mystického, filozofického či uměleckého poznání, intuice, otevření podvědomí apod. Místo vrcholného kulturního výtvaru zaujímá nyní umění a věda degradovaná na pouhý nástroj materiálního, biologickému životu podřízené racionality.*“ Vlivem psychologie a již zmiňovaného fenoménu odcizení, stoupá též zájem o individualitu člověka., která je těžce poznamenána agresivitou civilizace. Svobodou je definovaný plný rozvoj duchovních sil člověka, mravní odpovědnosti a realizace lidské bytosti v její jedinečnosti a neopakovatelnosti. 20.století opět rehabilituje vědu a racionalitu, věda dostává moderní podobu. (přináší nové teoretické principy interpretace světa, např. princip celistvosti, systémový princip, princip evoluce, uvědomění si bytí v celku) Zároveň významným rysem evropské kultury je rozvoj nového vědeckého obrazu světa, jde o rozvinutí systémového pojetí světa a tím je překonán obraz mechanický.

Postmoderní období⁶⁰ –časově vymezené zhruba od poloviny 20.století V tomto období se vrací do popředí téma přírody, ale v souvislosti s vystupňovanou ekologickou krizí a globálními problémy světa. Též pojem svoboda získává nové přívlastky. K duchovnímu rozvoji člověka přibývá lidská

57 Lehmannová, Z. *Kulturní pluralita v současném světě*, s.20

58 Tamtéž, s.20, pojem „odcizení“ je zde formulovaný jako souhrnné označení pro situaci ve filozofii, vědě a umění, kdy se člověku jeho vlastní realita stává cizí

59 Tamtéž, s.24

60 Srov. Tamtéž, s.25-28

zodpovědnost vůči sobě samému, vůči přírodě a svým výtvorům a navíc se silnějším akcentem na právo. Svoboda je spojena též s lidskou aktivitou. Nový hodnotový princip, který přináší evropské myšlení je „*princip lidské globální zodpovědnosti*“⁶¹ „*Etické principy formulované v rámci západní kultury jsou východiskem ekologické kritiky*“⁶², která získává podobu celosvětovou, *multikulturní*.“⁶³ Člověk jako neoddělitelná součást přírody se stává prvkem celého planetárního systému.

Podle vlastní úvahy z geografického a kulturního hlediska leží Evropa zhruba napůl cesty mezi Amerikou a Asií a z toho pramení i možný její úkol udržet tyto dva odlišné kulturní světy v rovnováze. Je to až nadlidský úkol, který se může jevit až mysticky v tomto propojení materiálního (Amerika) a duchovního (Asie) světa. Stejně dilema, které na úrovni lidské bytosti řeší snad od nepaměti každý sám se sebou, spojit materii (tělo) s duchovní podstatou člověka v harmonický celek. Odvážím se v této podobnosti vidět jakousi symbiózu makrokosmu s mikrokosmem.

Závěrem k vývoj evropské kultury lze říci, že vzhledem k tomu, že naše kultura patří mezi relativně nejmladší v rámci ostatních světových kultur, má výjimečnou roli, která pramení z rozvoje globalizace a vytvořením předpokladů k přechodu celého lidstva k nové fázi historického vývoje, tj. k fázi planetární.

„*Z kulturního hlediska se jedná o přechod od období, v němž jednotlivé kulturní útvary byly relativně uzavřenými celky k období globální multikulturní civilizace.*“⁶⁴

61 Lehmannová, Z a kolektiv.: *Kulturní pluralita v současném světě*, s.28, *princip lidské globální zodpovědnosti* je vysvětlen jako planetární vědomí, které reflektuje globální situaci lidstva po hrůzných následcích světových válek

62 Tamtéž, s.27, pojem *ekologická kritika* - usiluje o nový hodnotový postoj založený na pochopení komplexity biosféry a celé planety včetně člověka a jeho kultur

63 Tamtéž, s.27

64 Tamtéž, s.30

3. ROZBOR DĚL A SROVNÁNÍ ZÁKLADNÍCH AUTORŮ

3.1 GILLES LIPOVETSKÝ

3.1.1. Úvod

Základní pojmy:

personalizace, feminismus, neofeminismus, narcismus, neonacismus, lhostejnost, demokracie, génius-mikrokosmos, společenství osudu, svádění

G. Lipovetský ve svém díle „*Éra prázdnoty*“ popisuje tzv. *neonarcismus* dnešní doby, jehož jedním ze znaků je tzv. psychologické tělo a sebeuvědomování si vlastního těla jako cíl narcismu. Dalším stěžejním pojmem jeho díla je *personalizace*. Jakoby se ztrácí z povědomí zájem o budoucí generace a do popředí se dostává zájem o současnost a momentální efekt. Proces personalizace definuje jako snahu o systematické odstranění všeho transcendentního, kdy člověku zůstává pouze vše aktuální a zcela subjektivní život bez cíle a beze smyslu, v němž je vydán napospas závratnému *sebeokouzlení*. Člověk se stává uzavřeným do vlastního ghetta a své smrtelnosti tak musí čelit bez veškeré transcendentální opory (náboženské, morální). Dalším stěžejním pojmem, který Lipovetský používá k charakterizování dnešní doby je individualizace, která se podle něho vyznačuje rozšiřováním soukromého prostoru, rozrušováním sociálních identit, odklonem od ideologií i od politiky a stále se zrychlující destabilizací osobnosti. Uvádí zde, že prožíváme tzv. *druhou individualistickou revoluci*.⁶⁵

⁶⁵ Srov. Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.9

3.1.2 Personalizace⁶⁶

Tento proces popisuje jako novou logiku, která neustále a hluboce proměňuje všechny oblasti lidského života, dále jako:

- nový způsob uspořádání společnosti, nový směr a způsob řízení chování jedinců, se sklonem ke zlidštění
- založen na co nejmenším omezování a co největší možnosti soukromé volby, co nejmenším donucování a co největším pochopení

Podle Lipovetského smysl procesu personalizace tkví v zásadním rozchodu s počáteční fází moderních společností (společností disciplinovaně demokratických, univerzálně rigoristických, ideologicky donucovacích). Proces personalizace se objevil ve světě založeném na disciplíně a je zároveň i postmoderní fází socializace. To znamená, že člověk už není tak těžce ovládán ovlivněnou masou, ale přesvědčován společností skrze ohledy na jeho vlastní zdraví, rozumnost, jiné výhody. Moderní společnost měla spíše donucovací uspořádání, dnes se klade důraz spíše na individuální autonomii a zodpovědnost.

Tento rozvoj práv a přání jedince mohly podle Lipovetského nastat jen díky změně životního stylu související s konzumní revolucí. Proces personalizace z hlediska osobnosti člověka postavil do popředí osobní realizaci, jedinečnost osobnosti a právo být sám sebou, vyžadující podmínku respektování subjektivních zvláštností jednotlivce. Žijeme ve společnosti, které povýšila svobodu člověka na základní lidskou hodnotu, což je projevem individualistické společnosti. Individuální jednání je motivováno hledáním vlastní identity. Tento proces stále více a zjevněji zasahuje do nejrůznějších sfér lidského života. Například i pacient už není jen pasivní pozorovatel, ale je vybízen k vlastní zodpovědnosti za svůj život a zdraví. Jsou mu nabízeny různé alternativy a možnosti léčby. Což může být i důvodem druhé podoby procesu personalizace, která se ve společnosti projevuje vůlí po autonomii a vytváření dílčích skupin, vznikem různých alternativních hnutí.

66 Srov. Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s. 9-13

Vystihující charakteristika dnešního člověka: „Na vrcholu společenské pustiny se tyčí svrchovaný, informovaný a svobodný člověk, obezřele spravující vlastní život.“⁶⁷

3.1.3 Moderní společnost

Moderní společnost byla dobovatelská. Věřila v budoucnost, ve vědu a techniku. *„Vznikla ve jménu univerzálnosti, rozumu a revoluce, odklonem od pokrevní hierarchie a posvátné svrchovanosti, od tradic a partikularismu.“*⁶⁸ Mottem moderní společnosti je: žít co nejintenzivněji, v každém směru nevázaně, nechat se vést vlastní představitivostí a vlastními choutkami, rozšířit pole svých zkušeností. Jejím středem je vlastní Já.

Modernismus je podle Lipovetského jednou z tváří dlouhodobého procesu vedoucího ke vzniku demokratických společností založených na svrchovanosti a vůli jedinců a lidu, společností vymaněných z podřízenosti bohům, z dědičné hierarchie a z tradic. V rovině politické se projevil již koncem 18. století. *„Od té doby se společnost utváří podle lidského rozumu, společnost si přivlastňuje právo řídit sama sebe.“*⁶⁹

Moderní člověk vnímá sám sebe jako konečný cíl, je roven všem ostatním, má právo nakládat se sebou svobodně, je chápán jako individualita. *„Moderní lidé vymysleli pojem svobody bez hranic, čímž lze vysvětlit, co nás odlišuje od klasického humanismu.“*⁷⁰

*„Konzumní věk má sklon zmenšovat rozdíly, které odjakživa existovaly mezi pohlavími, generacemi, a naopak nadměrně zvětšuje rozdíly v individuálním chování, které je dnes osvobozené od pevných rolí a konvencí.“*⁷¹ Například ve společnosti jsou přípustné téměř všechny typy sexuality i s různými kombinacemi, chování starších lidí se stále více podobá chování mládeže. (kult mládí)

67 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.30

68 Tamtéž, s.13

69 Tamtéž, s.105

70 Tamtéž, s.113, Humanismus-vnější svět byl sice nekonečný a otevřený lidské činnosti, ale byl podřízen pevným a věčným zákonům

71 Tamtéž, s.129

„Hlavní moderní osy – revoluce, disciplína, světskost a avantgarda – byly opuštěny ve prospěch hédonistické personalizace.“⁷² Moderní společnost byla posedlá výrobou a revolucí. Od poválečného období je americká i evropská společnost zaměřena životním stylem na kult spotřeby, zábavy a požitkářství. Podle Lipovetského je hlavním strůjcem hédonické kultury sám kapitalismus. Krize moderních společností vznikla podle autora díky prosazování hédonismu, kdy kapitalismus ztratil svůj rozvoj a řád v rámci protestantské etiky. Zároveň hédonismus pokládá za důvod duchovní krize ve společnosti.

3.1.4 Postmoderní společnost

Výraz „postmoderní společnost“ vyjadřuje historický zvrát cílů a způsobů socializace, odehrávající se nyní ve jménu otevřených a pluralitních pravidel. „Vyjadřuje skutečnost, že hédonistický a personalizovaný individualismus je nyní oprávněný a již nenaráží na odpor“.⁷³

Podle Lipovetského se projevuje několika rysy: „snahou o kvalitní život, nesmírným zaujetím pro osobnost, citlivostí k ekologickým otázkám, odklonem od velkých názorových systémů, kultem spoluúčasti a sebevyjádření, módou retro i návratem k místním a regionálním hodnotám a k některým tradičním představám a praktikám. Na rozdíl od jiných současných názorů, které současnost vidí jako absolutně něco nového, je podle Lipovetského postmoderní věk ve vztahu k modernismu *pokračování a zevšeobecnování jedné z jeho základních součástí, a sice procesu personalizace, a zároveň postupné redukování disciplinárního procesu*.⁷⁴ „Postmoderní doba je uklidněnou a rozčarovanou fází modernismu, sklonem k humanizaci společnosti každému na míru...“⁷⁵

Lze vnímat jak důvěra a víra v budoucnost mizí, stejně jako málo koho motivuje vize zářných zítřků. Upadá vliv politických ideologií. Společnost postrádá pozitivní idoly a vzory, přestože díky silnému vlivu médií máme

72 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.14

73 Srov. Tamtéž, s.13

74 Tamtéž, s.135

75 Tamtéž, s.134

nabízené velké množství přikrášlených módních vzorů. Ruší se všechna tabu. Přes všechny výhody otevřeného světa se člověka stále více zmocňuje prázdnota.

Postmoderní kultura představuje jakýsi nadstavbový pól společnosti. Začal převládat proces personalizace a veškeré sociální aspekty se podřídily jeho novým zákonům. Lipovetský tuto fázi nazývá „druhou fází konzumní společnosti.“

Postmoderní společnost je decentralizovaná a různorodá. Tuto různorodost vidí ve směsici protikladů. Tato podvojná logika působí na celkovou rozpolcenost. Jako příkladem zde uvádí: materialismus-psychologismus, pornografie– diskrétnost, konzumní – ekologická, aj.

Rozrůžňováním možností volby je stále více podporován osobní individualismus. Zároveň přetrvává jedna ze základních neporušitelných hodnot a to je právo na osobní naplnění a svobodu, které je tím více naplňováno, čím více se k ovládnutí společnosti a člověka používají humánnější způsoby a metody. Postmoderní společnost je posedlá informacemi a sebevyjádřením. Ale zároveň je možné cítit , jak se s množstvím informací a slov vytrácí hloubka a obsah řečeného.

Postmoderní společnost se vyznačuje „globální tendencí omezovat autoritářské a řídicí vztahy a zároveň rozšiřovat soukromý výběr, podporovat rozmanitost, nabízet tzv. samostatné programy,...“⁷⁶ od obřích supermarketů, uvolněné módě až po mezilidské a sexuální vztahy. Tato společnost je otevřená, pluralitní, bere v úvahu přání jednotlivců a zvětšuje jejich svobodu výběrů a kombinací. Život se pod tímto vlivem stává modulovým systémem sestavovaným podle svých osobních požadavků.

Budoucnost už stěží někoho nadchne, až můžeme mít dojem , že budoucnost málokoho zajímá...„Velké hodnoty modernismu se už vyčerpaly: pokrok, růst, kosmopolitismus, rychlost a mobilita ztratily svou podstatu stejně jako revoluce.“⁷⁷

V dnešní době si lze vybrat cokoli, protože nejsou dané jasné body a mantinely

76 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.25

77 Tamtéž, s.52

toho, co se smí a co se nesmí. V podstatě je vše dovolené, vedle sebe mohou existovat různé typy chování, vkusu, názorů a kultur. Člověk se stává spíše pozorovatelem, televizním divákem, který pasivně přihlíží okolnímu dění. Nemusí mít často ani svůj názor, stačí, když se dobře baví či je dostatečně zahlcen informacemi, které ho činí tupým a nezodpovědným za dění. Stává se životním spotřebitelem plnícím svůj nákupní košík.

„Postmodernismus je vlastně jen dalším stupínkem personalizace jedince odsouzeného k narcistické samoobslužnosti.“⁷⁸ Dnešní člověk je nestálý, jakoby povrchně všudypřítomný, ve své individuální existenci je ponechán sobě samému.

Na dnešního člověka útočí přemíra nejrůznějších vzorů, stále si musí vybírat, být iniciativní a informovaný, kritizovat, zkoumat a prohlížet, volit mezi více možnostmi, udržovat se mladý a být ve formě. Člověk se musí o sebe v plné míře starat a být k sobě odpovědný.

3.1.4.1 Demokracie

Vztah mezi procesem personalizace a demokracií

Proces personalizace, který se projevuje v postmoderní společnosti působí vesměs ve prospěch demokracie, jelikož ve všech oblastech usiluje o uznání svobody, volby a plurality a spíše tento požadavek svobody ještě svým vlivem zesiluje. Lidé se mohou cítit uvolněně a otevřeně vůči všem odlišnostem.

Projevuje se zvýšenou zaměřeností na soukromý život a zároveň ztrátou občanské uvědomělosti. „Ztráta politické motivace neoddělitelná od prohlubujícího se procesu personalizace má i druhou tvář, a sice skutečnost, že rozkoly revolučních dob pomalu mizí, že se upustilo od násilných povstaleckých vizí, že lidé sice slabě, ale zato všeobecně souhlasí s pravidly demokratické hry.“⁷⁹ Sice je možné sledovat, že lidé nevyužívají aktivně svého politického práva (např. účast ve volbách) a ubývá viditelných politických aktivistů, ale celospolečensky je možné říci, že oddanost demokracii je stále hluboká. Politika sklouzává spíše

78 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.52

79 Tamtéž, s.152

k veřejné pasivní podívané.,,Čirá lhostejnost neznamena lhostejnost vůči demokracii, nýbrž emoční odklon od velkých ideologií, apatii vůči volbám, zevšednění politiky, kdy se z politiky stává jen jakési ovzduší, ovšem přímo na fóru demokracie.“⁸⁰

3.1.4.2 Média, reklama, móda

Média

Konzumujeme svou vlastní existenci⁸¹ – prostřednictvím medií, zábav a seznamovacích technik. Přemírou informací, vzruchů a podnětů ztrácejí na přitažlivosti věcí veřejné. Dochází k vymizení vztahu ke skutečnosti a podstatě, čímž člověk lehce ztratí pevné zakotvení. Člověk získá jakési volné a roztroušené vědomí životního diváka, kterého zaujme sice cokoliv, ale hodnota získaného je mizivá. Přes velkou vzrušivost a emocionálnost takto získaných informací se člověk paradoxně stává lhostejnějším a pasivnějším bez vnitřního pevného vědomí a vůle. Dochází k zániku velkých cílů a věcí, pro které dříve člověk bych ochotný cosi obětovat, popřípadě i svůj život.

Reklama

Každá reklama se snaží poukázat na přednosti reklamovaného nebo naopak na nedostatky konkurenčního. Na tom není nic špatného. Hrozbou v dnešní době jsou způsoby, prostředky a metody, které se k reklamě používají. Reklama ovlivňuje člověka tak, že se nekriticky oddává iluzím a přestává se individuálně svobodně rozhodovat. Reklama ve své absurditě, ve hře smyslu a nesmyslu, zachází dost daleko, cílem je upozornit a lákat, ale ve skutečnosti se nesnaží o věrohodnost, spíše tuto rovinu pravdivosti odstraňuje. V dnešní době má velkou sílu ovlivňovat a proto by se měla klást velký důraz na etiku ve sdělovacích prostředcích.

Na rozdíl od doby minulé, kdy docházelo k hromadnému přesvědčování a všichni se museli zařadit do stejné řady, dnes reklama využívá tzv.,,duševní spoluúčast lidí.“⁸²Což je možné vidět pozitivně, jelikož svým humorným tónem

80 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.153

81 Tamtéž, s.14

82 Tamtéž, s.179

vybízí k aktivitě a dynamičnosti a vrací člověku možnost se sám svobodně rozhodnout.

Lipovetský vysvětluje strategii svůdnosti jako „nadměrné možnosti volby v celé své šíři působení“.⁸³ Svět, který je dnes otevřený všem vlivům více než kdy jindy, nabízí stále více možností k výběru, lákadel a pokušení, kterým stěží dnešní konzumní člověk odolává. Zároveň neomezený vliv reklamy působí na všechny smysly a nové technologie a trh předkládá stále více rozmanitějších a nápaditějších výrobků a služeb. Svůdnost je „proces transformace skutečnosti i člověka. Svůdnost zdaleka není činitelem mystifikace a pasivity, nýbrž činitelem nenásilné destrukce společenské dimenze postupným izolováním hédonismem, informacemi a podněcováním k odpovědnosti.“⁸⁴ Za vlády médií, věcí a sexu se každý pozoruje, sám sebe zkouší, obrací se více do sebe ve snaze dopídit se vlastní pravdy vlastního blaha.

Móda

„Příkazem módy není vyprávět nebo umožňovat snění, nýbrž měnit, měnit jen pro pouhou změnu, a móda existuje jedině prostřednictvím tohoto neustálého procesu deklasování forem.“⁸⁵ Móda přichází stále z něčím novým, propaguje nové styly v různých oblastech lidského života, inovuje, vylepšuje, je nástrojem dynamiky, hybnou silou je změna hlavně v jejich formách.

3.1.4.3 Narcismus

Jeho projev ve společnosti může mít i podobu zvláštního zaujetí pro lidské vztahy, ve smyslu zakládání různých sdružení, podpůrných asociací, specializované skupiny. Jde o jakýsi kolektivní narcismus: lidé se sdružují, protože se navzájem podobají, protože jim jde o stejné existenciální cíle.

Další podobou tzv. kolektivního narcismu⁸⁶ je podle Lipovetského veřejné sdělování informací i skrze média bez ohledu na povahu sdělení, pouze pro

83 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.24

84 Tamtéž, s.30

85 Tamtéž, s.184

86 Srov. Tamtéž, s.20

potěšení vyjadřovat se, lhostejnost k obsahu, vyjadřovat se pro nic za nic, bez ohledu na publikum, sám pro sebe, jejímž hlavním příjemcem je sám mluvčí.

„Narcismus je spíše nástrojem socializace: tím, že člověka nabádá, aby se zabral sám do sebe, mu zároveň umožňuje zásadně se odklonit od veřejného života, takže lépe přivykne na sociální izolovanost.“⁸⁷ Což by mohlo znamenat, že přežít ve společnosti se dá pouze tehdy, když se člověk bude plně zaobírat sám sebou a svým osobnostním rozvojem, bude sám sebe okouzlovat svým Já.

Narcismus tedy: „odspolečňováním zespolečňuje a pomáhá lidem smířit se s tím, že sociální struktury jsou rozprášeny.“⁸⁸ Je to tzv. „nulové sociálno“, které vzniká naopak z přemíry zaujetí pro sociální normy a požadavky a funguje jako nový způsob společenského ovládnutí těl a duší.⁸⁹

Neonarcismus

„Nejvyšší funkce neonarcismu je patrně v tom, že zbavuje lidské Já pevných obsahů, k čemuž nevyhnutelně vede stále stoupající poptávka po pravdě o sobě samém.“⁹⁰ Podle Lipovetského tím, že člověk neustále bude hledat odpovědi na všechny otázky svého Já, neustálými analýzami a asociacemi, se samo Já stane prázdným zrcadlem, nejistotou, čímsi neurčitým, nestálou strukturou, otázkou bez odpovědi. Zákonitě koncem je ztráta vlastní identity, o které se v dnešní době často mluví.

3.1.4.4 Neofeminismus

„Zevšeobecněná svůdnost jen zesiluje proces personalizace, vytváří nevidanou podobu ženství, polymorfní a pohlavně rozlišenou, a v souladu se zřízením otevřené společnosti osvobozenou od striktních skupinových identit a rolí.“⁹¹ Žena se pod tímto procesem proměňuje a získává na svých ženských vlastnostech osekáných od společenských vlivů. Na druhé straně jako každý proces

87 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.69

88 Tamtéž, s.70

89 Tamtéž, s.79

90 Tamtéž, s.70

91 Tamtéž, s.40

personalizace i tady tento vliv vede k větší izolovanosti při hledání svého pravého obrazu a pravdy. Žena se touto niternou analýzou zároveň i odspolečensťuje. Tento proces zvyšuje zodpovědnost za své ženství, za svou pravou podstatu a podobu.

„Jde o to ženu zpsychologizovat a zvýšit její zodpovědnost, zlikvidovat poslední prokletou část, čímž se žena stane plnoprávnou individualitou přizpůsobenou hédonickým demokratickým systémům“..⁹², čímž se ruší většina historických, náboženských a mýtických předsudků a soudů.

Lipovetský nevidí v neofeminismu postmoderní společnosti boje pohlaví. Neofeminismus systematicky zkoumá povahu a postavení ženy ve společnosti, hledá její ztracenou identitu, odmítá danost protikladů a narušuje ustálená označení a antropologické rozdělení.

„Nikoli válku pohlaví, nýbrž konec pohlavnosti a jejich zakódovaných protikladů. Feminismus zdaleka není válečným prostředkem, ale spíše prostředkem ke zrušení typizace podle pohlaví.“⁹³Z toho vyplývá, že neofeminismus vlastně řeší otázku, jak být sám sebou bez ohledu na protikladnost pohlaví. Problémem, který z tohoto vlivu vyvstává, je ztráta osobní identity. Člověk není přirozeně hybrid a nechce ztratit svůj statut a příslušnost k sourodé skupině!

3.1.4.5 Lhostejnost

Dalším společenským jevem, kterým se Lipovetský zabývá ve svém díle, je lhostejnost jako „apatie nového stylu“⁹⁴. Důvodem toho, že lhostejnost sílí v co nejširším měřítku projevu, uvádí: „Naše společnost neuznává žádnou prioritu, definitivní kodifikaci ani střed, nýbrž jen neustálý výběr z řetězce rovnocenných stimulací.“⁹⁵ Uvádí, že tato lhostejnost je způsobená přemírou (nikoli nouzí), nadbytkem podnětů a rychlostí jejich střídání: sotva je nějaká informace

92 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.40

93 Tamtéž, s.87-88

94 Srov. Tamtéž, s.50

95 Tamtéž, s.51

zachycena, zapomíná se na ni kvůli jiné.

Myslím si, že taková podoba lhostejnosti je spíše obrazem moderní společnosti. V dnešní postmoderní společnosti je již na ústupu, což by i odpovídalo většímu zájmu veřejnosti o ekologii, regionální politiku státu, větší zájem o problematiku rodin a sexuality, návrat k tradici a hledání posvátnosti, zájem o rozvoj osobnosti a lidské zdraví. Lipovetský však tyto nové snahy a projevy vidí opět ve světle lhostejnosti: „nejsou v rozporu s logikou lhostejnosti, naopak ji jen dovádějí do důsledků“⁹⁶ Takže zájem o věci veřejné, ekologii a posvátno zdůvodňuje jakousi momentální náladou, která sice na chvíli zaujme, ale za chvíli se vytrácí, pramenící spíše ze zvědavosti.

„Čím více odpovědnosti a informací nám systém dává, tím méně nám na nich záleží.“⁹⁷ Lipovetský lhostejnost charakterizuje jako nové uvědomění, určitou připravenost, rozptýlenost, je vyvolaná závratnou spoustou možností a zobecněnou samoobslužností.

3.1.4.6 Výchova, školství

Ve školství se velice zjevně projevuje lhostejnost, která stále sílí. (viz Lipovetský: popis jevu lhostejnosti). Žáci jakoby neměli zájem o učení, jen stěží se daří učitelům je pozitivně namotivovat k činnosti. Jsou znuďení, nesoustředění, agresivní, mladší děti často tzv. hyperaktivní. Což je diagnóza, za kterou se dá schovat cokoliv. Učitelé jsou unavení, bez elánu a optimismu, často bezradní. Zároveň se projevuje celková lhostejnost k osobě učitele, který ztrácí na autoritě a vážnosti. Myslím si, že toto je celospolečenský jev, který se vztahuje na všechny autority v různých oblastech lidské (např. neúčast na volbách). Autoritářská výchova a těžkopádné formy manipulace jsou již dnes nefunkční.

3.1.4.7 Práce

V dnešní době uvolněného řádu je stále z větší části práce chápána jako povinnost ve srovnání s volným časem, její uspořádání je pevné, hierarchicky

96 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.52

97 Tamtéž, s.53

řízené, neosobní a autoritářské. Paradoxně čím více člověk bude mít volného času, tím více mu čas v práci bude připadat nezáživný, beze smyslu, jakoby „ukradený z jediného plného úvazku, kterým je soukromý život svobodného Já.“⁹⁸ Těžko se asi změní základní uspořádání naší doby, kdy proti sobě stojí nezáživná povinná pracovní doba a bezmezná touha po svobodě, seberealizaci a zábavě.

3.1.4.8 Etika

Lipovetský nazývá etiku postmoderní společnosti „etikou hédonistickou“⁹⁹: úsilí se už nenosí, vše, co znamená nějaké omezení nebo přísnou disciplínu, ztrácí hodnotu. Nastupuje kult tužeb a jejich okamžité uspokojování. Člověk ztrácí jakýsi středobod, podle něhož je vše hierarchicky odstupňováno, ztrácí na pevné vůli a slábne. Tím nastupuje již zmiňovaná čirá lhostejnost, je lépe být pouhým divákem a spotřebitelem.

3.1.4.9 Kult těla, intimita těla

V dnešní době můžeme mít dojem, že péče o tělo bylo povzneseno na kult uctívání. Lze to poznat z přehnané péče o ně, úzkostí a strachem o zdraví, hygienu, vzhled a projevy našeho těla. Jakoby se dnešní člověk nechtěl smířit se stárnutím a smrtí. Tato přehnaná péče o tělo jeví známky narcistického zaujetí o sebe samého. Lze z toho i usoudit, že z tohoto nového společenského pohledu na lidské tělo vznikl i narcismus. Tělo v dnešní době neznamena niczavrženíhodného, jako to v některých historických obdobích bylo patrné. Též už není považované za stroj hodný pouze k práci a k pohlavnímu množení. Z křesťanského hlediska bylo též povýšené na prostředek aktu lásky a božského stvoření. Z pohledu etiky tělo nabývá hodnoty lidskou důstojností a musíme je tudíž respektovat a pečovat o ně, aby správně fungovalo. Fyzická sešlost se dnes těžko toleruje.

„Personalizace těla před nás staví imperativ mládí, boje proti protivenství času, boje za uchování vlastní identity bez přeryvů a bez problémů.“¹⁰⁰ Heslem dnešní

98 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.150

99 Srov., Tamtéž, s.71

100 Tamtéž, s.76

doby by se dalo nazvat: „být věčně mladý a nestárnout“. Z duchovního hlediska se dá říci, že vymizel pomyslný protiklad mezi tělem a duchem. Ve společnosti se postupně odstraňují všechna zastaralá tabu a tlaky z omezování. Na tělo se již nepůsobí omezováním a nedostatkem (např. asketismus), ale naopak hojností. Tělo se stává subjektem i objektem zároveň. Tento proces změn způsobil, že člověk se snaží všemi dostupnými prostředky si prodlužovat mládí a život. Jenže na druhé straně neumí čelit své vlastní smrtelnosti a ztrácí transcendentální či náboženskou podporu.

„Místo objektivního těla tu máme tělo psychologické a sebeuvědomování si vlastního těla se stalo jedním z cílů narcismu, pracuje na tom, aby tělo existovalo samo pro sebe, aby se podněcovala jeho schopnost sebereflexe a abychom znovu dosáhli niternosti těla“¹⁰¹ Z toho pramení snaha oživit všechny možné způsoby projevu lidského těla, aby tzv. komunikovalo, objevovat tělo nejenom zvenku ale i zevnitř, hledat subjektivitu těla různými technikami, hledat krásu a přirozenost těla. Za tělo není proč se již stydět. Tato snaha se zviditelňovat však vede i k tomu, že dnes se stává čím dál tím více normální se obnažovat a ukazovat všechny své tělesné přednosti a vnady (např. v oblasti oděvní módy nebo nudistické pláže,...).

V dnešní době se můžeme setkat i z jinou podobou vášně pro obnažování a tou je intimní odhalování svého Já, o čemž svědčí dnešní obliba autobiografií, při každé možné příležitosti obnažovat svou osobnost a city, vyjadřovat své nejniternější pocity, vynášet své soukromí na veřejnost. Lipovetský pro tento jev ve společnosti má název „intimita jako show“¹⁰²

Tělo už v dnešní době a v dnešní kultuře neznamena nic zavrženíhodné ani pouhý stroj, nemusíme se za ně stydět a zakrývat ho. Lidské tělo získává na důležitosti a důstojnosti, dnešní člověk věnuje svému tělu více času, prostředků a péče než kdy jindy. Což můžeme vidět i z obsahů množství reklam v různých médiích. Staráme se o zdravotní stav, bojujeme proti stárnutí, odstraňujeme všemi možnými způsoby veškeré nedostatky na kráse (např. chirurgickými zákroky,

101 Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.77

102 Srov. Tamtéž, s.79

dietetickými programy). Člověk touží být oceňován za svůj vzhled, krásu, půvab, image. Fyzická sešlost a nevzhlednost se ve společnosti považuje za něco nedůstojného. Na druhé straně tento tlak na zvýšené nároky na svůj fyzický vzhled může vyvolávat jakousi úzkost ze smrti, strach ze stárnutí a z odmítnutí.

Erotika, sex, pornografie

Postmoderní personalizace, kolektivní i osobní narcismus, individualismus, psychologie svádění se jistě velkou měrou negativně podílí na dnešní inflaci erotiky, kdy se člověk dostává na úroveň pouhé věci.

Právě v této oblasti lidského projevu a potřeb není na místě uplatňovat vše, co je možné, inovovat, experimentovat, hledat takové kombinace jak svobodně nakládat se svým tělem a sexualitou, až člověk ztratí lidskou důstojnost, svobodu a někdy i život. Někdy právě touha vymanit se ze zaběhlých norem, být svobodný ve svých volbách a hromadění nových zkušeností vedou člověka hledat takové praktiky a možnosti libidinózní obslužnosti, kdy tělo už se stává spíše strojem a nástrojem uspokojování svých nejnižších tužeb a záhuby. Člověk jakožto subjekt tedy už nevzniká disciplínou, nýbrž personalizací těla pod záštitou sexu.

Pornografický sex

Lipovetský pornografii přirovnává k „technologickému sexu“¹⁰³, který je posledním stádiem vytrácení podstaty sexu odstraňujícím hloubku erotického prostoru. „...nemá co dělat s potěšením z překročení tabu nebo z toho, že jsme v sobě přestali něco potlačovat: zde je vektorem směšnosti strojový sex, sex, v němž je možné naprosto cokoli, sex hi-fi.“¹⁰⁴

103 Srov. Lipovetský, G. *Éra prázdnoty*, s.199

104 Tamtéž, s.199

3.2 MICHEL MAFFESOLI

3.2.1 Úvod

3.2.1.1 Základní pojmy

nomádství, bloudění, hédonismus, tribalismus, finalismus, nomádství, orgiasmus, imaginace(sociální imaginárno) – amor mundi, Oxymóron, nové imaginárno, neverbální etika, etiku estetiky, demokracie, elektronická realita, nové sociálno, kult těla, orientalizace světa

3.2.1.2 Charakteristika použité literatury

V této diplomové práci jsem k tématu postmoderní kultury použila od M. Maffesoliho několik knih. V knize „*O nomádství*“ autor popisuje paradoxy dnešní doby. V úvodu zdůrazňuje rozdíl v přístupu současného člověka, jak vidí a posuzuje dnešní svět, společnost a dění kolem sebe. Vznikají dvě pomyslné skupiny. V první řadě to jsou ti, kteří svět intenzivně prožívají a na druhé straně ti, kteří o něm vypovídají. Vidí v tomto odlišném přístupu „*drama konce dvacátého století*“.¹⁰⁵Upozorňuje zde na hluboce zakořeněný lidový relativismus, kde svět je místem tragédií a brutality, ale zároveň i místem krásy a radosti. Lze říci, že dnešní doba se vyznačuje až propastnou nestálostí, existenčními protiklady a paradoxy. Například „*egoistický hédonismus mladých generací*“¹⁰⁶ je možné vidět pozitivně jako profesní zaujetí vlastní pro produktivismus. Práce je sice základní lidská hodnota realizace individua i sociální, zároveň je v dnešní době i důsledkem velké míry nezaměstnanosti a ekonomické krize. I toto patří mezi paradoxy a relativitu projevující se v dnešní době. Na jednotě protikladů spočívá nejednotnost a paradoxnost světa. Je důležité, aby obě strany bylo možné harmonicky skloubit. Když jedna strana převáží, druhá nabude opět na důležitosti jako při kyvadlovém pohybu. To co vytěsňujeme, se nám časem se stejnou dynamikou vynoří (po vzoru kyvadla). Maffesoli dále poukazuje na nepřilíš vhodný přístup k uchopení současného dynamismu, jenž pohání paradox, kdy se

105 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.11

106 Srov. Tamtéž, s.16

příliš poukazuje na význam neštěstí světa. Snaží se v této situaci spíše vidět projev specifické kreativity rodičích se nových hodnot a snad i nově rodičích se kultur. Dalším paradoxem dnešní doby je skutečnost, že v době kdy společnost získala pocit, že lze vše předvídat, usměrnit, ovlivňovat a kontrolovat, se projevuje silná a nevědomá touha obžvlého pudu bloudění a nomádství. Touha po překračování hranic, zvládání nemožného, nesčetné možnosti jak se spojit s celým světem a pokud možno co nejrychleji (př. elektronická komunikační síť, internet, letecká doprava, televize).

Maffesoli zdůrazňuje, že pro posuzování současnosti je důležitý osobní postoj každého člověka a individualita vlastní osobnosti. „*Svět je ubohý jen pro ty, kdo do něj promítají svoji vlastní ubohost.*“ Z toho lze usuzovat, že je hlavní, co slouží člověku jako měřítko pro posuzování. Jeho výzvou je: „*možná přejdeme od přijímání toho, co jest, k hluboké lásce k tomu, co jest.*“¹⁰⁷

Druhou použitou knihou je ve slovenštině vydaná publikace „*Rytmus života. Variácie o postmodernom imaginárne.*“ Tato kniha dále charakterizuje nově vznikající společnost. Maffesoli v této pozdější knize navazuje na předchozí dílo a dále ho rozšiřuje hlavně o popis působení tribalismu v této době ve společnosti. Popisuje nástup postmoderní doby spíše jako historicky podmíněný vývoj, bez prvků osvícenství, jako proces stálého objevování nových konstalací skládajících se ze starých prvků archaismů. Je inspirovaný Mikulášem Kusánským a jeho ideou historického pohybu v podobě narůstající spirály.¹⁰⁸ Maffesoli se nás snaží v tomto díle přesvědčit o tom, že tribalismus se stává ústředním fenoménem dnešní společnosti, a že k němu se sbíhají další archaismy, například nomádství, orgiasmus, které jsou svým projevem vázány na lidský kmen. Prvky orgiasmu se v dnešní společnosti projevují hlavně u mládeže ve formě vášnivostí, silně prožívaných emocí, touhou po tzv. adrenalinových aktivitách, neukojitelnou touhou po co nejdelším vzrušení a opojení. Maffesoli citlivě zmapoval nově vznikající světový řád a rodící se novou společnost, která na rozdíl od individualismu moderní doby už je založena na projevech nové formy masové společnosti, kde se do popředí nedostává již individualita člověka a na tomto

107 Maffesoli, M. *O nomádství*, s.11

108 Srov. Maffesoli, M. *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*, s.8

základě vzniklé sociální skupiny (podle autora typické pro modernitu), ale skupiny vzniklé na společně prožívaných emocích, citech, prožívající extatické opojení z přítomnosti a života „teď a tady“ bez plánování toho, co bude zítra. Tuto kategorii nového spolubytí ve společnosti pojmenovává „*emocionální komunitou*“¹⁰⁹. Podle pojetí Maffesoliho „*žít si svůj život*“ neznamená bezhlavě se pustit do víru událostí, ale vypracovat si jitý životní postoj a styl. Maffesoli je v knize podle úvodu Doc. D. Alieva popisován jako zastánce výměny paradigmatu postmoderní společnosti z individualistické na holistickou, která se neopírá již o individualitu člověka, ale o lidskou pospolitost jako celek¹¹⁰, která rozmnožuje naše Já a vytváří z něho My, které se univerzálně napojuje na Jiné, vyšší, univerzálnější a záhadnější – například příroda, božstvo. „*Společným znakem těchto projevů je úplná ztráta jednotlivce v Jiném.*“¹¹¹ Tento nově vznikající vztah ke všemu Jinému se projevuje celkovým přijetím světa a života takovým jaký je a s vnitřní silnou touhou po pravdivé lásce, lásce ke člověku, lásce k osudu, lásky ke světu, lásce která je extatická, tajemná a neprobádaná a ideál, který je stále tolik postrádán. Láska založena na živočišné sexuální potřebě po uspokojení žádosti již přestává uspokojovat. Pro moderní dobu bylo charakteristické otevírání všech tabu (mezi které otázky sexuality jistě patří) a sycení se vším tím, co bylo v období totalitního temna zapovězeno, sexualita se stala spotřebním nástrojem, zbožím vydělávající na reklamě a nabízených službách. Nově vznikající společnost je již přesycena tímto pokrmem a volá po opravdovosti a hloubce, lásce a věrnosti, pospolitosti a solidaritě se všemi ,kteří se nemohou zařadit do společenských norem průměru. „*Z hlediska rytmu života komunity jsou velmi důležité ty momenty citového souzvuku mezi jednotlivými členy, kdy všichni splývají ve společné identické vibraci.*“¹¹²

Třetí knihou je cizojazyčná publikace pod názvem „The time of the tribes: the decline of individualism in mass society“, což by se dalo přeložit jako „Čas kmenů: úpadek individualismu v masové společnosti“. Slovo „*tribes*“ může

109 Srov. Maffesoli, M.: *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*, s.13

110 Srov. Tamtéž, s.13

111 Tamtéž, s.16

112 Maffesoli, M. *Rytmus života*, s.16, odtud i název knihy *Rytmus života*

v tomto spojení a významu znamenat též postmoderní kmeny, pseudo-kmeny nebo kmeny které byly tribalizované.¹¹³Tato kniha poskytuje bohatý horizont uvažování a argumentování nad vzestupem lidské identity a množstvím různých životních stylů, které se v dnešní společnosti vyskytují a nad celkovým polykulturalismem této doby. Maffesoli zde používá nové pojmy jako například: síť sítí (the network of networks), emoční komunita (the emotional community), etická estetika (an ethical aesthetics). Vysvětluje zde důvody, které vedly k rozkladu masové kultury a projevy nové formy společnosti, která má podobu roztržitých kmenových skupin sdružujících kolem nějakého symbolu či módní značky. Tato kultura nabývá podobu spotřebitelské kultury. Z toho plyne množství nových životních stylů a projevů uvnitř dané kultury, která dává možnost prožívat novou dimenzi sociálna v organické jednotě.

3.2.2 Nomádství, bloudění

Maffesoli ve svém díle používá nejčastěji právě pojem „*nomádství*“ a bloudění. Tento výraz sám převzal. Uvádí, že bloudění a nomádství se projevuje v různých podobách projevech celé naší kultury a stává se v dnešní době stále evidentnějším faktem.

Maffesoli též upozorňuje na „*opětovné vynořování archaických struktur*“¹¹⁴, které tvoří jakousi stálou nehybnou strukturu vyjevující se v každodenním životě. Je jakousi věčnou přítomností, odhalující poklady, které zde již jsou. „*Nový duch doby a tato neuchopitelná atmosféra nás mohou přimět k tomu, abychom v bloudění či nomádství spatřili v mnoha ohledech exemplární sociální hodnotu.*“¹¹⁵

Bloudění¹¹⁶tak, jak ho popisuje Maffesoli, představuje fundamentální aspekt každého sociálního celku, vystihuje pluralitu osobností a podvojnost existence, vyjadřuje revoltu hlavně mladých generací proti ustanovenému řádu, bloudění

113 Srov. Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, str. x(foreword)

114 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.17

115 Tamtéž, s.32

116 Tamtéž, s.34

zakládá každý sociální celek. Bloudění mění vztah k druhému a ke světu, mění formu sociální a individuální identity. Je docela logické, že člověk více tíhne k přítomnosti, v prožívání současného okamžiku, těší se spíše z každodenního života než z pevných plánů do budoucnosti (což bylo příznačné spíše pro moderní dobu). Maffesoli k tomuto prožívání „ze dne na den“ přiřazuje „*relativní hédonismus*“ „*Mobilita bloudění vznikl z oněch každodenních migrací.*“. Přiřazuje sem každodenní migrace práce či spotřeby a migrace sezónní (turismus, cestování), sociální mobilita či masové přesuny obyvatelstva, zapříčiněné ekonomickou nerovnováhou. V migracích se projevuje ona touha po jinde, týkající se jak jednotlivců tak i celých mas.

Bloudění obecně coby odchod je podle Maffesoliho jakýsi lék, kdy putování se stává tzv. „*terapií odstupů- prostorovou terapií oddělující člověka od minulosti a závazků k druhým*“.¹¹⁷ Funkce bloudění je podle něho ve vyvolávání citlivosti vůči budoucí dokonalosti, rozehrává progresivní myšlení, je jakousi alchymistickou procedurou, iniciační zkouškou již je třeba projít.¹¹⁸

Bloudění se stává antropologickou strukturou, kde jsou vyjádřeny heterogenní elementy čekající na budoucí rovnováhu. Z archetypálního a mystického hlediska Maffesoli přirovnává bloudícího k „*poutníkovi, který prožívá tragično v nejvyšší míře, neboť jeho nepokojnost nikdy nenalezne řešení*“.¹¹⁹ Tento prožívaný duševní stav ho nutí k tomu, aby hledající zbloudil, v pokušení, pádu a hříchu zažíval návrat k bytostné plnosti, kterou poskytuje v přítomnosti prožívaná intenzita věčnosti. Člověk je bytostně toužící po transcendentnu, uniká z uzavřenosti v sobě samém, hledá vzdálené jinde, aby našel opětné prvotní spojení s Bohem. Maffesoli přirovnává tento fenomén bloudění k výrazu převzatého od sv. Augustina: „*peregrinatio*“, neustálé putování, kdy bloudění duše se všemi pády je cestou k hledání „*boží obce*“. Podmínkou dosažení cíle je však vlastnit tzv. „*duši zamilovaného*“, přirovnáním ke sv. Augustinovi „*rozzechvělou a krvácející duši*“, která nenalézá klidu a uspokojení v blahobytu a konformnosti života.

„*V každém z případů jde o léčbu duše prostřednictvím bloudění: člověk se ztrácí,*

117 Maffesoli, M. *O nomádství*, s.205

118 Srov. Tamtéž, s.236

119 Tamtéž, s.207

*aby našel sám sebe*¹²⁰

Bloudění se v běžném životě projevuje též jako „*pud ženoucí nás k druhému*“¹²¹, jakási vnitřní touha přimknout k druhému. Jakoby vychází z předešlé uzavřenosti v sobě samém. Vznikají druhy pospolitostí projevující se v různých oblastech lidského působení.(např. velká obchodní střediska, ..) Jakoby tento projev byl druhou fází procesu bloudění, kdy člověk na počátku této cesty odchází z jistoty svého domova, hledající a bloudící a nacházející více sám sebe opět touží být spojen s druhými. Život touto hnací silou bloudění získává na dynamice, vitalitě, prožívání mnohočetných identit a je též bytostně kolektivním pudem.

Maffesoli právě z tohoto úhlu pohledu tvrdí a oponuje proti všeobecnému tvrzení, že nastupuje v postmoderní společnosti etapa individualismu. Píše: „*Je tomu právě naopak: to, oč skutečně běží, je opravdový únik směrem k druhému, nevědomá touha tvořit masu, přimknout se k druhým.*“¹²²V této touze je možné vidět výraz „*aspirace na život*“¹²³

Maffesoli srovnává současné bloudění s archetypem rytíře¹²⁴ pro určité projevy odloučenosti, smyslu pro tragično a duchovní hledání projevující se v dnešní společnosti. Jako příklad uvádí postmoderní produkci filmovou i hudební, kde se tematika loučení objevuje dost často. Významem loučení zdůrazňuje smysl pro dočasnost v přítomnosti žití a zároveň tím povyšuje duchovní zrození projevující se obecně žízni po nekonečnu a transcendentnu, které považuje za mnohem důležitější. Tragický životní pocit je chápán ve smyslu volby, kdy se vše soustřeďuje pouze na přítomný okamžik, okolnosti a nahodilosti.

120 Maffesoli, M. *O nomádství*, s.206

121 Srov. Tamtéž s.218

122 Tamtéž, s.219

123 Pojem *aspirace na život* převzal od Dominique Fernandese, popisuje situaci po zemětřesení v Neapoli

124 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.246

Nomádství je zde obecně charakterizováno jako „*iniciační přístup*“ v přítomnosti jistého kolektivního nevědomí a „*podpovrchovou ústředností*“ v hloubi opracovávající sociální celek.¹²⁵ Díky různým informačním a mediálním tokům má dnešní člověk možnost prožívat v reálném čase různé zkušenosti kulturní, náboženské, vědecké i sexuální. Maffesoli tento jev charakterizuje jako „*existenciální zkušenosti v rámci možností*“, „*kyberprostoru*“¹²⁶

Z hlediska historického vývoje národů lze sledovat tento projev nomádství u více společenství a kultur, například nomádství izraelského lidu (Starý zákon) nebo putování Ježíše Krista a jeho učedníků (Nový zákon), putování pouštních a jiných mnichů, způsob života hinduistických asketů. Nastává čas „*masového exodu*.“ Současně vznikající kultura přebírá pochodeň odvěkých zasvěcenců a stává se „*symptomem ducha doby*“.¹²⁷ Jakýsi přechod od jednoho k druhému, člověk se odtrhuje od jednoho místa, aby se dostal v niterné touze jinam, do tzv. země zaslíbené (viz. starověký Egypt a exod Židů). Z této historie víme, že putování mělo velký význam sociální i náboženský. Ze sociálního hlediska docházelo ke stmelování, soudržnosti, vytrvalosti mezi lidem. Každé putování bylo jakýmsi dobrodružstvím a možností seznámit se s někým novým, s jinou kulturou, náboženstvím, tradicí a zvyky. Sám člověk se stával cestovatelem, poutníkem, hledajícím, očišťovaným, zasvěcovaným, skládajícím nějakou existenční zkoušku. Ze zvyků některých národů víme, jak důležité bylo ctít hosta v rámci pravidel pohostinnosti. Například lidové pořekadlo: „Host do domu, Bůh do domu.“ Host byl vysoce ceněn. Maffesoli se k nomádství vyjadřuje jako ke způsobu, jak vycházet ze sebe sama, otevírat se jinému, existovat, toužit po dění a neustálé cirkulaci. Tento přístup je „*vitální potence stavící se proti umrtvující moci různých forem uzavřenosti*.“¹²⁸

Vznikající různé druhy mysticismu nám připomínají i zde určitou nomádskou strukturu, jako existenční postoj a způsob myšlení, který je otevřen jinakosti, tajemnému nepoznanému, novému a cizímu. Je jakousi „*otevřeností vůči*

125 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.18

126 Tamtéž, s.35

127 Srov. Tamtéž, s.242

128 Tamtéž, s.37

*neviditelné přítomnosti.*¹²⁹ Projevuje se též žízň po nekonečnu. Mladá generace různými způsoby překonává nemožné, nezná hranic a omezení. „*Člověku jakožto společenskému tvorů umožňuje dychtit po nějakém jinde a přizpůsobovat tomuto ideálu své sny, tužby, mýty i činy.*“¹³⁰ V Bibli proroci často připomínali svému lidu pravdu jejich nomádství, která pramenila v možnosti lépe porozumět Boží pravdě a úmyslu a porozumět sobě navzájem. Podstoupení této cesty bylo jakousi iniciací a obdobím zkoušek, na jejímž konci bylo dovršení země zaslíbené. V postmoderní době je složitější oddělit duchovní a sociální smysl nomádství na rozdíl od moderní doby. Stejně tak by v moderní době zmíněné projevy hledání nekonečna, neznáma a přijímání cizího bylo označené zřejmě za iracionální, nepodléhající racionální metodologii.

3.2.3 Porovnání moderní a postmoderní společnosti

3.2.3.1 Moderní společnost

Podle Maffesoliho v moderní době převažovalo převážně racionalistické a realistické myšlení. „*Uzavřenost fungující v průběhu celé moderní doby, vykazuje na všech stranách známky slabosti*“¹³¹ Moderní společnost se projevovala „*individuální teritorizací (identita) či teritorizací sociální (institute).*“¹³² Člověk moderní doby byl uzavřen ve svém teritoriu trvalého bydliště, v sobě samém, v rodině, v zaměstnání, v materiálu. Bylo vyvíjeno úsilí o stabilizaci mravů, potlačování vášní a moralizaci chování. „*Usilování o život vytyčený kvalitami, touha po zrušení uzavřenosti a stálého bydliště jsou vlastní moderní době.*“¹³³

Podle Maffesoliho tato touha proti trvalému bydlišti a tzv. „*žízeň po nekonečnu*“ byla přítomna ve všech sociálních strukturách a dala impuls k dramatičnosti současné postmoderní společnosti, kterou vidí pozitivním krokem k opětovnému oživení „*ochablého sociálního těla*“ a dává smysl notně

129 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.242

130 Tamtéž, s.245

131 Tamtéž, s.31

132 Srov. Tamtéž, s.132

133 Tamtéž, s.18

vysílenému spolubytí.¹³⁴Nové iniciační hledání bez jasných obrysů, masový exod, nomádství a bloudění připisuje Maffesoli na rozdíl od předchozího období postmoderní době. Člověk objevuje cizí, cizost v sobě i ve světě, otevírá se tomuto vlivu, dochází k interakcím a zpětné reflexi. Vdechne nový život do svého bytí. „*Skrze pluralitu světů posiluje splynutí s vitálním principem, jehož je každý z nás jen nepatrnou částí.*“¹³⁵Tento viditelný rozdíl projevu připisuje kyvadlovému pohybu mezi protiklady paradoxu. V měřítku celé společnosti se stává toto dění svým charakterem „touhy po jinde“ kolektivním očekáváním, různé komunity tak vstupují do vzájemné interakce. Člověk postmoderní doby se snaží intenzivně prožívat své radosti a strasti v přítomnosti. Dlouhodobé projektování, rozvrhování a plány na kariéru patří spíše do moderní doby.

3.2.3.2 Moderní doba¹³⁶, politické dění, ideologie, svoboda

Z hlediska politických idejí a vládnoucích směrů je v současnosti spíše doba „*převládající skepse vůči všem velkým politickým systémům a vůči všem, kteří si nárokují mluvit za ostatní*“ Maffesoli tento společenský jev přisuzuje „*obrovské propasti mezi reprezentantmi a reprezentovanými.*“ Reprezentanti vyšší moci nejdou ruku v ruce s dobou, skutečností, s každodenními problémy života lidí, které reprezentují. Jejich analýzy nejsou vypracované s láskou k ideálům, ale spíše s komfortností a s pocitem převahy a nadřazenosti. Etickou výzvou zůstává potřeba „*silného myšlení*“, které by bylo v souladu s výše míněnými požadavky, v souladu s touto dobou a viděním světa takového, jaký skutečně je a takto ho respektovat. Podle autora bychom se měli vzdát „*konformismu*“, který činí naše myšlení zkostnatělé, netolerantní, omezuje se pouze na posuzování světa, morálky a jevů ve společnosti pouze podle toho, jak by mělo vše vypadat podle představ toho, kdo je u moci a vládne. Zákonitě však dochází též k paradoxu, který činí z milovníků světa nejzapálenější odpůrce proti všemu ustanovenému, proti zkostnatělým institucím, dogmatům a nefunkčním morálním a etickým kodexům. Ve světě v současnosti převládá projevovaný i neprojevovaný odpor proti velkým

134 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.24-25

135 Tamtéž, s.151

136 Tamtéž, s.22-26

ideologiím a zároveň jakási přesycenost různorodostí politických forem stejně jako přesycení z různých forem způsobu prožívání individuality.¹³⁷ Ve společnosti stále častěji vznikají různé náboženské a politické frakce, sekty, společenství, která jsou v menší či větší míře uzavřená a oddělena od majoritní společnosti, mají svoji vnitřní organizaci, řízení, pravidla a cíl, který je spíše založený na odlišnosti a spoluprožívání.

Člověk, jako společenská i osobitá bytost a individuum, by se měl podle mého názoru vrátit ke své původní osobité dynamice a radostnému duševnímu tvoření, aktivně tvořit svůj vlastní životní styl a prožívat duchovní spiritualitu své transcendentnosti. To co nás převyšuje činí život plnějším a hodnotnějším. Nacházet v sobě zrcadlo svědomí a rozšířit svoje vědomí je možnou cestou k nalezení pravdy a morálky uvnitř sebe. Tak jak i Bible k nám promlouvá, člověk by neměl soudit. Maffesoli též vyzývá k tomu, aby lidé změnili postoj a přestali soudit, jelikož kritický přístup člověka ke světu je typický pro ego člověka, kdy se snaží všemožně ovládat s úmyslem měnit, konstruovat a analyzovat.¹³⁸ Člověk soudí situaci podle měřítek svých a v našem případě i podle měřítek a myšlení modernistické doby, která by měla být již překonána. Podle autora v této době, kdy převládá *existenciální nomádství*¹³⁹, jsou systémy založené na reprezentaci bez většího významu, je třeba spíše vytýčit základní hraniční body a zbytek přenechat na osobnosti člověka a jeho životního stylu a morálky.

Vědeckost musí předat lidskému myšlení svobodu a možnost vlastního tvoření. Člověk se musí stát opět člověkem, aby se svět stal lidštějším, pravdivějším a moudřejším. Aby naši potomci za čas neříkali, člověk je čím dál tím chytřejší, ale ztratil veškerou moudrost stvoření. I mravenec by se takto stal moudřejším než člověk, jelikož si dokáže ve svém životě poradit v souladu s přírodou a zvládne si naložit mnohonásobně více než sám váží. Smíření se se vším živým, mezi sebou navzájem, začít akceptovat mnohem vyšší etické a morální principy života a veškerenstva je velkou výzvou nové doby.

Maffesoli srovnává modernistickou ideologii zastoupenou konvenčním

137 Srov. Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, s.64

138 Srov. Maffesoli, M. *Rytmus života*, s.26,54

139 Srov. Tamtéž, s.26

vedením politiků a ideologií a vedenou spíše medializováním s postmoderní touhou po riziku a dobrodružství, které vede spíše ke vzniku jakési velké univerzální ideologie, která umožňuje člověku více štěstí zažívané v tzv. „*posedlosti*“¹⁴⁰ někým nebo něčím, co přináší uspokojení, štěstí a radost z vlastnění a prožívání skupinového vření. Tou hlavní starostí už podle autora není spasení¹⁴¹, které nám bylo dáno křesťanstvím a vírou v Jediného Boha, ke kterému se na konci věků vrátíme zpět, ale jakási forma neurčité religiozity založené na celistvosti, úplnosti a jednoty světa, která umožňuje člověku rozšíření duše, kdy získává v sobě jakýsi odraz celého vesmíru.¹⁴² Do popředí tak vystupuje spíše mystická stránka lidské duše ve svém prožívání a touze po schopnosti zachytit Boha a svět v sobě. Na druhé straně však vzrůstá i touha po kolektivním prožívání víry, svých emocí a vibrací, vznikají různá společenství a hnutí založená na společné religiozitě a „*patosu*“¹⁴³

3.2.3.3 Postmoderní společnost, tribalismus

Maffesoli charakterizuje postmoderní dobu jako určitý návrat dionýských hodnot (pozn.: Dionýsos – starořecký bůh plodnosti a extáze, na jeho počest se pořádají slavnosti doprovázené veselím a hrami), tribalismu, nomádství a pudu bloudění.

Takto charakterizuje současný paradox: tváří v tvář světové globalizace, tváří v tvář technologickému rozvoji a ekonomické ideologii, tváří v tvář společnosti, která chce být pozitivní a dokonalá.¹⁴⁴ Zároveň jsme přesyceni mýtem nekonečného pokroku s vnitřní potřebou nemateriální. Hlavní paradox postmoderní doby definuje jako „*přijetí světa, jaký je, a odmítání zavedených hodnot*“.¹⁴⁵ Vysvětluje ho tak, že společnost moderní doby běžela jako „*mechanický stroj*“, každé věci i člověku bylo přiděleno přesně stanovené místo

140 Srov. Maffesoli, M. *Rytmus života*, s.162

141 Srov. Tamtéž, s.161, *osudovostní logika příchodu*- přicházející je možné vysvětlit jako to, co je nepředvídatelné a nenaprogramovatelné

142 Srov. Tamtéž, s.130,162

143 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.131, *patos* je základním prvkem každé komunity a podle Maffesoliho též postmoderního tribalismu, jeho význam dnes vzrůstá

144 Srov. Tamtéž, s.25

145 Tamtéž, s.30

až došlo k tzv. „zablokování a opotřebování z přetížení“, dokonalost odhalila své nedostatky, „totalitární násilí se zvrátilo do nemohoucnosti“¹⁴⁶ Skrytým projevem je návrat vytěsněného, které se projevuje netušenou silou. Postmoderní doba podle Maffesoliho se svou novou dynamikou podobá jakési cirkulaci, je neuspořádaná, rozbíjí všechna pouta i ustanovené meze a ve všech oblastech v nichž se vyskytnou se boří bariéry. Tento pohyb je spíše nevědomý, dochází k „návratu hodnot, jež jsou sice zapomenuté, ale stále stejně přítomné a antropologických strukturách imaginárnosti.“¹⁴⁷ Zdá se, že „stín už není individuální“ a „znovuzrozuje se ve své kolektivní dimenzi a vyznačuje tím nové společenské hodnoty“¹⁴⁸ Jako příklad těchto hodnot uvádí návrat nomádství vášní.

Maffesoli též upozorňuje na jev vyskytující se v této době, jakýsi návrat vytěsněného. Například návratem různých velkolepých společenských a rodinných oslav, svátků, karnevalů, rituálů se vrací projev touhy po životě, touha která byla potlačovaná bariérami moderní doby. Zároveň se strukturalizuje sociální život. Začíná být aktivně vyhledáván. Dále tento jev vysvětluje tím, že „to, co jsme pokládali za překonané, má tendenci se vracet do popředí sociální scény.“¹⁴⁹ Kladen je důraz na přítomný okamžik a na intenzitu prožitku, na dlouhodobé přetrvávání daného celku. Heslem postmoderní společnosti by mohlo být: nezajímat se o zítřek, užívat si okamžiku, spokojit se se světem takovým, jaký je.

Postmoderní tribalismus¹⁵⁰ zdůrazňuje v dobrém i špatném slova smyslu rozpad homogenních společností. Maffesoli vyvíjel toto pojetí tribalismu a neo-tribalismu a popisuje ho jako významný centrální rys sociálního života a naší osobní zkušenosti každodenního života, vytvářející nové životní styly.¹⁵¹ Typickými tribaly nejsou jen oběti módy a reklam, ale patří sem všechna společenství seskupující se kolem konkrétního symbolu a zájmu (např. sport,

146 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.30

147 Tamtéž, s.33

148 Tamtéž, s.165

149 Tamtéž, s.166

150 Srov. Tamtéž, s.19-20

151 Srov. Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, str. foreword

hudba) a různá hnutí, například dnes stále častěji se vyskytující environmentální hnutí.

Zároveň se podle autora intenzivně projevuje ve všech oblastech „*pud bloudění*“ pojmenovaný též jako „*mystický materialismus*“, kdy v závislosti na nestálosti všech věcí a neustálým hledáním všeho nového a nepoznaného se z člověka stává cestovatel, či „*okouzlený průzkumník oněch starých světů*.“ Zároveň si pokládá autor otázku, zda tyto projevy nejsou příčinou jakési lidské životní nejistoty, nepokoje a nerovnovážného stavu.

Podle Maffesoliho jsou základní danosti sociální existence roztržičnost a fragmentace. „*Tato individuální a kolektivní heterogenizace produkuje nový a originální způsob bytí a myšlení, založený na konjunkci diferencí.*“¹⁵² Maffesoli se snaží dokázat, že jedním ze základních znaků současné situace je Oxymóron, oslabuje ve svém projevu princip identity. Bytostně oxymórní je to, co „*je prožíváno, myšleno či milováno zároveň se svým protikladem.*“¹⁵³

Všeobecná nestálost je připisovaná jako zdroj „*adolescentního aspektu naší doby, atmosféra po jakémsi věčném mládí.*“¹⁵⁴ Dalším zajímavých srovnáním Maffesoliho je exod či exil a starověký mytický Egypt, který leží na půl cesty mezi Východem a Západem a je místem přechodu a zároveň pojítkem mezi oběma. Ve své době byl pokládán za „*tavící kotelnici kultur; za imaginární svět, svět všech možností.*“¹⁵⁵ Egyptský mýtus srovnává autor s charakterem postmoderní kultury, kde panuje úzkost i vzrušení ze všeho, co podněcuje dobrodružství a proniká do všech oblastí a je zcela mimo dogmata a jistoty všeho druhu. V dnešní době dochází ke kulturnímu křížení mezi Západem a Východem, projevuje se jakýmsi prolínáním mezi pozitivistickou západní plností a bohatstvím orientální „*prázdnoty*“¹⁵⁶ Tento kontakt způsobuje ve své dynamice nejednoznačnost, polykulturalitu, obohacuje poznání a má možnost dosáhnout jakési plnosti, kterou není možné dosáhnout samotným racionalismem ani pozitivizmem.

Maffesoli se snaží vidět situaci postmodernity spíše z úhlu lidského

152 Maffesoli, M. *O nomádství*, s.239

153 Tamtéž, s.239, *Oxymóron* je založený na sjednocení protikladů

154 Tamtéž, s.239

155 Tamtéž, s.240

156 Srov. Tamtéž, s.241

prožívání, podněcuje k „účasti na realitě lepšího světa“, „k odevzdanosti vůči tomu, co je evidentní.“¹⁵⁷ Na rozdíl od globálnější reality toho, co je evidentní, nabádá k odporu vůči tzv. „evidenci“ a kramářské kultuře¹⁵⁸, kterou přirovnává k „rychlému občerstvení“¹⁵⁹ (fast food), kdy jsme zaplavováni teoretickými názory měnící se nezkrotnou rychlostí skrze média. Teorie o životě a prožívání života by získaly jistě větší podporu ve vzájemné symbióze a spolupráci.

3.2.4 Charakteristika a znaky postmodernity

Podle autora kritický přístup ke stavu světa, k projevům společnosti odvolávající se na to, jak by mělo vše vypadat, již přestává v této době platit. Lidé začínají bojovat za jiné myšlenky, prosazují více vyrovnanější vztah se světem v různých jeho projevech¹⁶⁰, snaží se lépe porozumět a přizpůsobit se duchu času. Do popředí se dostává osobní zapojení do celostního světového dění, účast na životě druhých, na obnovení vztahu s přírodou. Na rozdíl od moderního myšlení, které bylo silně individualizované, v postmoderní době jde o myšlení, které klade důraz na propojení, korespondenci, jakési spojení všech prvků a stránek života v jakýsi globální celek (viz. Internetová síť, satelitní celosvětový přenos, vznik nadnárodních společností, zahraniční studijní a jiné pobyty, globální celosvětová ekologická hnutí a charitativní sbírky na podporu lidí postižených při katastrofách a v neposlední řadě i samotná podstata vzniku EU). Logicky z toho plyne, že není rozhodující individuální úsudek či kritika jednoho, jako spíše posouzení společenské (kmenové), které je založené na zdravém rozumu a společenské prospěšnosti (důležitá je též síla emočního náboje), ve prospěch globálního myšlení.¹⁶¹

Maffesoli zde používá nové výrazy jako „dobyvání přítomnosti“, „sociální vůle k žití“, „sociální imaginace“¹⁶². Ztotožňuje se s Nietzscheho tzv. *pudem*

157 Maffesoli, M. *O nomádství*, s.12

158 Srov. Tamtéž, s.12

159 Srov. Tamtéž, s.13

160 Srov. Tamtéž, s.54

161 Srov. Maffesoli, M. *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*, s.82

162 Srov. Tamtéž, s.54

života, který dnes získává na aktuálnosti. Vyzývá ke vzkříšení nové filozofie života, což lze chápat jako vytvoření zcela nového životního stylu, kde nové myšlení musí jít ruku v ruce s empirickou zkušeností.

Podle autora je neklamným znamením postmodernity fakt, že se mění charakter imaginárna (imaginace)¹⁶³, které získává spíše sociální podobu, je jakýmsi snem obnovujícím mladost světa. Podle Maffesoliho se dále projevuje působení pradávne „*anima mundi*“, jakési „*společné duše*“ - která se projevuje splýváním a rozplýváním a která nás nutí napodobovat druhých lidí.¹⁶⁴ Svou úlohu zde hrají společné city a vášně, prožívání rozkoší, střídání různých nepředvídatelných nálad a afektů, úsilí o zновуaktualizování přirozených pudů a instinktů, otevření hlubin kolektivního nevědomí a archetypalosti. Toto působení můžeme vidět v různých skupinových projevech ve společnosti, například hudební koncerty, sportovní utkání, politické mítinky, politické demonstrace a stávky, dále náboženská setkání a společné slavení svátků. Svět získává podobu jakési „*mystické hry*“¹⁶⁵, kde se na jevišti promítají mýtické figury zapletené do současné zábavy, s hledáním spojitostí pomocí různých symbolů a tajemných znaků (jednou z podob je reklama). Právě projevy tribalizmu a nomádství jsou v archaickými prvky spolubytí. Například při sportovních či hudební extázích se umělé v podobě různých technologií střetává s divokými pudů, instinkty a archetypálním chováním člověka. Na významu též získává jakási rytualizace každodenního života, zájem o duchovní a náboženskou mystiku. Kmenová specifická působí prostřednictvím hudby, oblékání, rozdílné skupinové filosofie a takto se projevuje hlavně u dnešní mládeže, která stejně jako i dříve rebeluje a chce na sebe upozornit. Jen dnešní způsob či projevy jsou Asketické a mučednické prožívání života je na ústupu, obětování sebe pro vyšší cíle není v módě a společnost toto již patřičně neocení. Dnešní generace mladých si chce volně užívat a naplno prožívat přítomnost, nezatíženou obavami a strachem z budoucnosti.

163 Srov. Maffesoli, M. *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*, s.53, *sociální imaginárno* skrze existenciální *amor mundi* získává novou podobu v prožívání blízkosti

164 Srov. Tamtéž, s.97

165 Srov. Tamtéž, s.48

„*Nové imaginárno je v zásadě estetické, založené na společných vibracích*“¹⁶⁶
Podle autora už nejde o docílení pokroku, ale o „*nekonečné možnosti*“, kde získává na významu prožívání a přezkušování. Být věčně mlád, věčným dítětem patří k novým životním prioritám tohoto nového „*kultu mladosti*“ a těla.

Dalším projevem sociální imaginace v postmoderní společnosti je podle autora zkulturování přírody a zpřirodňování kultury. Toto se projevuje ve formě různých ekologických hnutí a péčí o přírodu, ve větším zájmu o přírodní turistiku, ale též například v novém stylu bytové a městské architektury se stále častějším začleňováním přírodních prvků a touze po původní přírodní harmonii a souzvuku (barev, tvarů, živelů, aj.). Dalším významným hnutím této doby je globální zájem o celoplanetární problémy lidstva, přírody a ekologie.

3.2.4.1 Neverbální etika

Novým pojem, z kterým se u Maffesoliho zde setkáváme je tzv. **neverbální etika**. Každý člověk je neoddelitelnou součástí nějaké skupiny. V dnešní postmoderní době těchto sociálních skupin, kde se člověk realizuje, může být i několik. V současnosti převažují právě tendence a potřeba identifikace se s nějakým kmenovým seskupením, skrze které je prosáknutý kolektivním duchem této skupiny a realizuje se. Toto okolí ať sociální či přírodní vázané na místo a čas, nás silně ovlivňuje a proměňuje. Maffesoli v této studii často poukazuje na kolektivní nevědomí a Archetypy, které ve svém projevu se nás snaží všemožně přivést ke kolektivní paměti lidstva.¹⁶⁷ Archetypy či jinak nazvaný ideální model obsahuje obě polarity (krásu i ošklivost, dobro i zlo atd.). Tento jev se začíná podle autora projevat i ve společnosti. Vše je akceptovatelné, každý člověk se snaží sebe prezentovat svým postojem, projevem, zjevem i vkusem. Stěží dokážeme dnes jednoznačně určit, co je krásné a co nikoli. Tato všeobecná starost o tělo a vlastní image není však individuálně prožívaná, ale činí rozpoznávací prostředek, ke které skupině člověk náleží. Tělo má tedy symbolickou funkci, která se opět děje na povrch. Může být chápáno jako určitá „*duchovní figura*“,

166 Maffesoli, M. *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*, s.45

167 Srov. Tamtéž, s.59

kde jde o znaky, rituály, které mají z úkol prezentovat jakousi „vnitřní příbuznost“¹⁶⁸ V této postmoderní době je podle autora tento projev obohacen ještě o další složky: emoce, afekty, smysly a kolektivní nevědomí.

Podle Maffesoliho se sociální imaginace dnes projevuje ještě v širším měřítku, v tzv. prostorovosti, která je vázaná na místo a kraj, projevující se přes rituály, zvyky, krajové produkty a speciality, oživením místních nářečí a krojů. „*Atmosféra místa je pojivem, je to základní etika (ethos) každého spolubytí.*“¹⁶⁹ Z toho plyne, že sociální imaginace dnešní doby se projevuje v tělesnost a prostorovosti, jako příčina a následek pocitu sounáležitosti.¹⁷⁰ Člověk tak získává hmotné důkazy a projevy potvrzující život a existenciální jistotu bytí, jelikož více než kdy jindy dnešní člověk hledá silná pouta, která mu dávají pocit bezpečí a smysl v realizaci života. Tato jinak řečeno zakořeněnost je opakem abstraktnosti a je potřeba od nepaměti, ale s tím rozdílem, že byla vázaná na konkrétní místo a rodinu, která byla základní a hlavní jistotou a pevným základem.

Maffesoli objevil též existenci tzv. „*etické estetiky*“ (*an ethical aesthetics*) a umění žití a vysvětluje, jak vyjít se své samoty, udržovat solidaritu kmenů a usnadňovat sociální interakce každodenního života.¹⁷¹

3.2.4.2 Epistemologická výzva podle Maffesoliho¹⁷²:

„*Dosáhnout intuitivní moudrosti, která by byla ve shodě s povahou věcí a bytostí. Moudrost založená na rovnováze dobra a zla, pořádku a neuspořádanosti, vitalistické bezprostřednosti a institucionální nevyhnutelnosti. To je sféra postmoderní esteticko-emoční atmosféry, která se vyznačuje hédonismem, starostlivostí o sebe a užíváním rozkoší, kultem těla a s ním spojenou hrou zjevů, či kultem mladosti bažící po intenzivní přítomnosti okamžiku, ale též existenciálním nomádstvím stávající n různorodosti bohatství nevědomého a nikdy nezajistitelného podkladu.*“

Na rozdíl od metafyziky, která ovládala západní modernitu a hledala podstatu

168 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.62

169 Tamtéž, s.62

170 Srov. Tamtéž, s.63

171 Srov. Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, s.9-20

172 Maffesoli, M. *O nomádství*, s.80

věcí, je podle Maffesoliho postmoderna obdobím zkušeností, učení se na základě pokusu a omylu. Dohromady tvoří komplexní celek.¹⁷³ Tento společenský konflikt dvou dualitních principů, nevyhnutelně nabourává dogmatismus, zdravě bojuje proti strnulosti vědy, ale efektivně zvnitřňuje povahu sociální síly. Tento dualistický rozpor je možné přirovnat též k odvěkému rozporu mezi tělem a duchem, který v dnešní době je aktuální výzvou a stále častěji narážíme na touhu po opětovném nalezení harmonického spojení těchto dvou polovin člověka, plnosti individuality (viz celostní alternativní medicína, psychoterapeutické metody, umění, různé meditační techniky, jóga...)

3.2.4.3 Vývoj projevů narcismu v postmoderní společnosti

Narcismus moderní doby je již přežitý.¹⁷⁴ Individualistická podoba narcismu, která v moderně měla podobu sebezahlednosti a zbloudění v sobě samém nebo stažením do své samoty, jev postmoderně nahrazena tzv. „skupinovým narcismem.“¹⁷⁵ Ten se projevuje v archetypální podobě, jakési masové teatrálnosti, například stále častější telereality, teleshows, masové afektivní akce různého druhu. Sociální svět se nevytváří už na základě působení všemocného intelektu, ale tvoří se na základě primární reality s projevy pudovosti, afektů a emocí.¹⁷⁶

Další znaky postmoderní společnosti:

3.2.4.4 Elektronická realita¹⁷⁷

Podle Maffesoliho je charakteristickým znakem postmoderní společnosti tzv. „znovuočarování světa“, kdy „já“ přestává existovat, stává se iluzorním, protože se ztrácí ve druhém člověku nebo skrze fantazie světa. Z tohoto se dá i usoudit, proč je stále větší zájem o tzv. technickou (počítačovou) realitu. „Já“ se realizuje přes dvojníka, který má elektronický charakter. Člověk skrze prožívané fantazie vstupuje do kolektivního snu, kde se rozpouští jeho identita, prožívá zde množství různých příběhů a osudů, skrze které se spolupodílí na tvoření nové reality své i

173 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.67

174 Srov. Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, s. 64

175 Srov. Maffesoli, M. *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*, s.66

176 Srov. Tamtéž, s.67

177 Srov. Tamtéž, s.84

kolektivní. Samozřejmě stopy těchto fantazijních rolí a her najdeme též v pohádkách, bájích a pověstech, které jsou od nepaměti spojené s člověkem, místem a kulturou. Lidská duše ze své podstaty touží po mystickém. Tyto fantazie najdeme i v počítačových hrách, dostupných stránkách na netu, v reklamách, videoklipech, zábavných pořadech a tisku. Jakési kolektivní nevědomí vychází na povrch. „Kolektivní snová rovina se interpretuje v každodenních projevech“¹⁷⁸ a díky stále lepším technologiím se však stávají fantazie přeludy, každodenním pokrmem pro lidskou duši.

V dnešní době stále častěji žijeme v tzv. *virtuálním světě* (tzv. kyberprostor) založeném na nových komunikačních prostředcích, který je jakousi náhradou za skutečný životní prostor. Podstata sounáležitosti však zůstává i zde stejná a vtahy či společenství zde vznikající jsou založena na společném sdílení zálib a zájmů, propojenosti, mezilidských přátelských, intimních i sexuálních vztazích, vniká nová podoba komunikační sítě, tzv. „*sít' sítí*.“ (*network of networks*)¹⁷⁹

3.2.4.5 Náboženství

Dnes převažuje jakýsi obrazový a symbolický svět a vnitřní touha po jakémsi „*znovuočarování světa*“¹⁸⁰, jinak řečeno touze po nadpřirozených božských silách, které by působily v našich životech a každodennosti. Tato prezentace světa vyjadřuje pravděpodobně i podstatu původní pravdy na této Zemi. Fenomenologicky je možné toto chápat jako „*propojenost s Druhým*“¹⁸¹ „*Obraz je znakem odvěké paměti. Obrazový svět takto zdůrazňuje nový vztah k archaickému, k základnímu, jednoduše slouží jako základ po spolubytí.*“¹⁸² Jakási atmosféra prostoru a určité začlenění do kontextu, činí subjekt zakořeněným do určitého „*společenství osudu*“.

Dalším zjevným znakem postmoderní společnosti podle autora je vznik různých náboženských sekt, duchovních škol, sekt, komunit a společenství, které jsou provázané jednotnou vizí, silným pocitem sounáležitosti a společným

178 Maffesoli, M. *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*, s.87

179 Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass societ*,s.145-152

180 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.65

181 Tamtéž, s.82

182 Tamtéž, s.65

požíváním. Žijeme v „době kmenů.“¹⁸³Samotná cesta, prožívání a sjednocení do kolem imaginárního nebo skutečného guru je důležitější než cíl samotný ¹⁸⁴ vedoucí k dosažení nejvyššího ideálu v Bohu. Maffesoli si zde klade otázku, jestli dnešní doba je projevem polyteismu lidí nebo různorodosti Boha. ¹⁸⁵V této jakési roztříštěnosti univerzálního náboženství se vkrádají pochyby, které mohou pramenit z toho, že hlavně mladí lidé mají pocit, že ten velký Ideál, který byl nastartovaný v křesťanství v podobě Ježíše Krista je pro ně nedostizitelný. Na druhé straně sociální pouta vznikající ve společenstvích stejně věřících a smýšlejících získává více na důležitosti, prožívání víry je pro ně přínosnější a hmatatelnější v jednotě a propojenosti s druhým člověkem a se světem(křesťanské TV a radiové vysílání a stanice, tisk, internetové stránky...). Též ekumenická snaha o propojení církví v křesťanském duchu, hledání společných témat a setkávání se i ze zástupci mimokřesťanských církví patří k projevům postmoderní společnosti, jak ji popisuje Maffesoli ve své knize. Maffesoli zde používá nový pojem „sociální duchovnost“(*the social divine*)¹⁸⁶

3.2.4.6 Nové sociální¹⁸⁷

„Tělo společnosti je živý metabolismus a jako takový má svoje variace, osobité rytmy a také různé intenzity, mezi které nepochybně patří též obnova zakořeněnosti, regrese k počátkům“¹⁸⁸, v čemž vidí Maffesoli mýtus dnešní doby.

Dnešní postmoderní doba nás ve svém působení nutí překonávat svůj osobní egocentrismus, který byl hnací silou spíše západní kultury a moderní doby. Maffesoli popisuje změny a nové společenské jevy, ke kterým dnes dochází jako „epistemologickou revoluci“ v našem vidění světa, kde byl ústřední postavou člověk jako „substancionální individuum“ a individualismu, který byl povýšen na ústřední prvek sociální. Byl to člověk jako subjekt, vládce a vlastník, který si

183 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.126

184 Srov. Tamtéž, s.85

185 Srov. Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, s.110-114

186 Srov. Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*,s.38-45

187 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.94-95

188 Tamtéž, s.94

tvořil vlastní životní příběh.

Maffesoli popisuje *dnešní sociálně jako postmoderní tribalismus a ve svém projevu jako „osmózu s jinakostí“* nebo *„osmózu s druhým“*, která nás nutí znovu přehodnotit místo jednotlivce v sociálních skupinách. Tato osmóza s druhým musí být přirozeně založena na spříznění vlastní volbou a na vzájemné empatičnosti, která představuje propojenost, jednotu a holistický princip sociálního života.

*„Je to jakýsi odstup ve vztahu k identitě, určitá forma otevřenosti vůči druhému, jistá připravenost se dělit s jinými o emoce. Jedním slovem, otevření nedobytné pevnosti, hradu duše, do kterého člověk býval vtěsněný, rozpad pevného bodu v hledání individuální dokonalosti. Současnost je naladěná na volné bytí, zdůrazňující nestálost věcí, prázdnotu těch zdánlivě nejpevnějších institucí.“*¹⁸⁹

Tento postmoderní člověk opouští své omezené individuální já a povznese se přes rozšířené vědomí na transcendentální úroveň, která bývá často popisovaná i v křesťanské mystice. Obživlá duše volá po vyšší extázi, spojení a dochází ke zvýraznění potřebné tvořivé síly. Jednotlivci i skupiny jsou poháněny jakousi neviditelnou silou, skrze kterou jsou utvářeni a ovládáni, vyjadřují nezávisle na své vůli jakýsi *„ideální typ“*, kterým jsou poháněni. V živelné podobě lze vidět oživlé původní lidské instinkty, které nemají specifické určení, přesahuje rámec člověka. Maffesoli napsal, že jde o jakýsi *„elán vital“*¹⁹⁰ a je jim prodchnutá celá kulturní existence tak jako i přírodní prostředí.

Podle Maffesoliho na druhé straně, co v dnešní postmoderní společnosti převažuje je tzv. *„virtuální společenství osudu.“*¹⁹¹ *„Korespondujeme ze společným duchem kmene a zároveň aji ze živočišností společnou pro celý druh. Podvědomě se cítíme připoutáni k Druhému, čímž se sami podílíme na společenství osudu.“*¹⁹² To co se znovu dostává na povrch a má archaickou povahu, nese až pohanské znaky (např. shromažďování kolem novodobých totemů, obživlý zájem o věštby, astrologii, paranormální jevy, alternativní medicínu, hnutí New Age). Podle

189 Maffesoli, M. *Rytmus života*, s.95

190 Srov. Tamtéž, s.102

191 Srov. Tamtéž, s.104

192 Tamtéž, str.105

autora jen to neosobní síla, která vychází z hluboké dálky pod povrchem a je ovlivněna odkazem a problémy našich předků. Tato síla je dále umocňovaná v přítomnosti vzájemným spoluprožíváním, z bytí spolu, z každodenního života žitého v základním lidském společenství.¹⁹³Toto vše zvýrazňuje pocit sounáležitosti, význam komunit a za různým účelem vznikajících společenství.

Zajímavou myšlenkou je i domněnka, že lidé se stejným životním stylem a blízkými schopnostmi mohou sdílet i stejnou politiku každodenního života.¹⁹⁴

3.2.4.7 Postmoderní religiozita, duchovnost

Podle Maffesoliho se v postmoderní době „*Božstvo nehledá v postavě nějakého vzdáleného Boha, jediného, substancionálního, nominalizovaného*“¹⁹⁵, jak tomu bylo u prvotních církví judaismu, křesťanství, islámu.

„*Božstvo dnes nacházíme ve svém nejhlubším nitru, také v kmenovém vření anebo ve světě, jako v nějakém zrcadle záhad. Když říkám božství, jde o metaforu označující plnost, interakce nebo vzájemné vztahy utvářející to, čím je každý z nás v komunitním rámci.*“¹⁹⁶

Maffesoli zde používá pojem „*génus-mikrokosmos*“¹⁹⁷, jako univerzální symbolika, vzájemné pronikání těl a myslí, lidí a věcí v našem každodenním životě, propojenost vnitřního a vnějšího. Ve skupinovém vření akcí různého kulturního dění je možné v daný okamžik prožít jednotu všech, kdy jeden a všichni jsou to stejné. Vše je přes tuto vyšší inteligenci mikrokosmu harmonicky propojené v jedinou mysl a tělo veškerenstva, implikované do „*mystérií Bytí*“ . Individuální já má jedinečnou možnost se takto realizovat a poznávat stejnost a odlišnost ve své „*přírodní a sociální jinakosti.*“ Logicky vyvozeno: sebe poznáváme přes druhé a druhého poznáváme skrze sebe, jeden druhému poskytujeme dokonalé zrcadlo obrazu své existence. Všechny tyto jevy (alchymie, mystéria, empatie, kolektivní vření) jsou podle této studie opakem strnulého

193 Srov. Maffesoli, M. *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, s.38-45

194 Tamtéž. s.ix (foreword)

195 Maffesoli, M. *O nomádství*, s.139

196 Tamtéž, s.139

197 Srov. Tamtéž, s.121

konceptu moderního myšlení.

Opět zde poukáží na Maffesoliho pojem: „znovuočarování světa“¹⁹⁸, které se může projevat též návratem prvotního (zájem například o etnické oblékání, návrat folku a world music, znovuoživení tradic a zvyků, hledání mystického a tajemného v historii světa). Dalším výrazným jevem postmoderní doby je stále větší zájem o náboženské kultury a různé filozofické směry a náboženství východu, jejich myšlení, prožívání či spiritualitu a soustavu hodnot. Jsou to převážně náboženství, které nevznikly z křesťanské tradice ani z moderního Západu, například tibetský buddhismus, hinduismus, taoismus, šamanismus aj. Maffesoli pro toto hledání, znovuoobjevování a prožívání postmoderního světa používá pojem „orientalizace světa“¹⁹⁹. Tento vliv se projevuje i v dalších oblastech kultury, například v zájmu o orientální tanec, v módě a oblékání, v zájmu o čajovou kulturu a orientální jídla aj.

3.2.4.8 Kult těla²⁰⁰

Maffesoli popisuje toto hnutí v postmoderní době jako oslavování figur, jako fenomén vyzařování těl, kdy se tělo stává subjektem zprostředkujícím sebeuvědomění. Kult těla, který je v dnešní době často prioritou v oslavování, lze vidět v nejrůznějších projevech a podobách: v módě, ve sportu, ve zdravé výživě, v rekreaci, ve snaze o dokonalost zevnějšku s použitím různých multikulturních prvků. Toto hnutí zdůrazňuje vitalitu, dobrou kondici, volnost, pohyb a rychlost. Je prezentováno v různých médiích a reklamách, kde působí skrze různé smyslové vjemy člověka, ve své hravosti a působnosti má silný vliv na celou tuto dobu. Na rozdíl od historie, kdy lidské tělo bylo oslavováno spíše uměleckým ztvárněním (například ve formě obrazu, sochy), v dnešní postmoderní době je forma oslavy těla na jedné straně spíše v teatrálnosti, předvádění svých vnaď, dovedností, schopností, v radosti z překračování hranic možného a v hravosti, která může přerůst až do neukojitelné touhy po novém požitku. Na druhé straně se může tento kult těla projevat i v umírněnější formě, v hledání nového

198 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.84

199 Srov. Tamtéž, s.121,124

200 Srov. Tamtéž, s.159

životního stylu, v péči o své vnější tělo a své vnitřní já. Je možné vidět, jak vznikají nová fitness a wellness pro muže i ženy, zájem o alternativní a spirituální způsoby péče o své tělesné a duševní já.

Maffesoli charakterizuje tuto snahu o všemožnou reprezentaci uvedením do přítomnosti druhého, sebezviditelňování se stává spíše každodenní tvorbou z důrazem na „*etiku estetiky*“.

3.2.4.9 Práce, seberealizace

*„Práce je především chápána spíše jako nutnost než jako sebeuskutečnění. Od ideologického typu musíš jsme přešli ke konstatování je prostě třeba.“*²⁰¹

Nomádství vyzdvihuje slast jako významný důvod vlastní seberealizace a sebevyjádření. Zároveň nomádství relativizuje práci, rozvíjí se spíše flexibilní způsoby práce podle vlastních zájmů a potřeb, obnovuje se zájem o řemeslnou výrobu a tradiční rukodělnou výrobu. Ve zvýšeném zájmu o tzv. bioprodukty, které lze stále častěji vidět v našich obchodech, lze usuzovat, že lidé začínají stále více upřednostňovat zdravou výživu a ekologické zemědělství. Člověk se dnes pohybuje v jakémisi rozptýleném prostoru bez hranic a pevného středu, který poskytovala předchozí moderní doba. Vlivem nomádství, které Maffesoli důkladně popisuje, „*každý žije ze své specifické drogy*“²⁰² a často se toulá od jedné drogy k druhé, ať na poli politickém, ideologickém, náboženském, profesním nebo jde o kulturu, sport, hudbu aj. způsoby prožívání opojného dobrodružství ze své drogy.

3.2.5 Charakteristika současné mladé generace

Postmoderní společnost mladých lidí se projevuje udivující vitalitou a touhou po životě. Maffesoli mladou generaci charakterizuje: „mladá lidé překypují hédonistickým úsilím po těšení se v přítomnosti a současně jsou schopni udivující ušlechtilosti, pozoruhodných forem solidarity, nepopiratelného altruismu. Jsou to

201 Maffesoli, M. *O nomádství*, s.171

202 Srov. Tamtéž, s.170

zkrátka materialisté i spiritualisté, požitkáři i asketové, tuláci i usedlíci.²⁰³ Což by se dalo jedním významem nazvat živoucí paradox, pokud vezmeme tuto charakteristiku jako jednota všech možných protikladů osobnosti. Postmoderní společnost je úrodná půda tohoto velkého existenciálního paradoxu. Žijeme v době konjunkce stacionární a dynamické, jednoty a plurality, blízkosti a vzdálenosti, teritoria a bloudění, hledání a nacházení, přítomnosti a věčnosti, materiální a duchovní, morálky a neřesti, individuální a kolektivní existence. Maffesoli na závěr své knihy „O nomádství“ píše, že v určitém momentu iniciace dojde k jistému osvícení, při kterém si uvědomíme, že jsme došly ke svému cíli²⁰⁴ Podle mého úsudku spojením všech možných protikladů zdoláme již od věčnosti roztržičnost projevující se jako velký paradox dnešní doby a vytvoříme jednotu, která byla na počátku. Myslím si, že na konci této těžce definovatelné doby postmoderního vývoje společnosti k cíli, o kterém Maffesoli píše, jistě dojdeme. Neboť jiný lepší konec si ani neumíme představit!

Sexualita

Existenční nomádství se projevuje též v milostném a pohlavním životě, kterému dává svůj osobitý ráz. Nomádství ve své charakteristice a projevu vkládá do kolektivního oběhu sexualitu, která byla do té doby pouze individuální.

Kosmopolitismus²⁰⁵, pluralita²⁰⁶ postmoderního člověka

Podle Maffesoliho civilizační slabosti jako strach a úzkost způsobují stažení v sebe a následně agresivitu. Kultura ve svém projevu však může i na tomto pozadí růst a přijmout vše i cizí elementy jiných kultur.²⁰⁷ Jelikož v dnešní době nejsou pevné hranice států ani možné, dochází ke kulturnímu míchání a prolínání v populaci lidí, což vede k originálnímu novému tvoření a vzájemné spolupráci v rovině sociální reality (viz. *společenství osudu*). Důležitým momentem každé kultury národa je, nakolik dokáže přijmout cizí a změnit své zvyky a vložené

203 Srov. Maffesoli, M. *O nomádství*, s.248

204 Srov. Tamtéž, s.251

205 Klimeš, L. *Slovník cizích slov, kosmopolitismus - světoobčanství*

206 Tamtéž: pojem *pluralita* vysvětlen jako jevíci se ve značném množství, též rozmanitost

207 Srov. Maffesoli, M.: *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, s.107

ideály. Podle autora „*občan instinktivně ví*“ (the citizen knows instinctively).²⁰⁸
Jsme součástí „*obrovské pozemské evoluce*“ (a vast worldly evolution)²⁰⁹

Postmoderní člověk více než kdy jindy zakouší nutnost realizace v nových oblastech, potřeba bytostného růstu, hledání posvátna, nekonečna, dobrodružství, tajemna, hledání skrytého ztraceného vlastního potenciálu duše, touží po neomezeném prostoru bez hranic. Do popředí se dostává konformita mládí, záliba v podobnosti uvnitř skupin nebo kmenů, fenomén módy.²¹⁰ Vlastní individualitu dnešní člověk prožívá skrze nejmenší sociální skupiny v rámci lidstva.

3.3 ZYGMUNT BAUMAN

3.3.1 Úvod

3.3.1.1 Základní pojmy

postmoderní osobnostní vzorce: *Zevloun, Hráč, Tulák, Turista*
Etnoetika, soukromá morálka, individualizovaná společnost, masová společnost,
čas kmenů, pevná moderna, nečistota bytí, nad-úkol, spotřebitelská svoboda,
epizodická práce, souběžná láska

3.3.1.2 Charakteristika použité literatury

Pro tuto diplomovou práci a problematiku postmoderní společnosti jsem od tohoto významného autora zpracovala několik knih. První a základní knihou jsou „*Úvahy o postmoderní době*“, kde je popsán rozdíl mezi modernitou a postmodernitou a mezi důležitý přínos v této oblasti patří právě charakteristika postmoderních osobnostních vzorců. Tímto Bauman navázal na společenský fenomén nomádství a bloudění, který popisuje Maffesoli.

208 Maffesoli, M.: *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*, str.107

209 Tamtéž, str.107

210 Srov. Tamtéž, s.64

Bauman v tomto díle popisuje hned ve svém úvodu hlavní charakteristiku moderního světa a společnosti. Tento čas pojmenovává „*finálním časem*“, který směřuje k jakémusi cílovému stavu, cílovému bodu, ke konci dějin“²¹¹ Zároveň ho přirovnává k projektu a času, kdy je samotné projektování velice příhodné. Cílem je dosažení jakési „*vize dokonalosti*. Specifickou moderní formou představy světa byla „*frontová linie*“²¹² Modernita je takto svou podstatou „*frontovou civilizací*“, což znamená, že může existovat potud, pokud existuje bitevní pole. Vlastností moderní mentality je nesmiřitelnost s osudem, odmítání beznaděje, úplná kapitulace před rozumem.²¹³ Pro moderní život je důležitá „*sebejistota k dosahování cílů*“, která vyplývá z faktu vlastnění těchto prostředků a „*víra v to, že je možné toto zkusit stále znovu*“²¹⁴ Dalším znakem modernity je „*moderní myšlení, které vědělo přesně kam chce dojít, a soudilo, že ví, co je třeba učinit, aby se tak stalo*.“²¹⁵ Postmodernita tento optimismus ztratila, jelikož nezná přesně cíl, neví kam směřuje. Podle Baumana se modernita kdysi pokládala za „*univerzální civilizaci*“, dnes je spíše „*civilizací globální*“²¹⁶ Tato univerzálnost byla spíše zbraní a nástrojem, avšak globálnost může znamenat tichý souhlas s tím, co se děje. Západ více jak kdo jiný je otrokem ideje absolutní svobody.

Dalším významným Baumanovým dílem je poměrně mladší kniha „*Individualizovaná společnost*“, která je rozdělena na tři základní části pod názvem „*Jak jsme*“, „*Jak myslíme*“, „*Jak jednáme*“ a popisuje postmoderní dobu v různých svých projevech.

Samostatnou kapitolou diplomové práce je svoboda a její vývoj, která je středem autorova zájmu v další jeho knize nesoucí stejný název „*Svoboda*“. Bauman v této knize nahlíží na svobodu jako na sociální vztah. V historii byla svoboda podle jeho názoru privilegium ve vztahu člověka k silnější nebo slabší moci. Sociologie moderní doby považovala svobodu spíše za předpoklad. Bauman v knize „*Svoboda*“ mění tento přístup, rozebírá zcela zásadně svobodu

211 Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.12

212 Srov. Tamtéž, s.132

213 Srov. Tamtéž, s.130

214 Srov. Tamtéž, s.133

215 Tamtéž, s.147

216 Srov. Tamtéž, s.134

z hlediska konzumní fáze vývoje moderní společnosti. Používá zde pojem konzumní svoboda, která v této podobě nahrazuje původní místo práce a přechází ze sféry produkce do sféry spotřeby. V této knize je svoboda popisována především jako svoboda spotřebitele, která je závislá na fungování trhu, kterému zpětně zajišťuje existenci. Podle autora smyslem této knihy je ukázat, že individuální svoboda nemůže ani by neměla být považována za samozřejmost či univerzální lidskou vlastnost, protože se objevuje společně až s určitým typem společnosti. (Tuto dobu časově vymezuje nástup moderní doby a kapitalismu)

3.3.2 Postmodernita

Člověk dnešní, tzv. postmoderní doby, již nežije pouze jedním projektem, ale rovnou více projekty ²¹⁷Právě pluralita projektů a zánik jakéhosi univerzálního projektu je podle autora charakteristikou postmoderní doby. Zároveň *zde zdůrazňuje, že „nedoufáme, že by se zítřek měl zásadně lišit od toho, co je dnes.“*²¹⁸

Právě zánik neuskutečnitelné vize jakési dokonalé společnosti a rozklad i ochablost vlivu státní moci, která ustanovuje řád ve společnosti, patří mezi jeho základní charakteristiky postmoderní společnosti. Bauman zde uvádí mocenské snahy v minulosti od vize o docílení tisícileté Říše až po ideály komunismu. *„Nikoliv ten či onen stát ztratil důvěryhodnost, ale stát jako takový.“*²¹⁹ Tyto mocenské praktiky byly založené na zoufalství a odporu a společnost se stávala spíše bojovnou kulturou. Zároveň uvádí za kolébku modernity Západ. Náhradou za donucovací prostředky každé politické moci je v dnešní postmoderní společnosti trh, reklama, masmédiá v širším měřítku a svádění.

Postmoderní kritikou modernity se stávají její záměry. Chyby se dnes hledají

217 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.13

218 Tamtéž, s.13

219 Tamtéž, s.15

v tom, v jakém jménu bylo vše vykonáno.²²⁰ Jakási „krize paradigmatu“²²¹ se podle autora projevila změnou od kvantity ke kvalitě. V dnešní postmoderní době tak vzniká zcela nová skutečnost, nové strategie a nové nástroje. Bauman zde poukazuje na fakt, že postmoderna ve svém novém projevu nemá co nabídnout těm, kteří touží po moci, ale dává možnost realizace pro ty, kteří budou zaujati pro vlastní seberealizaci a sebetvorbu. Zároveň varuje před falešnými vizemi a sliby poklidných jistot a řádu v budoucnosti, v kterých vidí cestu zpět k totalitnímu myšlení. „Postmodernita neruší moderní tlaky. Pouze je nahrazuje novými, vlastními. Decentralizuje je, nekondenzuje, rozptyluje a privatizuje. Činí tak z důsledky, které zatím nelze ani dohlédnout.“²²²

3.3.3 Postmoderní osobnostní vzorce

- Zevloun
- Hráč
- Tulák
- Turista

Bauman tyto osobnostní vzorce popisuje a charakterizuje a zároveň přesouvá z moderní doby, kde vegetovali, do hlavního proudu postmoderního života. Zde získává jejich osoba na trochu jiných projevech, jelikož dnešní doba jim umožňuje odlišné společenské klima. Aspekty postmoderního způsobu života se takto promítají přímo do osobnostních vzorců chování. Pokud však člověk zůstává věrný jednomu osobnostnímu vzorci, zákonitě se dostává do konfliktu s požadavky ostatních modelů. Každý osobnostní vzorec se realizuje na jiné cestě a jiným životním způsobem. Každá volba, pro kterou se člověk rozhodne přináší zisk jednoho a ztrátu druhého. Tato „nespojitosť a různorodosť v jednání, tužbách a představách o šťastném životě je chronickou nemocí postmoderního života“.²²³

Jelikož se nám změnili životní podmínky, zákonitě se musí změnit i lidské

220 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.17

221 Srov. Tamtéž, s.16

222 Tamtéž, s.60

223 Tamtéž, s.58

projevy a kulturní vzorce a lidské chování. Bauman k tomuto uvádí, že v případě postmodernity je třeba vzít v úvahu více vzorců chování, jelikož dochází k vnitřní nespojitelnosti různých životních způsobů lidí a člověka individuálně. Přisuzuje tento jev ve společnosti jakési „*nečistotě bytí*“²²⁴, které popisuje jako projev marnosti, nespojitelnosti, trvalou mnohoznačnost, tendenci spojovat dohromady vzorce, které se nesnesou.

3.3.3.1 Zevloun ²²⁵

Je charakterizován jako typický symbol městské moderní kultury. Moderní způsob vidění světa je vnímán z perspektivy zkušeností a prožitků, jakési vidění na povrchu bez větší hloubky a odkrytí toho, co je podstatné a důležité.

Charakteristika typického „Zevlouna“:²²⁶ „*Městský zevloun představuje prožitek svobody, svobody úplné, nezávislé na vůli a rozmarech lidí, ale také svobody pouze představované, konvenční bezzubé, jenž na tvaru světa nezanechává žádné stopy. Svobody, která se opírá o bezmocnost. Svobody, která se rodí z nevědomosti a opírá se o bezmocnost. Svobody, jejíž podmínkou nepovrchnost kontaktu a vzájemná shoda v tom, že slupka zůstane nedotčena a že zrak nepadne jinam než tam, kam smí. Ve světě zevlouna je člověk člověku promítacím plátnem, ničí více.*“

Toto jakési zastřené nevědomí může mít výhodu v tom, že nabízí prostor k vlastním fantaziím a představivosti, má téměř neomezenou volnost vlastní interpretace. Zevloun je jakýmsi režisérem děl a osudů.

Tento vzorec chování je typický pro život v moderním městě.

V *postmoderní společnosti* však autor poukazuje na jiné podmínky pro rozvoj a uplatnění osobnostního vzorce Zevlouna. Tyto podmínky mohou působit jakýmsi zevšeobecněním těchto projevů a Bauman zde prezentuje dva prostory, kde se v této době Zevloun nejvíce může realizovat. Na prvním místě jsou to právě výrobci a prodejci nejrůznějšího zboží, kteří spatřují v Zevlounovi nenasytného zákazníka, který vejde do jakési kouzelné krajiny nákupů a realizuje se na

224 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.40

225 Srov. Tamtéž, s.40-46

226 Tamtéž, s.42

„vyprojektované obchodní promenádě.“²²⁷ Nejsou to již lidské potřeby, ale neukojitelná touha po estetických požitcích Zevlouna, které vedou zákazníka do obchodu.

Druhým a daleko větším prostorem uspokojení pro dnešního Zevlouna je televizní obrazovka, která nemá hranic. Bauman zde použil přejatý výraz „veleměsto“²²⁸, kde v uzavřeném soukromém bytě skrze televizní obrazovku prožívá celý svět. Rozdílem je však to, že zde již není aktivním režisérem, ale pouze pasivním příjemcem toho, co se objevuje na obrazovce. Děje a obrazy na obrazovce jsou již dopracované, se snahou o detailní dokonalost, která již není autentická ke skutečnosti. Žitá lidská skutečnost se změnila ve skutečnost, která je spíše reprezentací představ o sobě samém, obrazem představ, které mají větší váhu v prožívání než skutečnost.

Bauman zde použil vyjádření „skutečnější než skutečnost“²²⁹ Autor zde uvádí, že pro Zevlouna se stává rájem „svět složený z epizod“ bez minulosti a dalšího pokračování, který díky jakési odlehčenosti od „vlastní tíhy“ mu přináší uspokojení.²³⁰ Tento televizní a současně i internetový svět nasycuje celou postmoderní společnost stejnou mírou, skutečnost se stává nebezpečně odsunutá do druhé linie.

Člověk se pod tímto masivním vlivem podle mého úsudku může stát pasivním k životu a k okolí, ztrácí zdravý lidský úsudek, lidské hodnoty a žebříček hodnot jsou pozměněny od tradičních vzorců, žije čím dál tím více v imaginárním světě bez žitých vztahů k lidem. Důsledkem může být osamocení, vnitřní prázdnota a existenciální zoufalství. Paradoxem dnešní postmoderní doby je, že zatímco jsme schopni vidět a prožívat svět každodenně na obrazovce, stáváme se stále více osamoceni a uvěznění sami v sobě.

Dá se z toho usuzovat, že Zevloun jako vzorec chování ovlivňuje většinu dnešní postmoderní společnosti.

227 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.44

228 Srov. Tamtéž, s.44, originál pojmu *telecity*(autorem dánský sociolog Henning Bech)

229 Srov. Tamtéž, s.45, výraz přejatý od Jeana Baudrillarda

230 Srov. Tamtéž, s.46

3.3.3.2 Hráč²³¹

Bauman zde bere v úvahu, že: „*život je hra a životní proces se skládá ze série her.*“²³² Zároveň popisuje hráče, který jedná ve světě jako toho, kdo si sám ukládá svá pravidla, jenž mu dodávají též sebejistoty, a která mu zaručují cestu k úspěchu a k výhře, o kterou kromě jiného v každé hře jde. Ve hře často nefungují sympatie, slitování, vzájemná pomoc, hráč nese svá rizika, ne vše je dovoleno, vychytralost hráče se cení. „*Hra nečiní svět tvrdým, není v rozporu s jeho plastičností, ale naopak ji jen zdůrazňuje. Hráč jedná ve světě, který není řízen zákonitostmi, jež by se daly poznat, popsat a zkatalogizovat. Organizujícím principem tohoto světa je riziko. Výsledek tahu může být v souladu, ale i v rozporu se záměrem, a tuto neurčitost nelze zrušit.*“²³³

Jestliže v životě nehledáme jen zákonitosti a trvalá neměnná kritéria, připouštíme, že život může být též realizován jako hra, která nese svoje rizika, má svá určitá pravidla a počítáme i s vlivem nepředvídatelných okamžiků jako je náhoda a štěstí. Pravděpodobně není z naší vůle, že v postmoderním světě jsme všichni tak trochu hráči. Kdysi někdo moudrý řekl, že: „*svět je jako divadlo, ve kterém my všichni hrajeme svou roli.*“

3.3.3.3 Tulák²³⁴

Charakteristickým znakem Tuláka je putování bez cíle, bez předem stanovené trasy, bez uznávání oblastních norem. Neví, kam ho putování dovede, žije spíše tzv. ze dne na den. Smyslem je samotný pohyb. Životní styl Tuláka by se dal nazval „*životem za pochodu*“.

Pro vlastnosti charakterizující neuznávání vyšší politické a společenské autority byl Tulák na začátku moderní doby v naší kultuře nežádoucí osobou. Je to člověk bezdomovec, netouží patřit k místním. V postmoderní společnosti jsou tyto vlastnosti spíše výhodou, jelikož společenský řád a dnešní situace spíše podporuje charakter Tuláka pro jeho nestálost, nepřipoutanost a touhu po nových dojmech a

231 Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.53-56

232 Tamtéž, s.55

233 Tamtéž, s.54

234 Srov. Tamtéž, s.46-49

tužbách, které jsou potřeba pro neustálou obnovu zdrojů energií člověka. Této charakteristice v plné míře odpovídají různé módní trendy a styly v celé kultuře společnosti.

Svět je pro Tuláka výzvou pro využití všech možných příležitostí a šancí. „*Pro Tuláka je svět pastvinou. Spásá trávu, dokud je, a nestará se o to, zda znovu naroste.*“²³⁵ Tulák přebírá v moderní společnosti roli poutníka s kterým ho spojuje touha po změně a pohyb však s tím rozdílem, že tulák žije „na zastávkách“, které má jako přechodný útulek. Předem neví, jak dlouho zde pobude, ale snaží se zde získat co největší užitek. Netouží získat v novém místě domovské právo, ani je výrazně změnit. Jeho cílem je též naplnění vnitřní touhy po změně, která ho stále žene na nová místa a zároveň nutí stále prchat, jakmile dojde k rozčarování. Tato změna však může být jen vnějšího charakteru, to znamená, že člověka Tuláka nemusí tyto změny nijak vnitřně proměnit.

Charakteristika osobnosti:²³⁶ „*Nespálit se, nepodlehout nostalgii, nepřihlašovat se k trvalému pobytu, nenáležet, nevázat se příliš na jedno místo, nepokoušet se najít zalíbení v jednom místě, nezamilovat se. Dnes zde a zítra tam.*“

3.3.3.4 Turista²³⁷

Bauman charakterizuje Turistu na rozdíl od Tuláka jako toho, kdo má svůj domov, který si nosí s sebou na cesty. Je to pomyslný referenční bod, od kterého se vzdaluje a ke kterému se opět vrací.²³⁸ V cizí zemi cítí bezpečně, protože se má kam vrátit. Nezapouští kořeny na novém místě, nezodpovídá za dění uvnitř společnosti, chce si dělat bez omezení, co se mu zamane. Cestování pro něj není nezbytností, ale jedinou jeho touhou je touha po dobrodružství a po dojmech z cest. Tyto dojmy a jejich vlastní prezentace je to hlavní, co ho pohání. Dělá pouze to, co sám chce, za což také plně zodpovídá sám sobě. Turista na rozdíl od Tuláka konkrétně něco požaduje, klade podmínky a za služby též platí. Turista je zde

235 Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.49

236 Tamtéž, s.49

237 Srov. Tamtéž, s.49-53

238 Srov. Tamtéž, s.51

prezentovaný jako umělec, který tvaruje svět svými prožitky.²³⁹

Charakteristika Turisty: „*Turista požívá svět, aniž je jím sežrán, přisvojuje si jej, aniž je jím přisvojován, osvojuje si cizost jiných a sám se pyšně nadýmá vlastní cizostí.*“²⁴⁰ Jinak řečeno: od jiných žádá, aby se mu dali poznat, ale sám se skrývá nepoznán.

Projevy Turisty v postmoderní společnosti:

Tato obecná charakteristika má společné znaky turistiky v dnešní postmoderní společnosti. V době dovolených se z nás stává „Turista“ v jeho osobnostním charakteru. Cestujeme za účelem sbírání dojmů, čím více, tím lépe. Vyžadujeme komfortní služby, za které zaplatíme, vlastní pobyt neznamená, že místo považujeme za svůj domov. Necestujeme za účelem získat pobyt natrvalo, pouze dočasně. Zároveň si přejeme uchovat svou anonymitu, nabídneme místní společnosti takovou svou tvář, jakou chceme. Na druhé straně však žádáme z nových míst co nejvíce poznat, zažít nevšední a vzrušující okamžiky a získat množství informací. Navozené známosti jsou však většinou povrchní.

3.3.3.5 Rozdíly mezi „Turistou“ a „Tulákem“

Myslím si, že dnešní doba je přímo předurčena k tomu, aby lidé byli Tulákem či Turistou. Ve snaze získat například lepší studium, zaměstnání či bydliště, lidé cestují a hledají. Svět člověku odkrývá nepředstavitelné možnosti, dá se říci ve všech oblastech lidského počínání a prožívání. Na rozdíl od Zevlouna, Tulák a Turista je aktivní v pohybu, snaží se docílit uspokojení v tom, že získává nové zážitky a poznává nová místa, poznává dosud nepoznané. Je jakýmsi dobrodruhem. Když člověk však přemýšlí i nad možnými negativními důsledky tohoto chování, může vidět i nebezpečí ve vznikající lidské povrchnosti, kdy člověk pod vlivem neukojitelné touhy po změnách získává uspokojení z nových zážitků, které jak rychle přišly, tak rychle i vyprchaly. Vliv těchto projevů je možné vidět i v mezilidských a partnerských vztazích. U mladých lidí více než kdy jindy se projevuje tento osobnostní rys i v citovém prožívání. Pokud nám vztah vyhovuje a nezatěžuje požadavky a je dostatečně „free“, přináší uspokojení.

239 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.50

240 Tamtéž, s.51

Pokud tomu tak není, končíme se vtahem a znovu kráčíme cestou hledání nového nepoznaného vztahu. Člověk se dnes spíše stává konzumentem, touží získávat, ale co nejméně ze sebe dát druhému.

Tato neukojitelná touha po neznámém a novém nám brání v prožívání naplno, které je možné pouze, když se člověk odhodlá jít do hloubky. Podmínkou této změny je, že člověk se nebojí odkrýt sebe, něco ze sebe obětuje a pak může dojít i k vnitřnímu proměnění a skutečnému naplnění.

Vzpomínám si na slova jednoho pro mě již neznámého moudrého člověka, který řekl: „*Člověk musí kus světa projít, aby pochopil, že to nejčennější co má, ho obklopuje nejbližší.*“

3.3.4 Projevy postmoderní společnosti

Bauman v další části své knihy rozepisuje čtyři osobnostní vzorce (zevloun, tulák, turista, hráč), které pojmenoval a charakterizoval a hlavně rozšířil do projevů v postmoderní společnosti. Uvádí zde, že tyto osobnostní vzorce existovaly už dávno před tím, ale nový tzv. postmoderní charakter jim dávají dvě okolnosti:²⁴¹

- v dnešním každodenním životě se staly normou chování
- dnes si je jedinec nevybírám, prostě zde jsou (do té doby byly předmětem volby)

Zároveň zdůrazňuje, že postmodernita je „*určitou etapou vývoje individuí i společenských vztahů*“ a varuje, že přestože nám dává pocit svobody, může mít i *negativní stránky*.²⁴² Patří sem situace každého individua hledající svou vlastní identitu. Identita člověka se stala v moderním životě „*ohniskem neklidu až schizofrenie*“²⁴³ Tuto neurčitou identitu psychické problémy s tímto související zde Bauman nazval „*morem moderního života*“. Člověk se dnes vrací k sobě samému a nachází jakousi společnou podstatu nás všech. Svou identitu musí člověk sám hledat, všichni lidé jsou poutníky na cestě životem. A prvním úkolem je najít pravý

241 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.25

242 Tamtéž, s.25

243 Srov. Tamtéž, s.28

smysl života a sebe samého ve spojení se všemi a se vším. Poutnictví člověka je nám dáno osudem, jsme k němu předurčení životem zde na Zemi, což lze zjistit i z textu Písma svatého v Bibli.

3.3.4.1 Postmoderní osobnost

Bauman popisuje skutečně *postmoderní osobnost* jako osobnost, která se vyznačuje „*absencí identity*.“²⁴⁴ Vysvětluje: „*nejlépe se vede těm jedincům, jejichž svobodu pohybu nesvazuje úzká specializace, kteří si nenavykli koncentrovat se příliš dlouho na jeden předmět zájmu, kteří se nadměrně neváží na věci, jimiž se v tu či onu chvíli mají zabývat, kteří si zachovávají distanci a emocionální střídmost ve vztahu k tomu, čím se v dané chvíli zabývají.*“

Postmoderní kultura je takto těžko definovatelná, základem je pomíjivost všeho, nic se nebere příliš vážně. Častým rysem je též nejistota ve všem počínání: nejistota v tom, co se stane zítra i nejistota z toho, co již proběhlo. Chybí nám nějaká náhradní forma vyšší instituce, která by řídila naše kroky a pomohla by nám najít pravdu a zpevnila by naši identitu. Tento zvláštní stav vnitřního bezvládí a chaosu je podle mého mínění druhou odvrácenou stranou a daní za získanou svobodu. Podle Baumana postmoderní život změkčuje kdysi pevnou identitu a tvaruje ji. Na druhé straně však rizikem je nestálost každé z nových forem a toto kritické období hledání, kdy se opět vynořují tendence někoho ujmou se kontroly nad tímto procesem či slepě se někomu podřídí a přenést odpovědnost na druhé.²⁴⁵

„Postmoderní člověk je odsouzen k nejistotě, k převládajícímu pocitu ztráty, věčné nespokojenosti. Zatímco člověk moderní se pyšnil konzistencí svého života, který byl vytesán z jednoho kusu kamene, je člověk postmoderní rozerván.

Člověk postmoderní doby se stává volný a svobodný, tak jak si to celé generace našich předků přály. Každý je zde dnes svobodný, ovšem uvnitř svého vlastního vězení. Člověk se stává svým vlastním učitelem i dozorcem. Lidské snahy dnes pohání jakýsi *nad-úkol*.²⁴⁶

244 Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.35

245 Srov.Tamtéž, s.59

246 Srov.Tamtéž, s.75

3.3.4.2 Soukromá morálka, morálka bez etiky

Na začátku je potřeba definovat, co je to „*Etnoetika*“²⁴⁷

Etnoetika podle Baumana „vypovídá o názorech dané skupiny lidí na to, co je dobré a co je špatné, ale nepředpokládá při tom, že se mluvčí s popisovanými názory ztotožňuje. Zároveň „informuje o vírách a názorech, jimiž se lidé řídí při rozlišování mezi dobrem a zlem, nic ale neříká o tom, zda jsou tyto názory dobré či špatné.

Bauman pro dnešní stav společnosti použil přirovnání „*tichá dohoda*“.²⁴⁸ Jakmile člověk přestane důvěřovat své zdravé intuici, svědomí či víře, začne v něm narůstat strach a může dojít k osobnímu zbloudění. Bauman zde vyzývá k nutné potřebě morálních expertů v této oblasti, kteří by byli nápomocní kvalitními službami ve společnosti.

V dnešní době se všeobecně ví, jaké hodnoty uznávat, a co je obecně dobré a čeho je dobré se vyvarovat. Dá se říci, že všechny národy spojují světové globální problémy lidstva (zhoršená životní úroveň lidstva, války, hladomory, přírodní pohromy a katastrofy aj.), na kterých se obecně lidstvo shodne a společně hledá řešení. Jenže stále častěji za poslední uplynulé období stojíme tváří v tvář rozbořeným živlům a přírodním katastrofám, které jdou jedna za druhou a my stojíme bezradní před touto zkázkou a hledáme odpovědi na základní otázky jako například: Proč? Jak běsnění zabránit a předvídat katastrofy? Jak účelně ovládat a krotit tyto živly? Kde hledat pomoc a jakou formu pomoci zvolit?

Bauman nazývá paradoxem dnešní doby: „*Rostoucí vědomí o budoucích nebezpečích jde ruku v ruce s rostoucí neschopností těmto hrozbám zabránit nebo zmenšit dosah jeho důsledků*“²⁴⁹ Tento paradox je také důvodem proč role etiky je dnes zčásti omezena a hledají se další faktory, které toto globální dění ovlivňují. Bauman uvádí jako příklad tržní síly a celkově ekonomiku státu, která nepodléhá účinné politické kontrole a řídí se spíše tlaky konkurenceschopnosti.²⁵⁰ Stejně jako volnost pohybu a bezmezná svoboda realizovat své vlastní cíle. Vláda ideologie

247 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.115

248 Srov. Tamtéž, s.118

249 Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, s.217

250 Srov. Tamtéž, s.217

za modernity a následný její pád odstranil ve společnosti svěřací kazajku vládnoucí ideologii. Jenže nastalo v dnešní době období, kdy nevíme, čím toto prázdné místo zaplnit. Chybí nám ukazatele směru a opěrné body a hrozí, že pokud je včas nenajdeme a necháme vše jít přirozeným děním, mohou být následky nepředvídatelné a bude vládnou všeobecný chaos.²⁵¹

3.3.4.3 Náboženství a společnost

Podle Baumana společnost potřebuje náboženství, je mezi nimi úzká vazba, tvoří jednotu. Společnost potřebuje Boha, víru a náboženství, o čemž svědčí celá historie jednotlivých kultur a civilizací. „*Bez náboženství je společnost předem odsouzena. Společnost prohraje každý proces, k němuž ji soud Rozumu předvolá*“²⁵²

Společnost se nachází ve stavu všeobecného chaosu. Bauman použil pro posouzení chaosu dnešní doby několik názorů. Chaotické bytí nemá strukturu. Je to stav, v kterém se může nekontrolovaně stát cokoliv, je to stav teoretické bezradnosti a nesnázi, odchylkou od normálního průběhu a stavu věcí, je nemocí dnešní doby.²⁵³ Zároveň zde uvedl, že důvodem tohoto přechodného stavu je skutečnost „*restrukturace či transformace kultury*“²⁵⁴ a dodala bych, že důvodem je i podle mého úsudku život bez osobního Boha a pevné víry ve své podstatě. Osobní Bůh nám dává možnost vidět smysl a pravdu tam, kde ho sami nevidíme. Bez Boha je obtížné se chaosu vyhnout a hlavně ho překonat.

3.3.4.4 Masmédia a jejich nebezpečí

Bauman zde kritizuje, jak ze slova jako takového se stává v dnešní době „*smetí*“²⁵⁵ Dochází ke znehodnocování hodnoty verbálního projevu i vizuálního. Slovo ztrácí na významu, svět je přesycen kvantem informací nejrůznějšího druhu. Svoboda slova a projevu je velká, ale o to větší nebezpečí dezorientace a těžké hledání pravdy. Umění vlivem nových technických technologií a pompézní

251 Srov. Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, s.233

252 Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.122

253 Srov. Tamtéž, s.119

254 Srov. Tamtéž, s.119

255 Srov. Tamtéž, s.38

efektivností nám dodává sice emoční zážitek, ale bez většího obsahu a hloubky sděleného. Hudba jiskří hudebními efekty a směsí různých melodií a tónů, ale přitom je stále častěji používána spíše jako hudební kulisa v naší každodennosti. Tyto negativní rysy ve společnosti se zřetelně projevují hlavně u dětí, které jsou přesycené různými vjemy, informacemi, hlučnou hudbou a afektivními technickými hrami. Uvnitř nich vzniká často už v útlém věku citová prázdnota, osamocení a sklony k depresím. Je velice těžké hlavně starší děti ve vzdělávacím procesu pro něco nového nadchnout. Stejně jako je náročné uklidnit malé hyperaktivní děti, jejichž neklid pramení z psychického vyčerpání převážně z nezdravého hraní počítačových her a z agresivity, kterou do sebe každodenně nasávají z různých mediálních zdrojů. Život v obecném měřítku se stále více projevuje jako putování bez předem daného cíle.

3.3.4.5 Problematika mezilidských a partnerských vztahů

Stejnou charakteristiku lze logicky použít i v problematice mezilidských a partnerských vztahů. Takže přeneseno do této oblasti, dá se říci, že žádanější a podle tohoto scénáře výhodnější jsou vztahy a svazky založené na vzájemném uspokojování potřeb, bez slibů trvalé věrnosti a nerozlučitelnosti, fungující pouze po tu dobu co budou přinášet výhody, užitek a bude dodržena nedotknutelnost autonomie i svobody jednotlivých osob.

Bauman si zde propůjčil pojem „*souběžná láska*“²⁵⁶ která zdůrazňuje emocionální aspekt čistého vztahu, vysvětleno: tyto vztahy jsou založené na psychickém či tělesném uspokojení bez jakékoliv perspektivy péče o potomstvo či manželský svazek. Pokud dojde ke zklamání či nenaplnění tohoto uspokojení, může být vztah rozvázán bez vzájemného obviňování a smutku. Tento fenomén dnešní doby vyplývá do určité míry z oddělení lidské sexuality od manželství a reprodukce. Další problematikou partnerských a mileneckých vztahů je jakási povrchnost, projevující se spíše okukováním a díváním vedoucí k rozkošnickým vztahům bez hlubšího závazku milovat, pečovat, poznávat druhého a naslouchat

256 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.35, za autora pojmu *souběžná láska* je považovaný Anthony Giddens

mu.²⁵⁷ Vznikají takto spíše konzumní vztahy či nahodilá setkávání osvobozená od sebe sama, od menší či větší části osobnosti toho druhého. Tato osobnostní charakteristika zodpovídá spíše Zevlounovi. To přináší do vztahů více rozchodů v momentě, kdy se zásoba rozkoše vyčerpá nebo jinde se nabízí rozkoš větší a nevyzkoušená. Tento stav podle Baumana by se dal přirovnat k „*procházce městem s prohlídkou nabízených povrchů a obalů*“.²⁵⁸ „*Rodí se náklonnost k pomíjivým zážitkům a obliba identity k jednorázovému použití, současně tak dusivý stesk po domově a po společenství*“.²⁵⁹ Jsou to dvě strany jedné mince: příslib nezávazných rozkoší na jedné straně a smutek, samota nestranně druhé. Tento stav se nejvíce projevuje u městských lidí v relativně vysokých životních podmínkách. Bauman k tomuto uvádí též přirovnání „*vidění na způsob momentky*“.²⁶⁰ Jedná se o *vidění-nevidění*, které je charakteristické pro *epizodální* vidění situace a náhodná „*pouliční setkání*“, která umocňují spíše cizotu.²⁶¹ Důležité pro daný okamžik je, co chci teď, bez minulosti a budoucnosti.

Bauman tímto charakterizuje převážně morálně zubožený městský život.

Do vztahové roviny člověka postmoderní společnosti se též promítá tzv. *konzumní forma naší individuální svobody*²⁶². Uspokojení patří mezi hlavní cíle sexuálního vztahu. Ztrácí se dnes důvod čekat. Proto též spousta velice mladých lidí začíná v budování vzájemného vztahu v prvním řadě přes sexuální uspokojení. Podle toho, jak partner je schopen dlouho vnášet do vztahu uspokojení, tak dlouho vztah plní svůj účel. Mladí lidé se takto učí svět přijímat jako sklad všech možných nabízených věcí často i na jedno použití. Nepotřebné se nahradí novým. Vše je ještě umocněno současnou životní strategií „Význam má pouze to, co je teď“ nebo „Nevaž se, odvaž se“. Podle mého mínění je toto tragika dnešní doby. Svět se v různých oblastech stává nepředvídatelný a nebezpečný. Pokud se tato nejistota a nebezpečí v podobě velké životní dynamiky a pohybu

257 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.105

258 Tamtéž, s.107

259 Tamtéž, s.112

260 Tento výraz je přejat od Fromma, E. (*Anatomie lidské destruktivity*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha. 1997, s.339: *fotografování se stalo náhražkovou vidění*)

261 Srov. Tamtéž, s.104

262 Srov. Bauman, Z. *Svoboda*

skloubí ještě s vlivem, o kterém je psáno v problematice s prací (např. pracovní vztahy na dobu určitou či na zkušební dobu) může toto mít tragické následky pro partnerské vztahy a mezilidské vztahy v rodinách. Instrukce manželství a budování kvalitních rodin je v ohrožení. V manželství se tento vliv může projevit tak, že jeden nebo oba partneři nebudou chtít plnit své závazky, pokud to bude pro ně nevýhodné. Ve větším ohrožení je většinou žena, která od vztahu čeká větší jistotu a citovou podporu než muž. Svazek tzv. „v dobrém i ve zlém“ nebo „dokud nás smrt nerozdělí“ se dnes stávají spíše přežitkem staré doby. Partnerství je spíše místem spotřebovávání a konzumace než místem realizace a tvoření hodnot.

3.3.4.6 Postmoderní tělo, kult těla

Podle Baumana je lidské tělo dnes v první řadě předmětem spotřeby, konzumu, a jeho mírou stavu je schopnost absorbovat všechno, co společnost nabízí. To znamená, že je především odběratelem prožitků, konzumuje a stravuje zážitky, je nástrojem rozkoše.²⁶³

„*Správné plnění těchto funkcí se nazývá výkonnost*“²⁶⁴, z čehož plyne též název fitness jako místa, která jsou více než kdy jindy hojně využívána jak muži tak i ženami. „*Být fit*“ je požadavkem dnešní doby. U této výkonnosti nejde ani o to, jaké rozkoše je schopno vstřebávat, ale jak „*hluboce jsou výkony prožívány*“ a ty musejí být co možná nejvíce vzrušující a extatické.²⁶⁵ Na rozdíl od moderní doby, kde tělo důsledkem moderního průmyslu a životního stylu, který byl zaměřený spíše na produkci a disciplínu sláblo. Moderní tělo lze podle Baumana nazvat „*dělnicko-vojenským tělem*“²⁶⁶ Zdravé tělo bylo takové, které mělo dostatek fyzických sil spíše pro pracovní účely.

Tělo má však velkou nevýhodu, že nikdy nebude trvale upokojeno. Platí u něj pravidlo, že čím více je člověk nasycen, tím větší hlad narůstá. V oblasti sexuality toto pravidlo platí dvojnásobně. Takže pokud tzv. „*hledáči orgasmu*“²⁶⁷, o kterých se Bauman ve své knize zmiňuje, mají za hlavní cíl a smysl sexuálního aktu pouze

263 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s.78

264 Tamtéž, s.79

265 Srov. Tamtéž, s.79

266 Srov., s.77

267 Srov. Tamtéž, s.81

orgasmus, musejí se smířit s tím, že žádný takový zážitek nemůže být vrcholný a dlouhodobě naplňující. Z toho plyne, že dnešní člověk hledá stálé tělesné napětí, opojení a klid těla je spíše nežádoucí.

V dnešní době se stává tělo spíše soukromým vlastnictvím a majetkem. To jak majitel s ním nakládá je převážně v jeho rukou. Zároveň obecně roste ve společnosti vlivem nového životního standartu i nevybitá energie současné kultury. Zákonitě se tedy objevují i nové způsoby, jak tuto energii zpracovat a jak se odreagovat.

Bauman v knize zajímavým způsobem přirovnává představu těla moderní a postmoderní kultury k historickým stylům. Moderní tělo takto připodobňuje k podobě „renesanční harmonie“ řídicí se principy přiměřenosti, umírněnosti, zdrženlivosti, klidu a rovnováhy. Na rozdíl od těla postmoderní doby, které přirovnává ke „gotickému stylu“, který byl budovaný výlučně z excesů a krajností, tlaků a protitlaků.²⁶⁸

3.3.4.7 Láska, erotika, sexualita v moderní a postmoderní společnosti²⁶⁹

Na otázku: „Proč vzájemná komunikace mezi láskou a rozumem je neúspěšná?“ Bauman odpovídá: „*Láska se vztahuje k hodnotám, kdežto rozum k užítku. Pro lásku je svět souborem hodnot, pro rozum souborem užitečných věcí.*“²⁷⁰ „*Lásce jde o plození a rození v krásnu.*“²⁷¹ Charakterem lásky je tedy dávat, cenit si, být vděčný, obětovat se pro vyšší hodnotu, přijmou i jinakost druhého. Charakterem rozumu je užitek jako zisk ega, brát a nevracet.

Stejně tak jsou rozdělené sexualita, erotika a láska přestože k sobě patří. Pro srovnání sexualita je přírodní, živelná silná energie s kterou jsme si podobní s říší živočišnou, slouží k zachování druhu nebo rodu. Erotika je fantazijní rovinou, podněcuje kulturní vynalézavost, dává člověku možnost jiným způsobem využít přebytky sexuální energie. Erotika oddělila sexuální zkušenost (požitek) od

268 Srov. Bauman, Z. *Úvahy o postmoderní době*, s. 86

269 Srov. Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, s.255-277

270 Tamtéž, s.192

271 Tamtéž, s.193, přejato od Platóna

rozmnožování, jakožto primární funkce sexu. Erotika je jakousi nadhodnotou sexu.

Moderní doba:

Bauman ve své knize uvádí, že sexualita v moderní době byla „*kulturně nemá: neměla svůj vlastní jazyk, který by všichni uznávali a jenž by byl prostředkem veřejné komunikace.*“²⁷² Hlavní funkcí sexuality této doby byla reprodukce. Tím však druhá polarita této živelné síly nezanikla, ale bohužel se potlačovala, byla všeobecně společností odsouvána do roviny tabu. Dokonce i ve výchově dětí a mládeže byly předkládány jen úsečné a často spíše matoucí informace. Erotika byla pevně svázaná s pohlavním rozmnožováním, muži a ženy museli žít pevně podle přesných norem mužskosti a ženskosti, podporoval se trvalý svazek manželský. Na rozvedené manžele nebo na milenecké vtahy se společnost dívala s opovržením a nepochopením. Hranice mezi normálním a odmítaným byla přesně stanovena. Tak jak bývá řečeno v lidové moudrosti: „*Odříkaného chleba největší krajíc*“. Nezpracovaný a ve společnosti nezvládnutý přebytek sexuální energie degradoval do oblasti pornografie, prostituce, nezákonného obchodu s dívkami, perverzní sexuality a v běžném životě v nemanželských mileneckých vztazích.²⁷³ Změnou byl přelom mezi pozdně moderním a postmoderním obdobím. Dalo by se říci, že kromě probíhajících změn celospolečenských měla velký podíl na přehodnocení postoje společnosti k otázkám lidské sexuality hrozba nemoci AIDS. Nastartovala se osvěta a informovanost v sexuální oblasti člověka.

Postmoderní doba:

„*Postmoderní doba nastartovala sexuální revoluci na adresu tržních sil.*“²⁷⁴

Oblast erotiky vystupuje na povrch v různých podobách, začíná se realizovat a vyžaduje nezávislost na sexuální reprodukci i na lásce, osamostatňuje se.

„*Soběstačnost erotiky, svoboda vyhledávat sexuální potěšení pro ně samotné, byla v dnešní době povýšena na úroveň kulturní normy.*“²⁷⁵ Pod tímto vlivem se z erotiky postupem času stává zboží pro komerční účely. Což je možné vidět

272 Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, s.257

273 Srov. Tamtéž, s.257

274 Tamtéž, s.259

275 Tamtéž, s.258

v nejrůznějších oblastech naší kultury, například v umění, v reklamách, ve většině masmédiích, sexuální a erotické služby jsou snad nejvíce rozšířenými službami v lidské společnosti. Obchodníci používají erotických lákadlech ke zvýšení tržeb z prodeje, reklamní poutače často působí na své potencionální zákazníky různými erotickými lákadly. Svádění patří mezi fenomén dnešní doby, lidé dychtí po nových zážitcích, senzacích a lákadlech.

Bauman dále pojednává o sexuální aktivitě, která se v dnešní době úzce zaměřuje pouze na svůj „orgiastický účinek“.²⁷⁶ Trh a obchod opět reaguje nejrůznějšími pomůckami a tabletkami na posílení sexuálních aktivity. Toto extrémní uvolnění sexuálních erotických sil a možností jak je využívat, působí v dnešní postmoderní době jako protiklad k tomu, co bylo v době předešlé. Negativní stránkou však je úpadek morálky a etiky v této oblasti, chybí vytyčené hranice všeobecné únosnosti, člověk ztrácí na intimitě, kterou by měl prožívat pokud možno s jedním partnerem a zarážející je, čím naše společnost „krmí“ smysly našich vlastních dětí. Myslím si, že vlivem této neřízené střely člověk sám ztrácí na lidské důstojnosti a erotika i sexualita přichází o svou pravou hodnotu a krásu, je degradovaná a člověkem zneužita. Může se nám jevit, že uplynulé a současné období je svým přístupem k této problematice v opozici a projevuje se momentálně extrém druhé strany. O to více by měl být brán zřetel na to, co společnost vědomě a nevědomě podporuje a podněcuje.

Bauman upozorňuje na nebezpečí, kdy skutečnost, že erotika není ničím omezovaná, je též příčinou krajní nejistoty a úzkosti.²⁷⁷ Zároveň uvádí i extrémní novodobé případy, kdy dochází k obviňování nadřízených na pracovištích ze sexuálních provokací a sexuálního harašení. Podotýká též, že v některých zemích je v platnosti zákon o *manželském znásilnění*²⁷⁸, kdy v manželství nevyžádaný sex s partnerem může být klasifikován jako znásilnění. Tudíž sexuální služby již nepatří k manželským povinnostem. Z toho lze usuzovat, že se začínají modelovat nějaké hranice mezi využitím a zneužitím sexu a erotiky v životě.

276 Srov. Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, s.263

277 Srov. Tamtéž, s.267

278 Srov. Tamtéž, s.274

3.3.5 Práce a její vývoj až do současnosti

1.) Pokud bych měla stručně shrnout vývoj lidské práce v naší evropské kultuře zhruba od doby, kdy se pomyslně oddělila od celku²⁷⁹, musíme si uvědomit stěžejní bod, čímž byl vznik tzv. průmyslové společnosti. Oddělením pracujících od jejich zdroje obživy, což bylo typické hlavně pro zemědělskou činnost, byla přerušena přirozená vazba mezi pūdou coby lidským bohatstvím a lidskou prací. Bauman zde udává hlavním iniciátorem Británii, která ze svého rolnictva vytvořila *zásobárnu pracovní síly*. Tato nově vznikající průmyslová společnost postupně přecházela do ostatních evropských zemí. Práce se tímto osvobozením od různých omezení stala tzv. „*emancipovanou prací*“²⁸⁰. Lidské schopnosti měly takto možnost se jiným způsobem realizovat. Tato omezení v dalším období vývoje nahradil řád nový založený hlavně na plánování.

2.) Tímto obdobím byla tzv. „*pevná moderna*“²⁸¹, která je zde charakterizovaná jako doba závislosti práce a dělníků na kapitálu a mzdě. Pracoviště se soustředilo na jednom místě, kam docházelo pravidelně množství zaměstnanců, bylo pro ně druhým domovem, často i tím nejdůležitějším v životě. V továrnách byli zaměstnaní dělníci, kteří byli nerozlučně spojeni v chudobě i v bohatství, ve zdraví i v nemoci. Kapitál i práce existovala po způsobu zboží.

3.) Postmoderní doba zapůsobila i zde velkou vahou a následkem různých společenských změn se změnila i pracovní situace. Bauman považuje za klíčový prvek změny „*krátkodobou mentalitu*“, která nahradila mentalitu „*dlouhodobou*“²⁸². Následky jsou zřetelně viditelné v dnešní době i v naší společnosti. Jedná se hlavně o krátkodobé pracovní vztahy, pracovní vztahy na zkoušku, na dobu určitou, někdy též bez pracovní smlouvy pouze na dohodu atd. Bauman tuto krátkodobou pracovní činnost nazývá „*epizodickou*“²⁸³ Generace našich rodičů

279 Srov. Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, s.27, jinak řečeno *velká transformace*

280 Srov. Tamtéž, s.28

281 Srov. Tamtéž, s.31

282 Srov. Tamtéž, s.33

283 Srov. Tamtéž, s.35

často prožila celý svůj produktivní věk na jednom pracovišti, kde zažívali úspěchy i neúspěchy, určitý kariérní postup a zvyšování platu bylo úměrné odpracovaným rokům na tomto stálém pracovišti. Mezi jednotlivými zaměstnanci často vznikali trvalé a hluboké vztahy přetrvávající do konce jejich života. V dnešní postmoderní době mladí lidé střídají často nejenom pracoviště, ale též profese a stále začínají na novém místě, kde nemohou za tak krátkou dobu vytvořit trvalejší vztahy. Plat dnes často není úměrný vzdělání ani délkou praxe (kromě státního rezortu), jako spíše se skutečnou hodnotou, kterou zaměstnanec firmě přinese a ta není závislá ani na pracovní pozici. Bauman zde používá stěžejní pojem „*flexibilita*“²⁸⁴ Tento způsob práce je velice psychicky náročný, člověk zažívá často nejistotu a strach ze ztráty, těžko si buduje svůj vlastní život bez jakýkoliv existenčních záruk. Aby si dnešní člověk našel práci, musí něčím potenciálního zaměstnance nadchnout, oslnit svými schopnostmi, dovednostmi nebo pracovním tempem, což zvýhodňuje pouze část populace, zbytek lidí zažívá spíše frustraci z neúspěchu a odmítání. Dalo by se zde použít heslo „Šťěstí přeje připraveným“. Ale ne každý dokáže si hledat práci na základě „svádění“, kterým je prodchnuta celá dnešní společnost. Paradoxem je, že tyto relativně úspěšní lidé, kteří tak vysoké pracovní tempo a požadavky splňují, jsou časem tak zatíženi prací, že na jejich osobní život jim nezbývá čas ani síla. Ve finále si člověk může připadat velice osamocené. „*Dnešní nejistota je mocná individualizující síla. Rozděluje, místo aby spojovala.*“²⁸⁵

Dalšími charakterovými vlastnostmi je podle Baumana²⁸⁶, že kapitál se oprostil od své závislosti na práci a to novou podobou pohybu. Reprodukce a růst kapitálu začaly být nezávislé na trvalém a místně svázaném svazku s prací. Jedním z hlavních faktorů společenského rozvrstvení a hierarchie se stala rychlost. A hlavním pramenem velkých zisků se stávají spíše ideje než materiální předměty. Kapitál je dnes zaměřen primárně na spotřebitele.

284 Srov. Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, s.33

285 Tamtéž, s.34

286 Srov., s.36-37

Za povšimnutí stojí též rozdělení dnešních ekonomicky aktivních lidí do čtyř skupin:²⁸⁷

1. kategorie: „manipulátoři symbolů“ – lidé vymýšlející ideje
2. kategorie: „obnovitelé pracovních sil (např. pedagogové)
3. kategorie: zaměstnanci v „osobních službách“
4. kategorie: „rutinní dělníci“

(nejmenší nároky na kvalifikovanost, nejsnáze nahraditelná skupina)

3.3.6 Lidská svoboda

Svobodu člověka považuje za fenomén, stále tady vedle člověka existuje, ale není přirozeně obsažena v každém jednotlivci, je spíše ve stavu narušeném, pokřiveném, zdeformovaném. Ryze moderní význam tohoto slova přirovnává ke „*schopnosti řídit vlastní osud*“²⁸⁸

„*Svoboda je v naší společnosti stavem nepostradatelným pro sociální integraci, stavem trvale obnovovaným. Individuální svoboda je důležitá pro spojování jedince se společností.*“²⁸⁹ Podle Baumana je vlivem přesunu svobody ze sféry produkce a moci do sféry konzumace je v současnosti individuální svoboda pojímána především jako svoboda spotřebitele v závislosti na fungování trhu.

Podle autora by se každá individuální bytost měla zabývat budováním vlastní identity, z cílem hledání vlastního prospěchu a uspokojení a tudíž by měla mít přirozenou schopnost rozhodovat se svobodně. V opačném případě podle autora by člověk byl „*nevěrohodným umělým monstrem.*“²⁹⁰ Zároveň však na tomto místě poukazuje na fakt, že svobodný člověk je spíše výtvozem historického a společenského vývoje, než přirozeností. „*Svobodný jedinec má hodně daleko do univerzálního vzorku člověka.*“²⁹¹

287 Srov. Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, str.38, přijal od Reicha, R. (The Work of Nations, New York 1991)

288 Srov. Bauman, Z. *Svoboda*, s.16

289 Tamtéž, s.16

290 Srov. Tamtéž, s.15

291 Tamtéž, s.15

3.3.6.1 Vývoj lidské svobody

Svoboda se rodila spíše jako privilegium. V historii být svobodný znamenalo pozdvížení do nadřazených společenských podmínek a postavení. Ve středověku toto slovo znamenalo zproštění a získání výsadního práva. Bauman pojednává o svobodě jako o sociálním vztahu ²⁹², tj. že má-li být jeden člověk svobodný, musejí na to být minimálně dva. Stejně jako, pokud je člověk svobodný, není závislý na vůli druhého, ale koná podle vlastní vůle.

V dnešní postmoderní společnosti se význam individuální svobody člověka logicky stále dopředu, což má logicky vliv na celý sociální systém v dané společnosti. Bauman popisuje též vývoj této dnes tak výsadní pozice svobody. V minulosti (v naší společnosti přibližně od vzniku průmyslové revoluce) byla společnost vázaná na práci, která byla základní normou ovlivňující kvalitu života člověka i základním hlediskem posuzování, plánování a změny svého životního stylu jako celku. V této moderní společnosti byla často důstojnost a hodnota lidského života posuzována na základě kritérií vztahujících se k práci. Z doby socialismu víme, že člověk vyhýbající se práci byl nežádoucí a morálně odsuzovaný. Právě pracoviště bylo hlavním prostředím socializace jednotlivce a změnou člověka ve společenskou bytost. Na pracovišti se prosazovala určitá poslušnost, disciplína, úcta k autoritám, probíhala zde kontrola jedince a jeho chování. Formou opatření na řízení a kontrolování chování člověka byly ustanovovány sociální kontroly. Na pracovištích vznikaly konflikty, boje o lepší mzdu a pracovní podmínky. Lidé se hodnotili podle schopností, dovedností, výše platu a tvořila se jakási společenská prestiž každého člověka. Práce patřila pro člověka mezi to nejdůležitější často i na úkor rodiny a soukromého života. Tento vliv a systém přetrvával též po větší část vývoje kapitalismu, stal se jejím hlavním motivem a nezbytností. Člověk jako pracovní síla byl plně podřízen výrobnímu procesu. Postupem času a společenským vývojem práce ztrácela na svém výsadním postavení. „Práce sloužila jako spojovací článek udržující pohromadě individuální motivaci, sociální integraci a systémové řízení.“²⁹³

292 Srov. Bauman, Z. *Svoboda*, s.18

293 Tamtéž, s.91

Ve svém historickém vývoji společnosti docházelo postupně ke změně v postavení člověka coby pracovní síly. Člověk si uvědomoval čím dál více svou hodnotu a jedinečnost. Toužil se realizovat i jinými možnými způsoby, projevit svou přirozenou tvořivost. Individualita člověka začala stále více vycházet na povrch, práce ztrácela na svém hodnotovém postavení, jiné sféry lidského života získávaly na větším významu. Změnilo se myšlení, prožívání, projevy a postupně i celý žebříček hodnot člověka. Myslím si, že právě toto zlomové období je začátkem přeměn charakteristických pro začátek postmoderní společnosti.

Problémem moderní doby bylo a stále je udržování společenského řádu, tj. udržet lidské chování v určitých mezích. Zároveň ale život omezený byrokratickými opatřeními izoluje člověka a oddaluje ho od prožívání a realizování svobody. Najít správné prostředky, které by zajistily dodržování společenského řádu, který by chránil všechny a zároveň nezbavoval lidské svobody, je podle mého mínění velkou výzvou též do budoucnosti.

Bauman na konci svého díla o svobodě vysvětluje tzv. „veřejnou svobodu“²⁹⁴ jako svobodu udělující plného udělení občanských práv členům komunity, jakožto práv společně se podílet na určování společného osudu. Tato podoba svobody je spíše možností budoucnosti, zatím je stále dominantní sebestředná svoboda spotřebitelská, která stále ve společnosti aktivně funguje a daří se ji zvládat i problémy. A pravděpodobně tomu tak bude do té doby, než lidská touha se přestane realizovat na kolbišti spotřebitelského soupeření a bude hledat realizaci v humánnějších projektech (například občanského sebeurčení).

Bauman k této změně uvádí též psychologický důvod, že člověk ve své přirozenosti potřebuje v životě též naplňovat „*princip slasti*“, nedokáže ho dlouhodobě potlačovat „*principem reality*“²⁹⁵. Život pod nadvládou „*pracovní etiky*“²⁹⁶ a produktivní práce je z dlouhodobého hlediska neschopen plnit zájmy individuální emancipace společnosti. Změnila se též životní realita člověka, který stále více začal toužit po uspokojování svých smyslů. Svoboda se týkala čím dál tím více ve výběru mezi větším a menším uspokojením.

294 Srov. Bauman, Z. *Svoboda*, Tamtéž, r.117

295 Použité pojmy z psychologie Sigmunda Freuda

296 Srov. Bauman, Z. *Svoboda*, s.92

Práce byla postupně nahrazena „konzumní formou individuální svobody“²⁹⁷ a místem realizace nových záměrů se stal spotřebitelský trh. „Tržní orientace jednotlivců usilujících o uspokojení stále rostoucích potřeb je to jediné, co sociální integrace vyžaduje.“²⁹⁸ Pro člověka jako svobodného spotřebitele se svět stává nekonečným souborem možností a voleb, z čehož pramení jeho každodenní svoboda.

Stále více v moderní a postmoderní době do myšlení a jednání člověka začaly zasahovat různé druhy „komunikačních masmédií.“ Z druhé strany vzrůstaly i obavy z celkového dopadu těchto informací na vnímání světa. Bauman zde použil výraz „dramatický způsob komunikace“²⁹⁹ jako pozoruhodné spojení nepříjemné reality se slastí. „Zprávy jsou vloženy mezi dva kusy zdramatizovaného příběhu, s nimiž je spojuje opakovatelné prezentace dějů.“³⁰⁰ Televize reálný svět prezentuje jako drama, přetváří ho a upravuje do podoby dramatických událostí. Čím dál tím více se tyto informační zdroje nebezpečně stávají spíše vlastní prezentací než prezentací světa. Mají tendence všemožně na sama sebe upozorňovat. Navíc používá silně působících efektů, má velké pole možností jak uchvátit pozornost diváka. „Hrozí reálné nebezpečí, že se mediální svět jednou stane jedinou realitou, s níž bude moci svobodný spotřebitel porovnávat své prožitky a zkušenosti.“³⁰¹

Bauman dále uvádí, že podle průzkumu individuální svoboda pro většinu členů současné společnosti je poskytována ve formě svobody spotřebitelské se všemi jejími atributy. Konzumní svoboda se stará o vyřešení individuálních otázek, sociální integraci a systémovou reprodukci.³⁰² Tyto tři složky podle Baumana ve fungování společnosti systematicky a přesně do sebe zapadají.

Popularita tržní hry pramení pravděpodobně ze silné touhy po seberealizaci, sebeuplatnění a dosažení konkurenceschopnosti na trhu s ostatními, je též vnitřní snahou o získání individuální nezávislosti. Tržní svobodu uplatňují hlavně zdravé

297 Srov. Bauman, Z. *Svoboda*, s.91

298 Tamtéž, s.99

299 Srov. Tamtéž, s.95

300 Tamtéž, s.95

301 Tamtéž, s.97

302 Srov. Tamtéž, s.106

osobnosti.,,Ve společnosti založené na konzumní svobodě je každý definován svou spotřebou.“

Mají všichni lidé stejnou spotřebitelskou svobodu?

Odpovědí Baumana je, že nemají. Outsideri tedy chudí jsou svou bídou omezování. Jsou nesvobodní do té doby, dokud se jim nepodaří získat tržní svobodu. Chtějí fungovat na stejných pravidlech jako ostatní, jen nemají stejné příležitosti. Zároveň tito outsideri mohou představovat hrozbu pro veřejnost, jelikož pokud budou volat o pomoc, mohou nastat pro všechny ostatní jaká omezení.³⁰³

3.3.6.2 Problematika demokracie

Demokracie dnešní doby je podle Baumana vystavená dvojí hrozbě³⁰⁴.

- Nemohoucnost veřejných sil, neschopnost stanovit, co se považuje za dobré a zlé. Moc se stále více vzdaluje politice, jsou spíše globálního a teritoriálního charakteru.
- Mezi soukromými problémy a veřejnými tématy chybí most. Politika nemá žádnou výkonnou moc, pouze tu kterou zastupuje stát. V dnešní době stále častěji se tato moc projevuje schopností vyhýbat se závazkům a neangažovaností. Ví se, co dělat, otázkou však je kdo to udělá.

303 Srov. Bauman, Z. *Svoboda*, s.111-112

304 Srov. Bauman, Z. *Individualizovaná společnost*, s. 235-236

3.4. NOVÁ CIVILIZACE

3.4.1 Obecně o knize – Alvin a Heidi Tofflerovi

Základní pojmy: civilizace, globální revoluce, superzápas zítřka, virtuální organizace, přímá a nepřímá práce, přímá a polopřímá demokracie, demasifikovaná společnost, demokracie menšin

Velice zajímavým a přínosným příspěvkem k tématu této diplomové práce je futurologická vize, kterou zpracovali manželé Alvin a Heidi Tofflerovi ve svém díle, nazvaném „*Nová civilizace*“. Jejich vývojová teorie civilizační přeměny je rozčleněna do tří etap, etapou srovnatelnou pro tzv. postmoderní dobu je poslední zmiňovaná. Přínosnost této studie vidím v jiném pohledu na tuto problematiku a možnost srovnání s ostatními autory.

Nově vznikající civilizaci této doby manželé Tofflerovi popisují ve svém díle jako vlnu, která zasahuje do všech složek společnosti, přináší nové styly rodinného života, odlišné způsoby práce, milování, žití, rozdíly v sexuálních postojích, vztahu k morálce, etice a náboženství, vzniká nová ekonomika, nové podoby politických konfliktů, vcelku nově vznikající životní styly společnosti s novým změněným vědomím lidstva. Tato nová civilizace se buduje od samých základů.

Dva hlavní kontrastní obrazy budoucnosti dnešního světa jsou založené na protikladné vizi. První vize je pozitivní a s důvěrou očekává budoucnost jako pokračování přítomnosti. Druhá vize nedává společnosti žádnou budoucnost, Země se zde blíží ke katastrofickému třesku (viz Armageddon).

3.4.2 Futurologická vize vývoje lidstva

Futurologická vize manželů Tofflerových vychází ze základní tzv. revoluční

premisy, že „Co se nyní děje, je právě globální revoluce.“³⁰⁵ „Lidstvo se ocitlo tváří v tvář jakémusi kvantovému skoku vpřed.“³⁰⁶ „Jsme poslední generací staré civilizace a zároveň první generací civilizace nové a že mnoho z našich osobních zmatků, úzkostí a dezorientace souvisí bezprostředně s konfliktem uvnitř nás a uvnitř politických institucí, konfliktem mezi zanikající civilizací druhé vlny a rodící se civilizací třetí vlny.“³⁰⁷ Tato vývojová teorie je založena na předpokladu, že veškeré turbulence ve společnosti a ve světovém dění jsou zákonité a strukturované a nevedou k totálnímu sebezničení.

Tento podmíněný civilizační proces přeměny rozčleňují ve svém futurologickém díle do třech základních zlomových vývojových etap lidstva.³⁰⁸

První etapou míní vlnu změn tzv. zemědělskou revolucí, která trvala ve svém vlivu na společnost tisíciletí a započala se zhruba před deseti tisíci lety. Rozšiřovala se sídla, vesnice, obdělávala se půda, člověk jako lidská a migrující bytost žil v malých skupinách a živil se sběračstvím, pastevnictvím a lovem.

Druhá planetární etapa byla silně ovlivněna průmyslovou revolucí, tento vliv na vývoj civilizace trval zhruba tři stovky let a započal se přibližně na konci 17. století. Začaly vznikat manufaktury a složitější technologické linky, masová výroba i spotřeba, nová průmyslová odvětví, továrny, hutě, automobilky, stavěly se železnice a silnice, vznikala letecká doprava atd. Patří sem též války o kolonie, kdy se země pod vlivem druhé vlny násilně snažily získat pro sebe území zemědělských mocností pod vlivem první vlny.³⁰⁹ Tato přílivová vlna v průběhu několika desetiletí po druhé světové válce dosáhla vrcholu ve své industriální společnosti. Toto období charakterizují spíše pojmy jako maximalizace, koncentrace, byrokracie, standardizace, centralizace. Základním prvkem této vlny je princip továrny v různých formách a projevech a masová výroba a kultura.

Třetí vlna, která právě teď prochází je zrychlená, pravděpodobně trvá pouze několik dekád, tudíž ji pocítíme všichni během jednoho našeho života o to intenzivněji. Přináší nový způsob života, nový pohled a nové myšlení. Projevuje

305 Srov. Toffler, A. a Tofflerová, H. *Nová civilizace, Třetí vlna a její důsledky*, s.17

306 Srov. Tamtéž, s.15

307 Tamtéž, s.17

308 Srov. Tamtéž, s.15

309 Srov. Tamtéž, s.26

se též prodáváním informací a inovacemi, managementem, rozvinutou výpočetní technikou, vzděláváním, péčí o zdravý životní styl, estetikou, hladem po poznávání i prožívání života, ekologii a službami pro celý svět. Patří sem spíše princip individuality v podobě hledání a prožívání sám sebe. Práce jsou druhově rozmanitější, na druhé straně člověk hledá též způsob kvalitně stráveného volného času a relaxace. Vznikají nová menšinová občanská sdružení, politická hnutí, náboženská seskupení, nové umělecké styly. Dalším projevem třetí vlny na pracovním poli je, že „organizace třetí vlny se snaží co největší množství rozhodnutí přenést shora dolů a na periferii. Podniky se spěšně snaží zplnomocňovat své zaměstnance“³¹⁰ a to z důvodu, že lidé na dolních pozicích mají lepší informace a rychleji dokáží reagovat na změny.

Tyto vývojové celoplanetární vlny mohou probíhat souběžně na různých místech planety. Skutečností je, že první vlna – zemědělská, je v dnešní době už spíše vyčerpaná, druhá vlna – průmyslová svou sílu dosud plně nevyčerpala a třetí vlna jako proces přeměny stále pokračuje. Jelikož se vývoj člověka a celé planety zdánlivě zrychluje, může se stát, že „mnoho zemí zažívá dopad dvou nebo dokonce i tří odlišných vln změny, z nichž každá se pohybuje odlišnou rychlostí a s jinou silou.“³¹¹

V mnohé dnešní společnosti nastává též problém, že se ve společnosti střetnou dvě nebo všechny tři tyto vývojové vlny najednou, žádná z nich výrazně nepřeváží, dochází ke konfliktům a střetům zájmů. Je zde uveden příklad ve Spojených státech, kde střetem druhé a třetí vlny dochází k sociálnímu napětí a nebezpečným konfliktům a vzniku nových politických vln.³¹²

Tofflerovi se snaží vyvrátit hypotézy a tvrzení, že v dnešní době musíme hlavně čelit boji mezi Západem a islámem, že Amerika je ve stádiu úpadku, že naše civilizace je u konce dějin. Zdůvodňují tyto projevy tzv. „vlnovou teorií konfliktu“³¹³, vznikající mezi soupeřícími civilizacemi, „která vytvoří svět

310 Toffler, A. a Tofflerová, H. *Nová civilizace, Třetí vlna a její důsledky*, s.84

311 Srov. Tamtéž, s.19

312 Srov. Tamtéž, s.21

313 Srov. Tamtéž, s.23

rozdělený ostře diferencovaně na tři kontrastní a soupeřící civilizace.³¹⁴ „Napětí mezi civilizací třetí vlny a dvěma staršími formami civilizace bude dále narůstat.“³¹⁵ uvádějí manželé Tofflerovi.

„Superzápasem zítřka“³¹⁶ nazývají Tofflerovi konflikt vznikající mezi stoupenci průmyslové minulosti a druhou stranou, kam patří stále početnější strana těch, kteří jsou již pod vlivem třetí vlny a poznávají, že naléhavé problémy dnešního světa se nadají řešit starými metodami druhé průmyslové vlny. „Nový nástroj k měnění světa“³¹⁷ získáme, jestliže si uvědomíme, že tento zápas vzniká mezi složkami chtějící uchovat industrialismus, a těmi, kteří ho pod vlivem třetí vlny chtějí překonat, uvědomíme si, že je to boj mezi starým a novým. Tento boj se zákonitě musí projevovat i v každém z nás. Jelikož jsme se do staré doby narodili, pod silným vlivem průmyslové vlny jsme vyrůstali a vyvíjeli se, zároveň však vcházíme do třetí vlny a postupně i se svými dětmi se proměňujeme. Z tohoto pojetí vyplývá, že ti kteří dobrovolně přijmout tuto skutečnost, budou novou přicházející se vývojovou vlnou podporováni, ale ti kteří se budou tomuto vlivu bránit, budou zažívat vnitřní boj a napětí.

3.4.3 Lidská práce

Z hlediska rozdílů v projevech jednotlivých vývojových stupňů společnosti, se transformovala i podoba lidské práce. V první vývojové vlně, tj. člověka zemědělce, byla práce fyzicky náročná vázaná na půdu, ale zaručovala obživu a výdělek. Kdo vlastnil půdu, měl společenské postavení, moc a prestiž. Stejnou důležitost měla zemědělská činnost v naší republice ještě ve dvacátém století, kdy lidé z měst jezdili za prací a výdělkem z měst na vesnice do zemědělských družstev. Dnes se u nás stává zemědělstvím spíše postiženou oblastí naší ekonomiky. Podle manželů Tofflerových měla práce ve druhé tzv. průmyslové vlně charakter hlavně fyzické práce, k níž stačila nízká úroveň kvalifikace, byla v

314 Toffler, A. a Tofflerová, H. *Nová civilizace, Třetí vlna a její důsledky*, s.26

315 Tamtéž, s.28

316 Srov. Tamtéž, s.22

317 Srov. Tamtéž, s.22

zásadě zaměnitelná. Práce člověka dělníka, tzv. továrenského stylu byla založena na rutinní práci, která se stále opakovala v jednoduchých úkonech. Pokud dělník nesplňoval požadavky zaměstnavatele, mohl být lehce propuštěn a nahrazen jiným stejně kvalifikovaným.³¹⁸ Produkce byla soustředěná spíše na výrobu a kapitál než na spotřebu.

Výrazný rozdíl nastupuje ve třetí vlně. Ústředním zdrojem této nové ekonomiky je „poznání-vymezené tak široce, aby zahrnovala data, informace, obrazy, symboly, kulturu, filosofii a hodnoty.“³¹⁹ Hodnota společností vzniklých na těchto základech je závislá logicky spíše na nápadech, idejích a informacích jednotlivých zaměstnanců. Kapitálem jsou stále více nehmotné hodnoty. V současnosti se stále víc klade důraz na vzdělání a kvalifikaci či aprobovanosti zaměstnanců, na jejich specializovaných dovednostech. Takový specializovaný pracovník už není tak jednoduše, levně a samozřejmě nahraditelný, jako tomu bylo ve druhé vlně coby pracovníka-továrního dělníka. Klasickým projevem je soutěživost a neustálá inovace, nové nápady, modernější technologie, druhová rozmanitost výrobků a služeb, kvalitní marketing, atd. Zajímavým fenoménem dnešní doby i v naší společnosti je, že velké megapodniky pomalu ale jistě uvolňují místo malým podnikům a dílčím výrobním jednotkám. „Hledají se zcela nové formy organizace.“³²⁰ Stále častěji se využívá a ve výrobě uplatňuje elektronická informační struktura, která spojuje dohromady přes satelit společnosti celého světa. Pomocí počítačových sítí je možné uskutečňovat nákup i prodej. Všechny tyto změny zrychlují obchodní a bankovní operace a transakce. Stále častěji se uplatňuje internetová činnost z domu jako možná pracovní činnost.

Na rozdíl od druhé vlny, kde se realizoval organizační model vertikální, v třetí vlně se začíná prosazovat model *virtuální organizace*³²¹ (uzavírání smluv na co největší množství specializovaných úkolů, personál se snížil na minimum, aktivity se realizují v rozmanitých lokalitách, princip prodávání služeb, minimalistické až neviditelné organizace)

318 Srov. Toffler, A. a Tofflerová, H. *Nová civilizace, Třetí vlna a její důsledky*, s.40

319 Tamtéž, s.38

320 Tamtéž, s.42

321 Srov. Tamtéž, s.84-85

Vývoj ekonomiky můžeme vidět na těchto principech „změnu v poměru mezi přímou a nepřímou prací.“³²²

Manželé Tofflerovi k významu ekonomiky třetí vlny uvádějí:

*„To, co činí ekonomiku třetí vlny revoluční, je skutečnost, že zatímco půda, práce, suroviny a dokonce i kapitál se dají chápat jakožto vyčerpatelné, poznání je prakticky nevyčerpatelné...- a proto se ekonomické teorie druhé vlny, které se zakládají na konečných a vyčerpatelných vstupech, nedají aplikovat na ekonomiky třetí vlny.“*³²³

3.4.3.1 Nezaměstnanost

*„Není možné snižovat nezaměstnanost pouhým zvyšováním počtu pracovních příležitostí. Nezaměstnanost se přesunula od kvantitativní ke kvalitativní.“*³²⁴

Řešením je vzdělávání a zvyšování kvalifikovanosti nezaměstnaných formou různých školení, rekvalifikačních kurzů, vzdělávání při zaměstnání, zvyšování zaměstnanosti v oblastech humanitárních služeb, pečovatelských a zdravotnických služeb, péče o děti a volnočasové aktivity pro děti i dospělé, poradenská a asistenční činnost v různých oborech, rekreace a turismus vhodný v daných lokalitách, zajišťování ekologických a recyklačních programů aj. Z charakteru třetí vlny lze vyvodit, že budou takto vznikat obsahově nové obory, pracovní pozice a projekty, které budou více mapovat současnou společenskou problematiku a krizové místa naší společnosti a Země. Zároveň stávající pracovní pozice budou a již jsou náročnější na kvalifikovanost zaměstnanců, je třeba se aktivně dozdělovat, stát se skutečným specialistou na daném místě. Vše stojí na informacích, manažerských dovednostech, komunikaci, mobilitě a poznávání. Proletariát je pod silným vlivem intelektuální ekonomiky.

„Byla doba, kdy materialismus ještě mohl mít svůj smysl. Dnes, kdy skutečná hodnota většiny výrobků spočívá v poznacích, které jsou do nich vloženy, se materialismus stává jak reakční, tak hloupý. Jakákoli země, která se rozhodne vést

322 Srov. Toffler, A. a Tofflerová, H. *Nová civilizace*, s.41, *přímá práce* je produkce ve formě vyrobených výrobků, *nepřímá* je činnost přinášející nepřímý efekt

323 Tamtéž, s.38

324 Tamtéž, s.49

*politiku založenou na materialismu, odsuzuje samu sebe.*³²⁵ Píší ve svém díle Tofflerovi.

To znamená, že hodnota vyplývá z celkového úsilí a poznatků vložených všemi zúčastněnými do výrobního procesu. Jedná se tedy ve svém pojetí spíše o duševní bohatství než materiální hodnotu. Ve třetí vlně dochází k „*transformaci výroby, transformace kapitálu i peněz. Tyto procesy společně utvářejí revoluční nový systém tvorby bohatství na naší planetě.*“³²⁶

3.4.3.2 Charakteristika současnosti, fáze společnosti

Podle popisované charakteristiky všech třech vývojových vln a podle všeobecného dění v naší společnosti se dá usuzovat, že se pohybujeme stále na rozhraní mezi druhou a třetí civilizací. Snad proto, že se bojíme pustit se starého a nechat na sebe volně působit třetí vlnu, která nám nic jistého a pevného zatím nepřináší. Je spíše výzvou, hnutím, nezastavitelnou gigantickou vlnou, která nás nenechává v klidu ani uvnitř ani zvenku.

Manželé Tofflerovi o této době (datují rok 1980) napsali, že se mezi námi začínají vynořovat „*dva základní tábory: jeden je oddán civilizaci druhé vlny, druhý civilizaci třetí vlny. První se úporně snaží zachovat hlavní instituce industriální³²⁷ masové společnosti – nukleární rodinu, masový vzdělávací systém, obří korporace, masové odbory, centralizovaný národní stát a politiku pseudoreprezentativní vlády. Druhý uznává, že současné nejnaléhavější problémy počínaje energií, válkou, chudobou a konče ekologickou degradací a rozpadem rodinných vztahů se už v rámci industriální civilizace nedají řešit.*“³²⁸ Zároveň zde upozorňují na důležitou schopnost člověka se orientovat v současných projevech ve společnosti, abychom nepodporovali návrhy určené k tomu, aby se udržoval při životě ustupující systém druhé vlny, ale spíše podporovali usnadnění přechodu ke třetí vlně.³²⁹

Svět se stále mění, tento proces je dán přirozenou evolucí všeho živého, za

325 Toffler, A. a Tofflerová, H.: *Nová civilizace, Třetí vlna a její důsledky*, s.55

326 Tamtéž, s.58

327 Klimeš, L. *Slovník cizích slov, industriální: převládající průmyslová výroba v hospodářství*

328 Toffler, A. a Tofflerová, H. *Nová civilizace*, s.70

329 Srov. Tamtéž, s.81

živou lze považovat i celou společnost na této Zemi. Z tohoto důvodu je nevyhnutelné, aby došlo ke komplexní proměně tzv. druhé lidské civilizace v třetí civilizaci. Stejně jak tomu bylo na počátku průmyslové revoluce, kdy stále dominovaly síly první vlny a zemědělská venkovská elita se nechtěla vzdát svého výsadního postavení a vlády. Víme, že dnes už není naprostá většina lidí ani zemědělci stejně jako to nejsou dělníci v továrnách. Dnes už vládou spíše odvětví založená na větším podílu práce duševní než manuální. Do popředí se dostává pracovní činnost různých služeb. V závislosti na těchto změnách se zákonitě musí změnit i myšlení a životní styl lidí.

3.4.3.3 Školství, vzdělávání

Je zde uváděn příklad amerických škol, které stále fungují na principu továren, kde se z žáky pracuje na principu podrobování, disciplíny, dozoru, efektivnosti výuky bez individuálního přístupu přizpůsobeného uživatelům, žákům.³³⁰

3.4.3.4 Rodina

Příčinou dnešní krize rodiny a celkového úpadku rodinného způsobu života není současný životní styl či třetí civilizační vlna a pravděpodobně ani zesvětštění naší kultury. Ze studia sociologie víme, že v době průmyslové revoluce začaly vznikat tak silné tlaky na rodinný způsob života a přirozenou hierarchii pohlaví a rolí, že si myslím, že tento vliv napomohl současnému alarmujícímu stavu rodin. Většina důležitých funkcí a činností se vystěhovala z rodiny, na rozdíl od období před průmyslovou revolucí, kdy rodina ve své velikosti byla základem a středem ve společnosti a veškerého podnikání.

Manželé Tofflerovi ve svém díle píší:

„Úpadek rodiny začal ve chvíli, kdy průmyslová revoluce vypudila z rodiny většinu funkcí. Práce se přesunula do továrny nebo kanceláře, nemocní odešli do nemocnic, děti do škol, dvojice do kin. Starší lidé odešli do pečovatelských domů. Když se všechny tyto úkoly převedly mimo rodinu, zůstala nukleární rodina, kterou držely pohromadě ani ne tak funkce společně prováděné jejími členy, jako

330 Srov. Toffler, A. a Tofflerová, H. *Nová civilizace*, s.82

*spíš psychologická pouta, která je tak snadné zpřetrhat.*³³¹ Zároveň tvrdí, že třetí vlna navrátí rodině a domovu jejich sílu, obnoví mnohé ze ztracených funkcí, vrátí do domácností původní důležité činnosti. Jako příklad uvádějí stále více se rozšiřující práce z domova (pomocí internetu a PC), jednoduché zdravotnické úkony prováděné doma, péče o osobu blízkou, stále častější zájem o vzdělávání svých mladších dětí v domácím prostředí i samotnými rodiči, společné domácí stravování a aktivní společné sdílení volného času aj. (Vznikají rozmanité modely dnešních rodin.)

3.4.4 Demokracie 21.století, politika státu

Na základě charakteristiky a projevu třetí vlny ve společnosti budou vznikat skrze transformaci nové formy demokracie a politických institucí, které se budou podle manželů Tofflerových zakládat na třech hlavních pilířích či principech:

1.) nebude v řízení státu potřeba vláda většiny, jelikož ztrácí tímto na humanizujícím a demokratizujícím efektu a „*směřuje k sociální evoluci a k demokracii 21.století, která se opírá o minority.*“³³² (tj. nepůjde o vládu většiny, ale menšin - demokracie menšin) Do té doby pod vlivem druhé vlny se stále projevuje silný vliv politických institucí. Tato strategie se dá „*realizovat pouze totalitními prostředky a musí vyústit do ekonomické a kulturní stagnace.*“³³³

Pravděpodobně budou vznikat nové instituce, které budou rychleji reagovat na potřeby vznikajících menšin. „*Potřebujeme zmodernizovat celý systém tak, aby se posílila role rozmanitých menšin, nicméně aby se jim umožnilo vytvářet většiny.*“³³⁴ Taková forma vzniklé společnosti se nazývá demasifikovaná (postmoderní demasifikovaná společnost je založena na rovnosti menšin a pluralitní demokracii).

2.) dalším principem politických systémů třetí vlny je uváděn princip „polopřímé

331 Toffler, A. a Tofflerová, H.: *Nová civilizace, Třetí vlna a její důsledky*, s.86

332 Tamtéž, s.93

333 Tamtéž, s.93

334 Tamtéž, s.95

a přímé demokracie“-tj. přesun od reprezentantů k reprezentaci.³³⁵Jde o to, aby všichni lidé ve společnosti měli možnost ovlivňovat dění v politice přímou účastí (participací), což je čím dál tím více umožňováno většími komunikačními možnostmi, rozvojem výpočetní techniky a možnostmi satelitu a internetové sítě. Tato nová nápaditá uspořádání v demokratické struktuře státu ale vyžadují především změnu v myšlení lidí, odbourání jejich stereotypů a předsudků, přestat se spoléhat na ideologie a modely přežilých struktur druhé vlny, převzít zodpovědnost za politické dění ve společnosti. *„Polopřímá demokracie je umírněný princip, který nám může pomoci vyprojektovat fungující nové instituce do budoucna.“*³³⁶

3.) třetím principem politiky zítřka je tzv. dělby decize (viz. Slovník cizích slov-rozhodnutí, rozhodování), která se vysvětluje jako správné, efektivní a rovnoměrné přesunutí rozhodovacích pravomocí v obou směrech, tj. nahoru na nadnárodní úroveň a z centra dolu. *„Jde o racionální přerozdělení decize v systému, který nadměrně zdůrazňuje centralizaci“*³³⁷, aby nezůstávalo příliš mnoho rozhodování soustředěno na jednom místě jako zátěž v systému. Z toho se dá vyvodit, že tato snaha by vedla k určité decentralizaci a velkému posunu informačních toků ve společnosti, která bude spouštěna tlakem hlavně z nespokojenosti zdola.*„Dnes ve světě tak široce rozšířené zklamání, hněv a zahořklost vůči vládám druhé vlny se buď mohou zvrátit ve fanatickou posedlost demagogů volajících po autoritativním vůdci, nebo naopak mohou vést k mobilizaci veřejnosti ve prospěch demokratické rekonstrukce.“*³³⁸

Podle autora tyto změny vedoucí ke vzniku třetí civilizace nemohou mírumilovně projít bez energetických potenciálů celých národů a podpory všech. Jinak hrozí, že tak jak i v jiných obdobích velkých změn (např. průmyslová revoluce a nastartování druhé civilizační vlny), že může docházet k velkým katastrofám, migracím, hladomorům a válkám. Zároveň poukazuje na tuto dobu, kdy velká část lidí žije v přepychu, blahobytu či na velmi dobré životní úrovni a

335 Srov. Toffler, A. a Tofflerová, H.: *Nová civilizace, Třetí vlna a její důsledky*, s.96

336 Tamtéž, s.100

337 Tamtéž, s.101

338 Tamtéž, s.108

zároveň je i relativně neomezená možnost vzdělávání lidí a cestování po celém světě. Lidé mají proto větší předpoklady se začít věnovat více globálním světovým problémům a celospolečenským otázkám než kdy jindy. Stačí překonat jen osobní egoismus a netečnost z důvodu zažitého stereotypu. Od té doby, co manželé Tofflerovi napsali tuto knihu uplynulo už více než deset let a za tuto dobu lze vidět více z celosvětových tlaků na lidstvo, které pokud srovnáme z jeho vědeckou hypotézou o vzniku třetí civilizace, jsou docela dobře pochopitelné.

4. SROVNÁNÍ ZÁKLADNÍCH AUTORŮ

(Lipovetský, Maffesoli, Bauman)

Postmoderní společnost

Postmoderní osobnost Lipovetský popisuje jako člověka spotřebitele, konzumenta a diváka, silně ovlivněného hédonistickým a personalizovaným osobním individualismem. Život teď a tady podle osobních požadavků, právo na osobní naplnění, sebevyjádření i svobodu a na druhé straně i hluboká prázdnota, kterou člověk této doby prožívá, jsou základními osobnostními znaky. Společnost se odklání od velkých politických ideologií, je decentralizovaná, rozpolcená, chybí důvod plánování budoucnosti. Paradoxně se začíná projevovat proces humanizace společnosti. Maffesoli popisuje současný paradox: světová globalizace, přesycenost nekonečným pokrokem, návrat vytěsněného a zapomenutého. Charakterizuje fenomén bloudění a nomádství jako základní projev v dnešní kultuře (masový exod). Kolektivní dimenze získává na významu, objevují se nové společenské hodnoty, které Maffesoli popisuje podobně jako Lipovetský, tj. význam společného prožívání, intenzity prožitku a důraz na současný okamžik. Významným popisovaným jevem Maffesoliho je postmoderní tribalismus, kdy dochází k rozpadu masové kultury a vzniká spíše kmenová kultura založená na konjunkci různorodosti. Oba autoři popisují humanizaci společnosti, ta se projevuje zájmem o globální problémy a zapojením do celoplanetárního dění. Maffesoli popisuje osobnost dnešního člověka jako bytost toužící po nekonečných možnostech, dobývání přítomnosti, svět je pro něho nekonečnou možností realizace, imaginárna a nekonečným informačním tokem. Důraz je kladen na kult těla a mládost. Snad nejpodrobněji popisuje postmoderní osobnostní vzorce Bauman, který je rozděluje na čtyři charakteristické skupiny (Zevloun, Hráč, Tulák, Turista). Tím částečně navázal na Maffesoliho fenomén bloudění a nomádství. Každý osobnostní vzorec se v životě projevuje jiným osobitým způsobem, mezi nimi je vzájemná nespojitelnost, která je příčinou jakési chronické nemoci postmoderního života. Postmoderní osobnost člověka se

v obecném měřítku projevuje nejistotou, nespokojeností, rozervaností. Vyznačuje se absencí identity, která byla na počátku pevná a stálá. Člověk prožívá období hledání a nacházení stále nových forem a životních stylů, chybí mu vyšší řídicí instituce, stává se sám sobě určitým nad-úkolem. Postmoderní kultura je nejen podle Baumana těžce definovatelnou. V této době žijeme spíše projekty. Podle autora zítřek se nebude příliš lišit od toho, co je dnes.

Etika postmoderní společnosti

Lipovetský tuto etiku charakterizuje jako hédonistickou, projevující se touhou po okamžitým uspokojováním a projevující se tzv. čirou lhostejností, kdy se člověk stává pouhým divákem a spotřebitelem. Maffesoli popisuje neverbální etiku, která se projevuje sebezprezentací, vše je akceptovatelné. Vlivem sociální imaginace člověk chce zažívat vnitřní příbuznost s určitou skupinou, z které přebírá i hodnotový rámec a zásady chování. Používá zde výstižný název společenství osudu, dnes stále častěji má podobu virtuálního světa. Bauman v této oblasti charakterizuje Etnoetiku. Člověk vypovídá o etických principech, s kterými se ale sám neztotožňuje. Ztrácí zdravou intuici a svědomí. V postmoderní době vystupují do popředí spíše otázky globálních problémů lidstva, které mají celosvětový ráz. V této oblasti však chybí etické ukazatelé a opěrné body, není vládnoucí ideologie, ani co by ji nahradilo, což vede k celkovému chaosu.

Práce

Pro Lipovetského je práce v této době spíše povinnost, do popředí vystupuje význam volného času, který je časem skutečného života a seberealizace. Maffesoli podobně vidí práci jako nutnost, důležitým měřítkem je hledat práci podle vlastních zásad a potřeb. Do popředí vstupují například bioprodukty a ekologické zemědělství. Bauman hodnotí práci z jiného úhlu pohledu a pojmenovává práci jako krátkodobou mentalitu, která nahradila dlouhodobou mentalitu. Což se projevuje krátkodobou epizodickou pracovní činností a z toho pramenící existenční nejistotou. Velké zisky a kapitál není dnes závislý na práci, zisk přinášejí spíše ideje.

Média, reklama, móda

Všichni z autorů zaujímají k této problematice spíše skeptický postoj pro nebezpečí, které z nich v dnešní době plyne. Lipovetský píše o konzumaci své vlastní existence, kdy člověk se stává životním divákem a celkově lhostejným. Reklama těží z duševní spoluúčasti lidí, základem je svádění. Pro módu je prioritou neustálá změna. Maffesoli popisuje média jako elektronickou realitu, jejímž hlavním znakem je znovuočarování světa. Iluzorní já skrze fantazie světa vstupuje do kolektivního snu. Počítačová realita se stává každodenním pokrmem lidské duše. Bauman se soustřeďuje na degradaci významu slov, které se podle něho stává smetím, odpadem. Poukazuje na fakt, že společnost je přesycena informacemi, hlukem a celkovým neklidem. Celkově vizuální a verbální projev člověka se stává znehodnoceným.

Kult těla, erotika, sexualita

Pro Lipovetského se postmoderní tělo stalo kultem uctívání, fyzická sešlost se ve společnosti těžko toleruje, vládne imperativ věčného mládí. Toto zaujetí vlastním tělem kategorizuje jako narcistické. Byla odstraněna omezení a tabu ve společnosti, hojnost se stává prioritou, na druhé straně se projevuje všeobecný strach ze smrti a stárnutí. Tělo se stává v projevech sexuality pouze strojem k uspokojování všech tužeb. Ztrácí se etický prostor hlavně v oblasti pornografického sexu. Maffesoli vidí v dnešních projevech zájmu o tělo fenomén vyzařování těl, jakési zviditelňování s vnitřní touhou po teatrálnosi, hravosti, oslavování figur. Podobně jako Lipovetský vyzdvihuje důležitost dobré tělesné kondice. Bauman se odlišuje hlavně v důležitosti erotiky, kterou se zaobírá v různých svých projevech ve společnosti. Píše, že erotika se osamostatnila a je nadhodnotou sexu. Což vede k dnešnímu přemrštěnému zájmu o erotiku v podobě obchodování, stává se dobrým spotřebním artiklem. Tělo je podle Baumana předmětem spotřeby a konzumu, odběratelem prožitků a nástrojem rozkoše. Bauman vyzdvihuje výkonnost těla a fakt, že sexuální akt je dnes naplňován touhou po orgasmu.

Náboženství, religiozita

Maffesoli charakterizuje postmoderní dobu, jako období roztržitosti univerzálního náboženství, kdy vzniká velké množství různorodých náboženských sekt a společenství se silným poutem sounáležitosti. Postmodernitu pojmenovává dobou kmenů. Prožívané imaginárno lidí skrze společné prožívání a sociální pouta sjednocuje. A v tom vidí i důvod, proč vznikají různá ekumenická hnutí mezi církvemi. Lipovetský popisuje celkovou lhostejnost ve společnosti, která je bez priorit, přesycena různými podněty a informacemi, rozptýlena ve víru různých životních orientací a postojů. Bauman zdůrazňuje všeobecný chaos ve společnosti, který vládne světem. Žijeme v období transformace a restrukturace. Z toho pramení podle autora nutná potřeba Boha i náboženství a vytvoření jakési jednoty.

ZÁVĚR

Kam se tento svět vývojově ubírá?

Na závěr této diplomové práce bych chtěla použít upravený úryvek od Z. Baumana, kterým autor spíše skepticky charakterizuje problematiku dnešní postmoderní společnosti, která je v mnohém stále záhadná. Na konci je jakýsi skrytá otázka:

„Kam se tento svět vlastně vývojově ubírá?“

„Naše civilizace je první kultura v dějinách, která si necení trvalého, která dokázala rozsekat život do sérií epizod bez závazků a důsledků, nezáleží jí na věčnosti, nekonečno a nesmrtelnost získávají pouze omezenou podobu, neustále překračuje a opouští formy, které již byly vytvořeny a experimentuje s formami novými. Trvale se překračují hranice, dorazili na území, které nikdy žádní lidé neobývali, v minulosti považované za neobývatelné. Po věčnosti se netouží, smrtelní lidé se poprvé dokáží bez nesmrtelnosti obejít. Znovu opakují: na tomto místě jsme nikdy dřív nestáli!“³³⁹

Důležitost nastolení celostné harmonie světa

Na rozdíl od našich předků si můžeme dnes vybrat svůj hodnotový žebříček, priority i životní hodnoty a cestu životem. Svět neomezených možností, informací a příležitostí. Přestávají být pro nás důležité zvyky a tradice, odkazy minulosti. Minulost i budoucnost ztratila na významu, prioritou je žít teď a tady, využít všeho, co je jen možné pro náš prospěch.

Do pozadí se dostává odpovědnost, morálka a zdravé vědění vyplývající z životní moudrosti. Svoboda a naše práva jsou výsadou dnešní doby, ale nakolik jsme jako člověk, národ či lidstvo s touto mocnou zbraní schopní nakládat podle vyšších etických principů: neublížit sobě ani druhému!

Na závěr této diplomové práce bych chtěla uvést něco málo z odkazu významného britského architekta a environmentalisty Christophera Daye, který ve své knize „Duch a místo“ píše, jak je důležité, abychom změnili situaci lidstva a

³³⁹ Bauman, Z. Individualizovaná společnost, s. 290

přírody k lepšímu, potřebujeme nový způsob myšlení „blízký přírodním procesům, ale také inspirovaný morálkou, tedy vědomým směřováním.“³⁴⁰ Zároveň zde zdůrazňuje, že potřebujeme jako lidstvo více než kdy jindy duchovní moudrost, která byla v minulosti pokřivena různými dogmatickými přístupy. Aby duchovní hodnoty formulovali praktické chování, musí se podle autora odmítnout „izolovaná materiální řešení či mystické izolování se.“³⁴¹ Najít nový způsob vidění, který nás opět spojí se zdrojem a celistvostí života, který bude žít svobodu ducha. Je třeba najít novou cestu a možnosti, jak uzdravit vše pokřivené a přežitě, abychom vešli ve své nové celistvosti do základního pulzu všeho živého, znovunastolené harmonii všehomíra. Tak jak od nepaměti se myslitelé snažili poukázat na problém dualismu, protikladnosti světa a života, a touhu po nastolení prvotní jednoty, která byla na počátku.

Ekologie, společnost i osobní zdraví každého jedince je nerozlučně spojeno. Což nám příroda dává v dnešní době všemožně znát (příkladem jsou různé přírodní katastrofy, důsledky ekologických katastrof, krize společnosti, krize rodiny a manželství, civilizační choroby a nemoci způsobené různě zmutovanými viry, pocity beznaděje a frustrace,..).

„Krise v jakékoliv z těchto sfér, ať už v oblasti znečištění životního prostředí, odcizení, násilí, psychické či fyzické nemoci ovlivní i všechny ostatní sféry. Abychom dosáhli vnější ekologické harmonie, musí být naše činy včleněny do živého cyklu přírody, zatímco vnitřní harmonie-základ lidského zdraví-čerpá z elementárních sil a projevů života.“³⁴² „Všecko podmiňuje nový vztah k přírodě a ke světu. Je čas smířit se s tímto světem.“³⁴³

Výzva dnešní doby

Každá lidská kultura je ve své podstatě jedinečná. Její význam je především v tom, že poskytuje a formuje základní hodnotovou strukturu dané společnosti. Patří sem interpretace boha a vesmíru, prožívání religiozity a spirituality, vztah

340 Day, Ch. *Duch a místo*, s.20

341 Srov. Tamtéž, s.20

342 Tamtéž, s.20

343 srov. Maffesoli, M. *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*, s.137

k času a prostoru, interpretace člověka i přírody, morální a etické zásady a normy, výklad dobra a zla, hledání smyslu života člověka jako individuality a člověka ve vztahu ke společnosti, aj. Tato struktura je obecně tvořena základními ideovými principy, podle kterých společnost žije a které poskytují odpovědi na základní otázky své existence. Tento vnitřní hodnotový vzorec se v dané kultuře historicky vyvíjí a proměňuje vlivem různých životních okolností, zkušeností a změn, proto je každá kultura společnosti osobitá a nezaměnitelná. Dá se říci, že společnost je živým organismem, který přijímá podněty a vysílá signály libosti či nelibosti. Právě pro tuto různorodost či jinak řečeno pluralitu dnešní společnosti se stává svět i z kulturního hlediska velmi složitým útvarem. Mnoho kulturních systémů je vzájemně propojeno například společnou historií nebo hodnotovou strukturou, ale stejně tak je i mnoho kultur, mezi kterými stojí bariéra protikladů (například v oblasti náboženství) tvořící spíše mezinárodní napětí a konflikty. Jelikož procesy globalizace působí celosvětově v různém měřítku intenzity a zároveň celý svět je vnořen v globální problémy světa a lidstva, dříve nebo později stejně lidé všech národů budou muset k sobě najít cestu, jejíž nutností je porozumění skrze pochopení a svých kulturních odlišností a vzájemného přijetí. Výzvou dnešní doby je mezinárodní dialog založený na vysoké diplomacii zástupců jednotlivých zemí a kultur. Globální problémy světa a stále častější přírodní katastrofy nenechají v klidu nikoho a všichni lidé budou muset zaujmout určitý postoj k řešení daných situací.

Jestliže máme pochopit dnešní tzv. postmoderní společnost, je na tento nový věk potřeba pohlížet ve všech jeho projevech a zároveň i z hlediska odlišností od předcházejícího období tzv. moderní společnosti. Postmoderní období se jeví jako široce globální proces ve svém působení a velice složitý přechod k novému typu společnosti, kultury a člověka, kde se dříve všeobecně platné protiklady pomalu vytrácejí. Problémem už je přesně časově vymezit a pojmově definovat postmoderní dobu a společnost. V diplomové práci jsem se snažila najít společné základní znaky a rozdíly v charakterizování dvou základních epoch v novodobých dějinách, tj. „moderní a postmoderní doby“ v našich evropské kultuře. Zároveň

jsem zjistila, že evropská kultura udává momentálně směr, jakým se budou postupně proměňovat i jiné světové kultury, vytváří určité hodnotové měřítko.

Myslela jsem si původně, že přesně vystihnu to společné jádro všech autorů v pohledu na postmoderní kulturu a vytvořím jakýsi společný abstrakt dnešního člověka. To se mi ale nepodařilo pro jejich názorovou různorodost. Proto jsem zvolila spíše metodu hlubšího rozboru jejich děl a pokusila jsem se vytvořit co nejucelenější obraz postmoderní společnosti a též v porovnání s obrazem doby moderní. Badatelskou, analytickou a syntetickou snahou za pomoci metod dedukce a indukce jsem v rámci této diplomové práce uceleně představila osobnosti a díla jmenovaných významných osobností, demonstrovala a komentovala moderní a postmoderní kulturu ve svých projevech a představila jsem tuto svou studii v možné komplexnosti. Při budování celkového obrazu dané společnosti vyšla struktura, ve které jsou dílčí témata navzájem propojena souvislostmi. Otázkou například zůstává, kam a jakým směrem se dnešní společnost ubírá a na základě jakých morálních a duchovních hodnotových základech bude stavět svou budoucnost. Závěr diplomové práce vlastně není koncem je spíše otevřením nového pohledu na problematiku a zdrojem dalších nezodpovězených otázek, které míří spíše k prognózám do budoucnosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Primární literatura:

Bauman, Z.: *Individualizovaná společnost*. Praha, Nakladatelství Mladá Fronta 2004. ISBN 80-204-1195-X

Bauman, Z.: *Svoboda*. Praha, Argo, 2003. ISBN 80-7203-432-4

Bauman, Z.: *Globalizace*. 1. vydání-dotisk. Praha, Mladá Fronta 2000. ISBN 80-204-0817-7

Bauman, Z.: *Úvahy o postmoderní době*. 2. vydání. Praha, Slon Sociologické nakladatelství 2002. ISBN 80-86429-11-3

Day, Ch.: *Duch a místo*. Brno, Vydavatelství Era, 2004, ISBN 80-86517-95-0

Eagleton, T.: *Idea kultury*. Brno, Host – vydavatelství s.r.o. 2000. ISBN 80-7294-026-0

Giddens, A.: *Důsledky modernity*. Praha, Sociologické nakladatelství 1998. ISBN 80-85850-62-1

Havlová, R. a kolektiv: *Kulturní pluralita současného světa II.* 2. vydání. Praha, Nakladatelství VŠE 2006. ISBN 80-245-0987-3

Lipovetský, G.: *Éra prázdnoty*. Praha, Nakladatelství Prostor 1998. ISBN 80-85190-74-5

Maffesoli, M.: *The time of the tribes: the decline of individualism in mass society*. London-Great Britain, Sage Publications Ltd 1996. ISBN 0 8039 8474-X

Maffesoli, M.: *O nomádství*. Praha, Nakladatelství Prostor 2002.

ISBN 80-7260-069-9

Maffesoli, M.: *Rytmus života: Variácie o postmodernom imaginárne*.

Bratislava: Vydavateľstvo SOFA, 2006. ISBN 80-89033-56-3

Toffler, A. a Tofflerová, H.: *Nová civilizace, Třetí vlna a její důsledky*. Praha,

Nakladatelství Dokořán 2001. ISBN 80-86569-00-4

Lehmannová, Z a kolektiv.: *Kulturní pluralita v současném světě*.

1. vydání-2. dotisk. Praha, Nakladatelství VŠE 2005. ISBN 80-245-0073-6

Sekundární literatura:

Benedictová R.: *Kulturní vzorce*. Praha, Nakladatelství Argo 1999.

ISBN 80-7203-212-7

Blecha, I.: *Filosofie*. Olomouc, Nakladatelství Olomouc 1998.

ISBN 80-7182-069-5

Halík T.: *Co je bez chvění, není pevné*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2002.

ISBN 80-7160-628-1

Karsten, H.: *Ženy – muži*. Praha, Nakladatelství Portál s.r.o. 2006.

ISBN 80-7367-145-X

Lipovetský, G.: *Třetí žena*. Praha, Prostor nakladatelství s.r.o. 2000.

ISBN 80-7260-030-3

Lužný, D.: *Náboženství a moderní společnost*. Brno, Edice Religionistika 1999.

ISBN 80-210-2224-8

Mokrejš A.: *Duchovní ráz naší doby*. Praha, Nakladatelství Triton 2007.

ISBN 978-80-7254-960-3

Soukup, V.: *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha, Portál 2000.

ISBN 80-7178-328-5

Waldenfels, H.: *Fenomén křesťanství*. Praha, Nakladatelství Vyšehrad 1999.

ISBN 80-7021-329-9

Woitinas, S.: *Indigové děti - děti nové generace*. Hranice, Nakladatelství Fabula

2004. ISBN 80-86600-19-X

Slovníky:

Buchtelová, R. et al.: *Nový akademický slovník cizích slov*. Praha, Nakladatelství

Academia 2005. ISBN 978-80-200-1351-4

Geist, B.: *Sociologický slovník*. Praha, Nakladatelství Victoria Publishing, a.s.

1992. ISBN 80-85605-28-7

Klimeš, L.: *Slovník cizích slov*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1987.

ISBN 14-473-87

Sociologické pojmosloví, sv. 3..Praha, Sociologické nakladatelství Slon 1993

ISBN 80-901424-1-9

Šenková, S.: *Latinsko-český, Česko-latinský slovník*. Olomouc, Nakladatelství

Olomouc 1999. ISBN 80-7182-087-3

Velký sociologický slovník, sv.1..Praha, Vydavatelství Karolinum 1996.

ISBN 80-7184-164-1

Velký sociologický slovník, sv.2..Praha, Vydavatelství Karolinum 1996.
ISBN 80-7184-310-5

internetové zdroje:

Malina, J. et al.: *Antropologický slovník*. Brno, CERM Brno 2009.
knižní a elektronická podoba

<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/index.html>

ABZ: Internetový slovník cizích slov, <http://slovník.abz.cz>

Internetová encyklopedie, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Postmoderna>

časopisecké statě:

časopis: *Zrcadlo kultury* No34 – Léto 2005. Brno, Nová Akropolis 2005

ABSTRAKT

KUČEROVÁ, R. *Postmoderní kultura. Proměny postojů, hodnot a vzorců chování v postmoderní společnosti*. České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce PhDr. Vít Erban.

Klíčová slova:

kultura, civilizace, moderní a postmoderní kultura, evropská západní kultura, postmoderní osobnostní vzorce, nové sociální, tribalismus, neofeminismus, kult těla, životní styly, futurologická vize, spotřebitelská svoboda, demokracie

Diplomová práce poskytuje analytický obraz postmoderní kultury ve svých různých projevech v masové společnosti a v působení na individualitu člověka a jeho životní styl.

Na začátku byla rozebrána pojmová problematika a popsán vývoj západní evropské kultury. Hlavní částí této práce je podrobnější rozbor (postupná kompilace) hlavních děl významných autorů s různými pohledy a přístupy (G. Lipovetský, M. Maffesoli, Z. Bauman). Zajímavým příspěvkem je futurologická vize manželů A. a H. Tofflerových, kde popisují vývoj lidstva a vznik nových forem demokracie. V poslední kapitole srovnávám a popisuji společné jmenovatele a rozdíly mezi tvorbou všech výše zmiňovaných autorů.

1 SUMMARY

Postmodern culture. Changes of attitudes, values and behavior patterns in postmodern society.

Key words: culture, civilization, modern and postmodern culture, European western culture, postmodern personality patterns, the new social, tribalism, neofeminism, cult of the body, lifestyles, futurological vision, consumer freedom, democracy

The work:

The paper aims at giving analytic picture of postmodern culture in its various demonstrations in mass society and in its influence upon man's individuality and their lifestyle.

The beginning of the paper deals with terminology and with description of the western culture development. The main part of the paper analyses (gradual compilation) main works of important authors with various views and approaches (G. Lipovetsky, M. Maffesoli, Z. Bauman). An interesting contribution to this topic represents futurological vision of A. and H. Tofflers spouses, who describe mankind development and creation of new forms of democracy. The last chapter deals with comparing the similarities and the differences between the works of the above mentioned authors.